

TÜRKİYE’DEKİ TARIMSAL FAALİYETLERE UYGULANAN TEŞVİK POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

**T.C.
Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı**

Emrah NOYAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aylin İDİKUT ÖZPENÇE

Aralık 2016

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Dalı Maliye öğrencisi Emrah NOYAN Anabilim Dalı, Maliye Bilim
hazırlanan PERKUTAN EKİTİMSEL FAALİYETLERE YERLEŞTİRİLMİŞ yönetiminde
NIN DEĞERLENDİRİLMESİ başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 22.12.2016 tarihinde
yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul
edilmiştir.

Doç.Dr. Fethi DEVENLİ

Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Muhammed SAMANCI

Jüri Üyesi

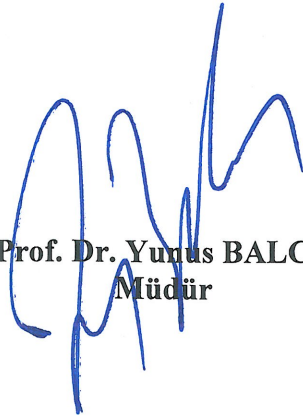
Yrd. Doç. Dr. Aydin İsmet ÖZGENÇ

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
23/12/2016 tarih ve 31/07 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Yunus BALCI
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Emrah NOYAN

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarında bana her daim yardımcı olan Yrd. Doç Dr. Aylin İDİKUT ÖZPENÇE'YE, eğitim hayatımda bu bilgi birikimine sahip olmama vesile olan bütün öğretmenlerime hayatımın her anında desteklerini benden esirgemeyen aileme ve varlığı ile hayatıma anlam katan, her daim elimden tutup yanımda olan Cansu BAŞKAN'a sonsuz teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

TÜRKİYE'DEKİ TARIMSAL FAALİYETLERE UYGULANAN TEŞVİK POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

NOYAN, Emrah
Yüksek Lisans Tezi
Maliye ABD
Maliye Programı

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Aylin İDİKUT ÖZPENÇE

Kasım 2016, 144 Sayfa

Tarım her ekonominin vazgeçilmez sektörüdür. Tarımsal faaliyetler insanoğlunun yerleşik hayata geçmesinden bu güne değin ekonomik yaşamında önemli bir rol almıştır. Fizyokrasi akımı döneminde ülkelerin en önemli zenginlik kaynağı olarak kabul görmüş olan tarım sektörü beslenme odaklı olması, doğal koşullara bağlı olması gibi nedenlerle desteklenmesi gereken bir sektör olarak kabul görmüştür. Üretimde belirsizliklerin yaşanması istikrarsız bir sektör olmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra diğer sektörlerle girdi sağlaması, sanayi sektörünün bazı kollarının hammadde görevi görmesi ekonomiler açısından önemli bir bileşen haline gelmiştir. Bütün bu hususlar doğrultusunda ülkeler tarım sektörüne yönelik destek politikaları geliştirmişlerdir.

Destek politikaları ülkeden ülkeye bazı durumlarda bölgeden bölgeye farklılık gösterse de bütün ekonomiler ortak bir amaç doğrultusunda toplanmışlardır. Bu amaçların başında ise arz ve talep esneklikleri düşük olan tarım sektöründeki belirsizliklerin giderilmesi ve düşük gelir elde eden çiftçilerin gelir düzeylerinin iyileştirilmesi yer almıştır. Ülkeler bu ana amaçları ve diğer amaçlarını gerçekleştirmek için farklı dönemlerde farklı destek politikaları uygulamışlardır. Sürekli gelişme halinde olan tarım destek politikaları ekonomilerin yapısında meydana gelen değişmelere uyum sağlamak için dinamik bir yapıya kavuşturulmuştur. Tarım teşvik politikalarının dinamik bir yapıda olması teşvik politikalarında yapısal kırılmalar meydana getirebilir. Çalışmada 2001-2014 arası Türkiye'deki tarım teşvik verileri incelenmiştir. Bu yıllarda tarım teşvik politikalarında köklü değişiklikler yapılmıştır ve veriler ile bu değişikliklerin yapısal bir kırılma oluşturup oluşturmadığı Cusum ve Cusum-Square testi ile test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar bu yıllarda meydana gelen tarım teşvik politikalarındaki değişimin yapısal bir kırılma oluşturmadığı yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Tarımın Önemi, Tarım Destekleri, Destek Politikaları

ABSTRACT

ASSESSMENT OF THE SUPPORT APPLIED TO AGRICULTURAL ACTIVITIES IN TURKEY

NOYAN, Emrah
Yüksek Lisans Tezi
Maliye ABD
Maliye Programı

Adviser of Thesis: Yrd. Doç. Dr. Aylin İDİKUT ÖZPENÇE

November 2016, 144 page

Agriculture is the irreplaceable sector in economics. Agricultural activities has always played a significant role since the settlement life of human. During physiocracy period, agriculture sector which was perceived as the most important wealth of states is accepted as a sector that requires to be supported due to the dependency on natural conditions and feeding. The uncertainty in manufacturing has caused to be an unstable sector. On the other hand, providing an input to other sectors, being the raw material of some industrial sectors have made agriculture important in terms of economies. Within these direction, states develop supporting policies to agriculture sector. Though support policies differ from state to state or region to region, all economies gather in the same target. The most initial ones of these targets are the disambiguation of agriculture sector which supply and demand flexibility is low and recover the income level of farmers who have low income. States implement various support policies at different times to achieve these main targets as well as other targets. Changing agriculture policies has reached to a dynamic structure to comply with the changes in economies. Dynamic structure of agricultural support policies are able to structural breaks. Agricultural support data between 2001-2014 in Turkey examined in this study. During these years it has made radical changes in agricultural support policies and with this changes has established a structural break tested with Cusum and Cusum-Square tests. The result is there is no structural break in this years.

Key words: Agriculture, Importance of Agriculture, Agriculture Supports, Support Policies

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
SİMGE VE KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARIM KAVRAMI VE DEVLETİN MÜDAHALE ARACI OLARAK TEŞVİKLER

1.1. Tarım Kavramı, Önemi ve Özellikleri	3
1.1.1. Tarım Kavramı	3
1.1.2. Tarım Sektörünün Özellikleri	6
1.2. Teşvik Kavramı, Tanımı ve Özellikleri	8
1.2.1 Teşvik Kavramı.....	8
1.2.2. Teşvik Politikalarının Gerekçeleri ve Özellikleri	12
1.2.3. Teşvik Politikalarının Amaçları.....	15
1.3. İktisadi Düşüncelerde Tarım	17
1.3.1. Merkantilizm Öncesi İktisadi Düşünceler.....	17
1.3.2. Merkantilizm	19
1.3.3. Fیزیokrasi	20
1.3.4. Klasik İktisadi Ekol	22

1.3.5. Keynesyen İktisadi Ekol	23
1.3.6. Arz Yanlı İktisat	24
1.4. Kamu Kesiminin Ekonomiye Müdahale Nedenleri	25
1.4.1. Kamu Kesiminin Tarım Sektörüne Müdahale Nedenleri.....	27
1.4.1.1. Kamusal Mallar ve Tarım	30
1.4.1.2. Türkiye’ de Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi	32

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DEKİ TARIMSAL TEŞVİK POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Teşvik Politikaları.....	35
2.1.1. Teşvik Türleri.....	36
2.1.2. Başlıca Uygulanan Teşvikler.....	38
2.2. Dünya’da Tarım ve Tarım Teşvik Politikaları.....	40
2.2.1. Seçilmiş Ülkelerde Tarım.....	40
2.2.2. Tarım Teşvik Politikaları.....	44
2.2.2.1. Pazar Fiyatı Desteği.....	46
2.2.2.2. Doğrudan Gelir Desteği.....	47
2.2.2.3. Dolaylı Gelir Desteği.....	48
2.3. AB Ortak Tarım Politikası ve AB Tarım Teşvik Politikaları.....	49
2.4. Türkiye’deki Tarım Teşvik Politikaları.....	54
2.4.1. Türkiye’deki Tarımsal Teşvikler.....	54
2.4.2. Tarım Teşvik Politikalarının Amaçları.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN TARIM TEŞVİK POLİTİKALARI

3.1. 1910-1960 Dönemi.....	64
3.2. 1960-1980 Dönemi.....	65
3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	66
3.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	71
3.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	77
3.3. 1980-2000 Dönemi	81
3.3.1. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	81
3.3.2. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	89
3.3.3. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	92
3.3.4. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	97
3.4. 2000 Sonrası Dönem	100
3.4.1. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	100
3.4.2. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	104
3.4.3. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	105
3.5. Betimsel Analiz ve Değişkenler.....	104
3.5.1. Tarım Sektörüne İlişkin Önemli Değişkenler.....	106
3.5.2. Betimsen Analiz	112
3.5.2.1. Amaç	112
3.5.2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	113
3.5.2.3. Veri	113

3.5.2.4. Yöntem	113
3.5.2.5. Yapısal Kırılma Testi.....	113
3.5.2.5.1. Cusum ve Cusum Square Test	115
-SON BÖLÜM	
SONUÇ	118
KAYNAKLAR	121
ÖZGEÇMİŞ	129

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Yıllara Göre Türkiye Ekonomisinin Sektörel Dağılımı.....	108
Şekil 2. Cusum Test Sonuçları.....	116
Şekil 3. Cusum-Square Testi Sonuçları.....	116

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. Teşvik Türleri.....	38
Tablo 2. Uygulama Alanına Göre Teşvikler.....	39
Tablo 3. Brezilya'nın Tarımsal Çıktısı.....	41
Tablo 4. Avrupa Tarımsal Ürün Ticareti.....	51
Tablo 5. Sektörlerin GSMH İçindeki Payları	66
Tablo 6. Gayri Safi Üretim Rakamları ve 1962 Yılı İndeksi	67
Tablo 7. Ürün Dengeleri	69
Tablo 8. Girdi Miktarlarındaki Değişmeler.....	70
Tablo 9. Faktör Fiyatlarıyla Net Yurt İçi Gelirleri ve Gayri Safi Milli Hasıla.....	72
Tablo 10. Ekonominin Genel Durumu.....	74
Tablo 11. Sektörlere ilişkin ihracat yüzdeleri.....	75
Tablo 12. Sektörlere İlişkin İhracat Tahminleri.....	76
Tablo 13. Toprak ve Tarım Reformuna İlişkin Yatırım ve Kredi Öngürüleri.....	79
Tablo 14. Tarımsal Üretim Hedefleri.....	80
Tablo 15. İlk Üç Kalkınma Plana İlişkin Üretim Hedefleri.....	83
Tablo 16. Önemli Verim Artırıcı Girdiler.....	84
Tablo 17. Dördüncü Plan Dönemine İlişkin Tarımsal Ürünlerin Talep Tahminleri.....	85
Tablo 18. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi Tarımsal Üretim Hedefleri..	86
Tablo 19. Tarımsal Ürünlere İlişkin Dış Alım Tahminleri.....	87
Toblo 20. Tarım Sektöründe Verim Artırıcı Girdiler.....	92
Tablo 21. Tarım Sektörünün Genel Durumu.....	94
Tablo 22. Tarım Sektöründe Verim Artırıcı Girdiler.....	96
Tablo 23. Türkiye'deki Tarım Alanları.....	107
Tablo 24. Türkiye'deki Tarımsal İstihdam.....	109

Tablo 25. Türkiye’deki Tarımsal Ürün İhracat Geliri.....	110
Tablo 26. Tarımsal İhracatın Toplam İhracat İçerisindeki Payı.....	110
Tablo 27. Bazı Tarla Bitkilerinde Yeterlilik Yüzdeleri.....	111
Tablo 28. Bazı Meyvelerde Yeterlilik Yüzdeleri.....	112
Tablo 29. 2001-2014 Arası Destekler, Çitçi Kayıt İstemine Kayıtlı Çiftçi Ve Alan Verileri.....	114
Tablo 30: 2001 ve Sonrası Dönemde Üreticilere Sağlanan Destekler.....	114

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

GVK:	Gelir Vergisi Kanunu
GSYİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GİB:	Gelir İdaresi Başkanlığı
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
AB:	Avrupa Birliği
OTP:	Ortak Tarım Politikası
DGD:	Doğrudan Gelir Desteği
ÇKS:	Çiftçi Kayıt Sistemi
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
TL:	Türk Lirası
TMO:	Toprak Mahsulleri Ofisi
AŞ:	Anonim Şirket
CİF:	Cost, Insurance and Freight
KHK:	Kanun Hükümünde Kararname
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
ar-ge:	Araştırma Geliştirme
IMF:	Uluslararası Para Fonu
TRUP:	Tarım Reformu Uygulama Projesi
YPK:	Yüksek Planlama Kurulu
OECD:	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri

GİRİŞ

Ekonomiler ne denli gelişme gösterirse gösterecek, teşvik edilmeyen tarım sektörü teknolojik yeniliklerden uzak kalacaktır. Ekonomilerdeki ana sektörlerden birisi olan tarım sektörü desteklenmediğinde başta tarım sektörü olmak üzere diğer sektörlerin belirli branşlarında aksamalar meydana gelecektir. Yeterli beslenmenin sağlanması, sanayi sektörüne girdi sağlaması, ihracat yoluyla ülkeye gelir sağlaması gibi önemli unsurları bünyesinde barındıran tarım sektörü devlet eliyle desteklenmelidir.

İnsanlığın sıçrama evrelerinden ilki olan tarım sektörü gerek vergisel mevzuat ile gerekse teşvik politikaları ile desteklenmelidir. Arz ve talep esnekliklerinin düşük olması doğal koşullara aşırı bağımlı olması tarım sektörünü desteklenmeye hâlihazır tutmuştur. Bunların yanı sıra ekonomiler tarım sektöründe kendi kendine yeterliliği amaç edinmiş olmasından dolayı tarım sektöründeki belirsizliklerin etkisini ortadan kaldıracak politikalar üretmeye çalışmışlardır ve bu durum tarım destek politikalarının çok geniş bir yelpazeye sahip olmasını sağlamıştır.

Ekonomilerin yapısında meydana gelen değişmelere uyum sağlayabilecek destek politikaları üretilmiş olmasından dolayı dinamik bir yapıya sahip olan destek politikaları ülkeden ülkeye bölgeden bölgeye farklılıklar göstermiştir. Fakat bütün ülkelerde tarımsal destek politikaları aynı amaç etrafında toplanmıştır. Bu amaçların başında ise belirsizliklerin giderilerek tarımın daha istikrarlı bir sektör haline getirilmesi ve çiftçilerin gelir düzeyinin artırılması yer almaktadır. Bu amaçların dışında bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi, ekonomik büyümeye katkı sağlanması gibi amaçları da bünyesinde barındıran tarım teşvik politikaları küreselleşme hareketlerinin hızlanması sonucunda ülkeler arası benzerlik gösteren politikalar halini almıştır. Özellikle Avrupa Birliği bölgesinde tarım politikaları üye ülkeler arasında birbirlerine yaklaştırılmıştır.

Dış pazarda tarımsal ürünlerini satmak isteyen ülkeler rekabet koşullarına uyum sağlayabilmek için diğer ülkelerin teşvik politikalarına uyum sağlamalıdır. Bu sebeple dünya üzerinde tarım teşvik politikalarının birbirlerine yaklaştırılması söz konusudur. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde tarım kavramına tarımın önemine ve devletin tarıma müdahale nedenlerine değinilmiştir. Tarım kavramına ilişkin farklı tanımlamalar yapılmış olup tarımın farklı yönleri ortaya koyulmuştur. İnsanlığın ilk sıçrama evresi olan tarım sektörünün hem birey yaşamındaki hem de ekonomik alandaki önemi ortaya koyulmuştur. Tarım sektörüne kamu kesiminin

müdahale nedenlerine farklı bir bakış açısı ile yaklaşmış olup kamusal mallar kavramı üzerinden müdahale nedenlerine değinilmiştir.

İkinci bölümde ise tarıma devlet müdahalesi olarak teşvik kavramına ve teşvik politikalarına değinilmiştir. Tarım teşvik politikalarının genel sınıflandırılması yapılmış ve Türkiye’deki tarım teşvik politikaları açıklanmıştır. Tarım teşvik politikalarının gereklilikleri ve amaçları ortaya koyulmuş olup tarım politikalarının önemi vurgulanmıştır. Uygulama da yanlış sonuçlar ortaya çıkaran tarım teşvik politikaları aktarılmış olup bu durumun nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bunların dışında Avrupa Birliği tarafından uygulanan ortak tarım politikası kavramı açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Türkiye’de uygulanan teşvik politikaları ve tarımsal faaliyetlere yönelik teşvik politikaları anlatılmıştır. Kalkınma planlarından yararlanılarak uygulanan tarım teşvik politikalarının ne ölçüde başarılı olduğu ortaya koyulmuştur. Özellikle birinci beş yıllık kalkınma planı ile sektörde atılım gerçekleştiren politikalar incelenmiş olup daha sonraki dönemlerde bu politikaların başarısızlık sebepleri ortaya koyulmuştur. 2000 yılı sonrasındaki tarımsal dönüşüm anlatılmış ve tarım sektöründeki yeni tarım teşvik politikaları açıklanmıştır. 2000 yılı sonrasında oluşturulan çiftçi kayıt sistemi ile uygulama alanı bulan doğrudan gelir desteği ve alan bazlı desteklemelerin tarım sektörüne katkıları açıklanmıştır. 2001 yılında uygulamaya koyulan doğrudan gelir desteği politikası 2009 yılına kadar uygulanmış olup 2009 öncesinde alan bazlı destekleme uygulamalarına geçilmiştir. Özellikle bu geçiş döneminde bir kırılma olup olmadığı Cusum ve Cusum-Square testleri ile incelenmiştir. Tarım sektöründeki yeni hedefler yeni politikalar anlatılmış ve çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARIM KAVRAMI VE DEVLETİN MÜDAHALE ARACI OLARAK TEŞVİKLER

Tarım sektörü insanoğlunun bitkisel üretimi keşfetmesi ile gündeme gelmiş beslenme odaklı bir sektördür. Tarım sektöründeki belirsizlikler tarım sektöründe istikrarsızlığa yol açmaktadır. Özellikle tarım sektöründe istikrarın sağlanması açısından kamu kesimi müdahale etmektedir. Tarıma müdahalede ise kullanılan en önemli araçlar teşvik politikaları olarak kabul edilmektedir.

1.1. Tarım Kavramı, Önemi ve Özellikleri

Tarımsal faaliyetler diğer faaliyetlere göre daha düşük ve daha uzun vadede gelir sağlamaktadır. Bu sebeple getirisi diğer sektörlerle oranla daha düşük riski daha yüksektir. Fakat durum ne olursa olsun tarım sektörü her ülkenin vazgeçilmez sektörlerinden birisidir. Bütün ülkeler tarım ürünlerinde kendi kendine yeten bir ekonomi olmayı hedeflemektedirler. Bu durumun tesisi için üreticilerin risk düzeylerinin azaltılması ve gelir düzeylerinin iyileştirilmesi için kamu kesimi tarafından teşvik edilmesi gerekir. Kamu kesimi bir takım araçlar kullanarak tarımı teşvik ederek bir dizi amaçları da gerçekleştirmiş olur. Bu amaçların temeli ise tarım sektöründe istikrarın sağlanarak gelir düzeyinin iyileştirilmesidir.

1.1.1. Tarım Kavramı

Bundan yaklaşık iki milyon yıl önce homoerektus türü olarak dünyada varlığı kabul edilen ilk insanlar, tarihsel bulgular ışığında, avcılık ve toplayıcılık ile temel gereksinimlerini karşılamışlardır. Doğal koşullara karşı kendilerini korumak amacını güden bu topluluklar gerekli beslenme ihtiyaçları için üretici bir toplum yerine tüketici toplum şeklinde yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Doğal koşullar sonucu doğada kendiliğinden oluşan bitkiler bu toplumlara doğanın bir armağanı olmuştur. Tarımın keşfine kadar olan bu süreçte bireyler ortak nitelikte sayılabilecek çıkarları doğrultusunda avcılık ve toplayıcılık yapmışlardır.

Yaklaşık M.Ö. 8000’li yıllarda bireylerin bitkisel üretimi keşfetmeleri büyük bir devrim olarak kayıtlara geçmiştir. Neolitik dönem olarak da adlandırılan bu dönemde bireylerin bitkisel üretimi keşfetmeleri ile toplumlar ya da topluluklar tarımsal hayata

geçmeye başlamışlardır. Bu geçiş M.Ö 5000’li yıllara kadar devam etmiş ve tarımsal faaliyetlerin daha fazla sayıda bireyi bir arada tutabilmesi sebebi ile insanlar toplum yaşamının ilk örneklerini ortaya koymuşlardır. Yerleşik hayatın temellerinin atılmasına sebep olan bitkisel üretimin keşfi bireyler arasında takas kavramında önemli gelişmeler kaydetse de bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için üretim yapmaları takasın hızla yayılmasını sağlayamamıştır. Bu sebeple üretim kar amacından çok bireysel ihtiyaçların karşılanması ile sınırlı kalmıştır (Kemaneci, 2015: 5-6).

Bitkisel üretime başlayan topluluklar zamanla yeni şeyler öğrendiler ve öğrenilen en önemli unsur art arda ekilen alanlarda toprağın verimsizleşmesiydi. Özellikle aynı ürün birkaç yıl art arda ekildiğinde toprak yüksek düzeyde verim kaybı yaşıyordu. Bu sebepten ötürü verimsizleşen topraklar terk edilip yeni topraklarda üretim gerçekleştiriliyordu. Özellikle nadas kavramının bilinmemesi bu dönemlerde yeni toprak arayışı için çok fazla göç yaşanmasına neden olmuştur. Teknolojik yeniliklerin ileri düzeyde olmaması da tarım sektörünü doğaya aşırı bağımlı hale getirmiştir. Bu sebeplerden ötürü temel ihtiyaçların daha etkin bir şekilde karşılanması için insanlar ortak mülkiyet ile bu sorunları aşmaya çalışmışlardır (Erdoğan, 2015: 10).

İnsanların avcılık ve toplayıcılık evresinden yerleşik hayata geçmesine neden olan en önemli unsur şüphesiz tarımdır. İnsanlar için bu denli önemli olan bu sektör;

“...Beslenme odaklı, doğal koşullara birebir bağlı, geleceğe yönelik belirsizliği ve riski bulunan, arz ve talep esnekliklerinin düşük olduğu, ürünlerin stoklanmasının belirli koşullara ve belirli maliyete bağlı olduğu, elde edilen gelirin sanayi ve hizmet sektörüne göre düşük olduğu bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır... (Karayaz, 2007: 7).

İnsanlar için öneminin tartışmasız kabul edildiği tarım kavramı ise farklı açılardan tanımlanmaktadır. Zeybek’e göre tarım kavramı; toprağın ve tohumun kullanarak, bitkisel ve hayvansal ürünler üretmek ve üretilen ürünlerden mamuller elde etmek için yapılan ekonomik faaliyettir. Ayrıca yurt içi gıda ihtiyacının temini, sanayi sektörüne girdi temini, istihdam sağlaması ve ihracat yoluyla ülke ekonomisine gelir sağlaması gibi önemli yararları bulunan bir sektördür (Zeybek, 2015: 1). Yekan ise tarımı, insanların toprağı kullanması suretiyle bitkisel ürünler veya hayvancılık faaliyetleri sonucunda elde edilen hayvansal ürünleri üretilip bunları işlemek, muhafaza etmek, değerlendirmek ve pazarlamak şeklinde tanımlamaktadır (Yekan, 2012: 2).

Tarım, insanlık tarihi boyunca insanların en temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu sebeple insanlık tarihiyle birlikte tarımsal faaliyetler tarih sürecinde yerini almaktadır. Günümüzde ise; tarım gıda maddelerinin temini ve beslenme gibi temel gereksinimlerin karşılanmasının yanında lkelerin ekonomik fonksiyonlarının yerine getirilmesi açısından da önem arz etmektedir. Günümüzde tarımından beklenen işlevler; gıda maddelerinin temini, tarımın diğerk sektörlere hammadde sağlama görevi, tarımın kalkınmanın finansmanını sağlama görevi şeklinde sıralanabilir (Alp, 2013: 13).

Bir ekonomideki belirli bir nüfusun tarım sektöründe aktif rol alması, istihdam hacmini arttırması, diğerk sektörlere kaynak oluşturması, i ve dış piyasada ürünlerin pazarlanarak gelir elde edilmesi gibi önemli unsurlar tarımı lkelerin ekonomik ve sosyal açıdan etkileyen bir sektör olmasına yol açmıştır. lkelerin çoğunda iç politika olarak uygulama alanı bulan tarım küreselleşme hareketleri ile uluslararası bir boyuta da taşınarak uluslararası bir politika olarak da kabul görmüştür. Sürekli artan gıda ihtiyaçlarının karşılanması ve diğerk amaçlar doğrultusunda ülkeler arası ortak tarım politikaları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda tarım istihdama katkı sağlayan, beslenme ihtiyacını karşılayan ve ülke ekonomisine gelir oluşturan bir sektör olarak tanımlanabilir (Küzeci, 2011: 1).

Yapılan tanımlar ışığında tarım kavramını dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı türde açıklayabiliriz. Dar anlamda tarım, arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme ile bitkisel veya hayvansal ürünler üretilmesi ya da bu ürünlerin işlenip değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Geniş anlamda tarım ise temel bitkisel ve hayvansal ürünlerin yetiştirilip, işlenmesi ve nihai hale getirilip tketiciciye sunulması ya da diğerk sektörlerde girdi olarak kullanılabilecek hale getirilmesine kadar geçen aşamadaki bütün işlemleri ve aracı faaliyetlerini kapsamaktadır (Tunca, 2012: 5).

C. Clark, J. Fourastie ve A. Ficher'in teorilerine göre ekonomik faaliyetler  kısıma ayrılmıştır. Birinci sektör tarım sektörü, ikinci sektör sanayi sektörü ve üçüncü sektör ise hizmet sektörüdür. Bütün ülkelerde ekonomik gelişimin başlangıcında tarım sektörü ağırıkta olmaktadır. Gelişmenin sonucunda ise tarımın ekonomideki payı azalmakta ve sanayi sektörünün payı artış göstermektedir. Ekonomik gelişmenin daha da ileri boyutlara gelmesi ile üçüncü sektörün ekonomideki payı artış göstermektedir (Alp, 2013: 15-16).

Ekonomilerin gelişmesiyle birlikte tarım sektörünün diğer sektörlere göre önemi azalmaktadır. Hatta GSYİH içerisindeki payı da azalma göstermektedir. Ancak ekonomik gelişme evresinin başında olan ülkeler için tarım sektörü tetikleyici görev üstlenmektedir. Tarımın önemi ve ülke içinde diğer sektöre göre oranı, gelişmeyle birlikte azalma yaşasa da, uluslararası düzeyde bir azalma görülmemektedir. Bu sebeple ekonomiler, tarıma oldukça önem vermekte, koruma ve destekleme politikalarını devam ettirmektedir. Nüfusun beslenmesi, sanayi sektörü ve diğer sektörler katkılar bakımından tarım sektörü ekonomilerde önemli bir yere sahiptir (Türkoğlu, 2015: 41).

1.1.2. Tarım Sektörünün Özellikleri

Şüphesiz her sektörde olduğu gibi tarım sektöründe de risk mevcuttur. Fakat tarım sektörü diğer sektörlerden ayrı olarak gelirin elde edilmesinde geçen zaman, doğal koşullara bağımlılık gibi yönleri ile ayrılmaktadır. Tarım sektöründe risk unsuru özellikle doğal koşullara bağımlılıktan meydana gelmekte iken arz ve talep esnekliklerinin de düşük olması gelir yönünden istikrarsızlık oluşturmaktadır.

Tarımsal faaliyetler özellikle doğal koşullara bağlı olması nedeniyle belirsizlik ve risk içeren bir sektördür. Teknolojik gelişmeler ile bu risk ve belirsizlik düzeyi azaltılmaya çalışılmaktadır. Üretim süreci diğer sektörler göre daha uzun vadeli olan tarım sektörünün getirisi de diğer sektörler göre düşük düzeydedir. Tarımsal ürünlerin arz ve talep esneklikleri düşüktür. Bu durum ise öncelikle ürün fiyatlarında sonra da üretici gelirlerinde dalgalanmalara yol açmaktadır. Özellikle tarımsal ürünlerde talebin gelir esnekliğinin düşük olması sonucu ülke ekonomisi gelişme gösterdikçe tarımsal ürünlere olan talep azalma göstermekte ve ihracat ile desteklenemezse gelir kaybından dolayı GSYİH içerisindeki payı azalma göstermektedir (Özdemir, 1989: 262).

Tarımsal üretim yapısı gereği ekonomik dinamiklere gecikmeli uyum sağlar. Üretim, talepte meydana gelen kısa dönemli değişimlere gecikmeli olarak tepki gösterdiği için uyumluluk gösteremez. Doğal koşullara karşı diğer sektörler kadar dayanıklılık gösteremeyen tarım sektörü konjonktürel krizlerde diğer sektörler kadar olumsuz etkilenmez. Konjonktürel genişleme dönemlerinde ise tarım ürünlerine ilişkin fiyatlar diğer sektörler göre daha yavaş düzeyde yükselme göstermektedir. Bu sebeplerden ötürü tarım ağırlıklı toplumlarda kriz dönemlerinde derinden etkilenme daha az yaşanacağı için krize daha dayanıklıdırlar (Cengiz, 2010: 10).

Tarımsal faaliyetler diğer faaliyetlere göre doğal koşullara daha fazla bağımlılık gösterir. Tarımsal üretimi önemli ölçüde etkileyen hava ve iklim koşulları tarımsal üretimde belirsizlik oluşmasına yol açar. Bu belirsizlikler sonucunda tarımsal ürünler iç piyasada ve uluslararası piyasada fiyat dalgalanması yaşayacaktır. Üretimin belirlenmesinde ve sınırlandırılmasında doğal koşullar ve kaynaklar önemli bir rol oynarken, teknolojik kolaylıklara rağmen, tarımsal üretimin doğaya bağımlılığı yüksektir. Bu durum sonucu fiyat dalgalanması yaşanmakta ve üreticilerin gelirlerinde de dalgalanmalar yaşanmaktadır. Sanayi sektöründe ve ticari faaliyetlerde bu denli bir bağımlılık olmadığı için fiyat ve gelir tarım sektörüne göre daha istikrarlıdır. Tarımsal ürünlerin talep esnekliklerinin birden küçük olması arza bağlı olarak ürün fiyatlarında şiddetli dalgalanmalar oluşturur. Tarım ürünlerinin arzının da kısa dönemde esnek olmaması nedeniyle çiftçiler tarımsal ürün fiyatlarına gecikmeli tepki gösterirler (Cengiz, 2010: 8-9).

Tarım sektörüne yönelik belirsizlikten meydana gelen risklerin azaltılması için bir takım uygulamalar geliştirilmiştir. Bu uygulamalar genelde devletin desteklemesi şeklinde ekonomide yer bulmuştur. Devlet desteklerinin dışında tarımsal faaliyetlere yönelik sigortacılık uygulaması geliştirilmiştir. Geleneksel tarım sigortaları 18. yüzyılda ortaya çıkmış ve içerisinde katastrofik riskler gibi risk gruplarını da içermesi sonucunda başarısız olmuştur (İsel, 2010: 11). Daha sonraki dönemlerde özel sigorta şirketlerine yönelik toprak yapısı, yağış, iklim koşulları vb. konularda veri kümesi oluşturulmuş ve daha kapsamlı bir uygulamaya başlanılmıştır. Sigortacılık uygulamasının temelinde ise belirsizlik sonucu oluşan riskleri azaltmak yer almıştır. Tarım sektörünün en önemli özelliklerinden birisi olan belirsizlik için bu uygulama istikrar kazandırmada önemli bir adım olmuştur.

Tarımsal üretim de kullanılan kaynakların mobilitesi düşüktür. İşgücünün toprağa bağımlılığı yüksektir ve meslek değiştirme olanağı düşüktür. Toprak kaynağının taşınabilir olmaması nedeni ile toprağın başka amaçlarla kullanımı da güçtür. İşgücüne ilişkin mobiletenin düşük olması da tarımda verimliliği azaltmaktadır. Bu sebeple de tarım sektöründeki işsizlik artış göstermekte tarımsal fazla ise azalmaktadır. Tarımdaki işgücünün farklı sektörlere yönlendirilmesi bir takım sosyal ve ekonomik sorunlara yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra tarım sektöründe teknolojik ilerlemenin yavaş gelişmesi ve gelişmelerin tabana yayılması uzun zamanlar aldığı için üretim artışı hızla gelişmemektedir (Cengiz, 2010: 9-10).

1.2. Teşvik Kavramı, Tanımı ve Özellikleri

Teşvikler ekonomi politikaları arasında en önemli politikalardan birisidir. Neredeyse tüm ülkeler teşvik politikalarını aktif olarak kullanmaktadır. Belirli sektörlerin belirli bir zaman diliminde ya da sürekli olarak diğer sektörlerle oranla daha fazla desteklenmesi olarak tanımlanan teşvik politikaları zayıf düzeydeki sektörlerin korunması açısından çok fazla önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra belirli sektörlerin dış pazarın koşullarından korunması içinde önemli bir araçtır.

1.2.1 Teşvik Kavramı

Teşvik kelimesinin kökeni Arapça sevk kelimesinden türetilmiş olup, sevk etme, cesaret verme, gayretlendirme ve kıskırtma gibi anlamları bünyesinde barındırmaktadır. Teşvik kavramı, genel olarak, mevcut sosyo-ekonomik, toplumsal yapılarından etkilenme göstererek bir takım faaliyetlerin gerçekleştirilmesine ya da gerçekleştirilmemesine yönelik özendirme amacıyla devlet tarafından sağlanan maddi veya maddi olmayan destek paketleri şeklinde tanımlanmaktadır. Teşvik kavramı kapsamlı bir ifade olup koruma, vergi muafiyet ve istisnası, devlet yardımı şeklinde aynı amaçları gerçekleştirmek için kullanılmaktadır (Özdeğirmenci, 2009: 56).

Teşvikler kamu kesiminin işletmelere veya bireylere sağlamış olduğu kolaylıklar şeklinde ifade edilebilir. Ekonomi literatüründe yapılan tanımlamaya göre teşvik; bir takım ekonomi kaynaklı faaliyetlerde diğer faaliyetlere oranla fazladan ve hızla gelişimini sağlamak için kamu kesimi eliyle farklı metotlarla karşılıklı ya da karşılıksız olarak sunulan maddi veya gayri maddi destekler, yardımlar ve özendirmelerdir. Uygulama bazında teşvik tanımlaması yerine sübvansiyon, ekonomik amaçlı mali yardım, üreticilere yapılan transfer harcamaları, prim, destek, uygun koşullu kredi gibi kavramlarda kullanılabilir. Fakat bu kavramlar teşvik kavramı ile aynı anlamda olabileceği gibi farklı anlamda da algılanabilir. Uluslararası anlaşmalarda teşvik tanımlaması yerine sübvansiyonlar, devletin gerçekleştirdiği yardımlar gibi tanımlamalar da kullanılmaktadır (Topal, 2016: 3).

Teşvikler, doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomisine çekilmesi konusunda yoğun olarak kullanılmakta olan ve ekonomilerin yönetilmesinde kullanılan önemli bir araç şeklinde ifade edilmektedir. Bununla birlikte teşvik kavramı, sübvansiyon şeklinde de tanımlanmaktadır. Yani yatırımcılar için genel olarak kolaylık sağlayan bir takım

düzenlemeleri bünyesinde barındıran faaliyetler teşvik kapsamında değerlendirilmektedir. Bir başka tanım ise bazı ekonomik faaliyetlere yönelik hem maddi hem de manevi olanaklar ile gelişimin ve büyümenin o ekonomik faaliyet alanına yönlendirilmesini sağlayan politikaların geneline verilen isimdir. Teşvik kavramına ilişkin farklı bir tanımlama olan yatırımların teşviki, yatırımların maliyetlerini ya da elde dileyebilecek karı etkileyen veya yatırıma ilişkin risk düzeyini değiştirerek yatırımın büyüklüğünün, bölgesinin ve sektörünün etkilemesi için hükümetler tarafından oluşturulan önlem paketleri olarak tanımlanmaktadır (Kekeç, 2015: 14-15).

Teşvik kavramı genel tanımı ile kamu kesiminin işletmelere veya kişilere sağladığı kolaylıklardır. Ekonomik literatürde ise teşvik kavramı belirli ekonomik faaliyetlerde kamu kesiminin diğerlerine göre fazladan maddi veya maddi olmayan desteklemeleri, özendirmeleri ve yardımları şeklinde tanımlanmıştır (Kılıç, 2015: 4). Teşvik kavramı belirli ekonomik faaliyetlerde diğer faaliyetlere göre daha çok veya daha çabuk gelişme sağlamak amacıyla, kamu kesimi tarafından farklı yöntemler kullanılarak verilen maddi ve maddi olmayan destek ve özendirmeler şeklinde de tanımlanabilir (Sönmez, 2006: 126).

Paçacıya göre (Paçacı, 2011: 6) teşvik kavramı;

“...Teşvik, bir ülkede ulaşılmak istenilen ekonomik veya sosyal amaçlar için geliştirilmek istenilen ekonomik faaliyetlere kamu kesimi tarafından aktarılan maddi, hukuki destek veya kolaylıklar olarak kabul görmüştür. Teşvik kavramına ilişkin farklı tanımlamalar yapılmıştır. Teşvik kavramı; ekonomideki bazı faaliyetlerin diğer faaliyetlere göre fazladan gelişimi için farklı araçların kullanımı ile kamu kesiminin gerçekleştirdiği faaliyetler şeklinde ifade edilebilir. Teşvik politikaları geliştirmekte olan ekonomilerde genelde yatırım, üretim ve ihracat faaliyetlerine yönelik planlarda ve programlarda belirlenmiş olan hedefler ile uygun yer, tutar ve sürelerde gerçekleştirmeye yönelik politikalar...”

Teşvikleri dünya genelinde incelediğimizde 20. yüzyıl sonrası dönemde serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşmaya başlaması ve küreselleşme ile önem kazanmıştır. Bundan dolayı serbest piyasa ekonomilerinde teşvikler kamu kesiminin en önemli düzenleme ve piyasaya müdahale araçlarından birisi haline gelmiştir. 1980 den önceki dönemde teşvik politikaları yatırımcıların desteklenmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

1980 yılında başlayan akım ile kamu işletmeciliği azalmaya başlamıştır. Bu sebeple 1980 sonrası dönemde uygulanan teşvik politikaları küresel düzeydeki yabancı yatırımcılar için daha cazip hale gelmiştir. Son yıllarda ise, özellikle gelişmekte olan ekonomiler, ekonomik kalkınmanın hızlanması ve küresel piyasalarda rekabet gücünün artırılması için yabancı yatırımcıları çekme hedefleri doğrultusunda hareket etmişlerdir (Karagöl & Akdeve, 2013: 330). Teşvik politikaları gerek özel sektör yatırımlarında artış sağlanması için gerek bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi için genelde her ekonomide vazgeçilmez bir politika haline gelmiştir.

Bütün ekonomiler belirli sosyal ve ekonomik amaçları ulaşmayı hedeflerler. Teşvik kavramı bu hedeflere yönelik gelişmesi istenilen ekonomik faaliyetlere yönelik kamu kesiminin sağladığı maddi veya hukuki destek ve kolaylıklardır. Ancak kullanım amaçlarına göre teşvik kavramını farklı şekillerde tanımlamak mümkündür. Özellikle ekonomik hayatta sübvansiyonlar, ekonomik amaca sahip mali yardımlar, üreticilere yapılan transfer harcamaları, destekler ve primler şeklinde de kullanılmaktadır (Kuru, 2012: 33).

Teşvik politikaları, kamu kesiminin belirlemiş olduğu ekonomik politikalar ile çelişmeyecek biçimde üretimde, istihdamda, ihracatta artışı hedefleyen politikalardır. Bu uygulamaların haricinde bölge bazında gelişimi sağlamak, araştırma ve geliştirme potansiyelini arttırmak, teknolojik gelişmeyi sağlamak, uluslararası çaptaki işletmeleri rekabete ilişkin güçlendirmek, çevrenin korunmasını ve çevreye duyarlılığın artırılmasını sağlamak gibi kendine has konular için de kullanılabilmektedir. Farklı alanlarda kullanılması ile teşvik politikaları piyasadaki sapmaları engellemek, yaşam kalitesini yükseltmek, sürdürülebilir düzeyde büyüme ve kalkınmayı sağlamak, sosyal açıdan gelişmeyi sağlamak ve destek politikaları ile kıt kaynaklara yönelik etkin kullanımı sağlamak gibi pozitif dışsallıklar oluşturmaya yardım etmektedir (Baştürk, 2012: 6-7).

Bir ekonomide hedeflenen sosyal, ekonomik ve mali amaçlara ulaşılması için vergi politikası içerisinde yer alan ve kullanılan araç ve gereçlerin tümü vergisel teşvikler şeklinde tanımlanabilir. Vergisel teşvikler gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin politika oluşumunda vazgeçilmez bir önem arz etmektedir. Sosyal refah devleti yaklaşımıyla birlikte kamunun ekonomik yaşama müdahaleye başlaması teşvik politikalarının önemini büyük ölçüde yükseltmiştir. Özellikle sosyo-ekonomik amaçlara

ulaşmak için, büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirmede ve ekonomide istikrarı sağlamada özel sektör tarafından yapılan katkıyı arttırmak için teşvik politikaları en yoğun kullanılan araç olmuştur (Baştürk, 2012: 6-7).

Teşvik politikalarının alt dalı olan vergisel teşviklerdeki amaçlarda bölge bazında kalkınmayı sağlamak, istihdama katkı sağlamak, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek, teknolojiye ilişkin transferleri arttırmak ve ihracatın arttırılmasına katkı sağlamak şeklinde sıralanabilir. Vergisel teşviklerin türleri ise gelir ve kurumlar vergisinde indirim uygulaması, azalan bakiyeler usulü, vergi tatili uygulaması, yatırım indirimi ve vergi kredisi, dolaylı vergi muafiyeti, serbest ihraç ürünleri işleme ve yatırım bölgesi başlıkları altında sıralanabilir (Armağan, 2014: 37).

Günümüzde devlet toplumsal hayatı düzenleyici görevler üstlenmiş olup ekonomik yaşamda dengeli büyüme ve kalkınma, gelir dağılımının adaletli olması, iktisadi refahın düşük gelirli gruplara yayılması gibi amaçlar tüm ülkelerde temel politikalar halini almıştır. Plana bağı kalkınma sağlamak ve özel kesiminde kalkınmaya ilişkin planlarda belirlenmiş hedeflere ulaşması açısından en etkin özendirici ve yönlendirici politika teşvik uygulamalarıdır (Kılıç, 2015: 4).

Gelişmemiş ülkelerdeki merkezi planlamanın zayıf kalması ve liberal ekonomiye geçişin hızlanması ile birlikte, teşvik politikalarına yönelik bir kapsam daralması ve genel ekonomik politikalar içerisindeki yerinin ya da görelisi olarak gücünün zayıflaması yönünde bir tahmin yapılmaktaydı. Bu tutumun gerçekleşmesinde, teşvik ve türevleri şeklindeki kamu müdahalelerinin piyasadaki yapıyı bozacağına ilişkin inancının liberal ekonomiyi savunan teorisyenler arasında yaygınlık göstermesi ve uluslararası kuruluşlarında teşviklerin kısıtlanması yönündeki tutumları etkin rol oynamıştır. Teşviklere ilişkin kapsamın ve teşviklerin gücünün zayıflatılması yönündeki bu denli önlemler alınırken, diğer taraftan da piyasa ekonomisine diğer ülkelere göre geç geçiş yapmış ekonomilerdeki teşvik politikaları ülkelerini daha cazip hale getirerek, uluslararası alanda dolaşan doğrudan yabancı sermayelerden daha fazla pay almalarını sağlamıştır. Bir takım ülkelerin bu yöndeki uygulamaları ise teşvik politikalarındaki kısıtlanmayı ortadan kaldırmıştır (Yıldırım, 2010: 67).

Teşvik politikaları, toplumsal kaynakların, kamu kesimi tarafından, hedeflenen yatırımlar doğrultusunda, belirli sektör veya kesimlere kaynakların aktarılması şeklinde tanımlanabilir. Ekonomik sistemlerde önemli bir olgu olan teşvikler, toplam yatırımın

artırılması, yatırımların verimli alanlarda gerçekleştirilmesi, toplam yatırımlar içinde öz sermayenin artırılması, gelişmemiş bölgelere yatırımların özendirilerek gelişmişlik farkının azaltılması, teknolojik gelişmelere uyum ve dış rekabete sürdürülebilirliğin sağlanması gibi bir takım olumlu gelişmelere öncülük eden politikalar (Sönmez, 2006: 126).

Yukarıdaki tanımlamalardan yola çıkarak teşvik kavramının özendirme ve destekleme faaliyetleri olarak kabul gördüğünü söyleyebiliriz. Ekonomik anlamda teşvik ise belirli kişilere veya işletmelere yönelik ya da belirli bölgelere yönelik kamu kesiminin diğer sektörlerle oranla belirli bir sektörün daha kısa sürede ya da fazladan gelişim göstermesini sağlayacak destekleme ve özendirme faaliyetleridir. Kamu sektörü teşvik politikalarını uygularken parasal veya parasal olmayan şeklinde iki türden destekleme politikaları izleyebilmektedir. Günlük yaşamda daha çok maddi olarak kullanılan teşvik politikaları ülke ekonomisindeki vergi politikalarından ayrılmaz bir bütündür. Vergi ve teşvik ikilisi olarak da adlandırılan destekleme ve özendirme faaliyetleri ekonomik yaşamda neredeyse her ülkenin sıklıkla başvurduğu bir maliye politikası uygulamasıdır. Vergisel indirimler şeklinde de uygulama alanı bulan teşvik politikaları belirli sektörlerde özellikle dış pazarlardan korunmayı sağlayan en önemli araçlardan birisidir. Ülkede hali hazırda bulunan fakat gelişmesini tamamlayamamış ya da gelişmesinde yapısal engeller çıkmış sektörlerin sürdürülebilirliği için çok fazla önem taşıyan teşvikler, aynı zamanda bölgeler arasında meydana gelen gelir dengesizliklerinin giderilmesi açısından da önemli bir politikadır. Şüphesiz kaynaklar eşit miktarda dağılım göstermemiştir. Belirli bölgelerde belirli kaynaklar yoğunluk gösterirken belirli bölgelerde kıtlık göstermektedir. Bu sebeplerle bölgeler arasında gelir dengesizliği yaşanmaktadır ve bu dengesizliklerin giderilmesinde genel kabul görmüş araç teşviklerdir.

1.2.2. Teşvik Politikalarının Gerekçeleri ve Özellikleri

Ekonomik büyümeye etki eden çok fazla etmen mevcuttur. Bu etmenlerin temelinde ise teşvik politikaları yer almaktadır. Teşvik sayesinde ekonomilerin gelişmesine özen gösterdiği sektörlerle ilişkin destekleyici ve o sektörlerde gelişimi sağlayan politikalar ülke ekonomilerine büyük ölçüde katkı sağlamaktadırlar. Aynı zamanda teşvik politikalarının mevcut olması, ekonomik krizler neticesinde oluşan olumsuz etkilerin giderilmesine ve bölgesel ve yerel kalkınmaya ilişkin devamlılığın sağlanmasında da aktif rol oynamaktadırlar. Bölgesel bazda ki farklılıkların

önlenmesinde etkin rol oynayan teşvik politikaları, ekonomiye sağladığı olumlu etkileri ile ulusal bazda kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Kekeç, 2015: 17).

Ülkelerde hangi ekonomik yapı kullanılırsa kullanılsın teşvik önlemleri neredeyse bütün ülkelerde uygulama alanı bulmaktadır. Teşvik uygulamalarındaki ana amaç ise ülkedeki refah düzeyini arttırmaktır. Bu duruma rağmen teşvik uygulamaları ekonomilerin uyguladıkları iktisat politikalarına ve gelişme düzeylerindeki farklılıklarına göre farklılık göstermektedir. Gelişmemiş ülkelerdeki teşvik önlemlerini en temel nedeni ise sanayi sektörlerini sanayileşmeyi sağlamış ülkelerinden korumak şeklinde kabul görmüştür. Gelişmemiş ülkelerdeki para ve sermaye piyasalarının yeterli düzeyde gelişme göstermemesi, ileri teknolojik üretimin yapılamaması, ihracat olanaklarının yetersiz olması, yatırımcıların bilgi ve donanım açısından yetersizlik arz etmesi, işsizliğin ve bölgesel gelişmişlik farklarının yüksek düzeylerde olması gibi durumlar teşvikleri önemli bir konuma getirmiştir. Bu sorunların yaşandığı bir ekonomide kaynak dağılımında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Kaynak dağılımında optimum seviyenin sağlanamaması ve yatırımlarda artış sağlamak için gerekli fonların yetersiz düzeyde olması, teşvik politikaları ile kamu kesiminin ekonomik hayata müdahale etmesini gerekli kılmaktadır (Topal, 2006:4). Bu bağlamda gelişmemiş ülkeleri teşvik önlemlerine yönelten temel neden sanayi sektörlerini sanayileşmiş ülkelere korumaktır.

Teşvik politikalarının nedenlerine ilişkin teorik çerçeve kamu kesiminin ekonomideki işlevi ile birlikte incelenmelidir. Liberal politikalara ağırlık veren ekonomilerde teşvik kapsamını oluşturan politikaların azaltılması savunulurken, kamu kapitalizmini savunan ekonomilerde ise gerekli durumlarda kamu kesimi ekonomik yaşama müdahale edebilmektedir. Teşvik politikaları için ortaya atılan gerekçeler ülkelerin benimsemiş oldukları ekonomi politikalarına göre farklılık arz eden bir konudur (Kuru, 2012: 35).

Teşvikler her ülkede farklı amaçlar farklı gerekçeler doğrultusunda uygulama alanı bulmaktadır. Bunun yanı sıra ülkelerin teşvik ettikleri ekonomik birimlerde birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Bu durumun temel sebebi ülkelerin ekonomik yapılarının, ekonomik koşullarının birbirlerinden farklı olmasıdır. Ülkeler arasında ne kadar yapısal farklılık bulunursa bulunsun, benimsenen ekonomik sistemler ne olursa olsun teşviklerin temel de her ülke açısından aynı olan bir takım gerekçeleri mevcuttur. Bu gerekçelerin başında bölgeler arsında meydana gelen dengesizliklerin giderilmesi ve ülkedeki sektörlerin dış pazardan korunması gelmektedir. Ülkeler ekonominin içinde

bulunmuş olduğu durum gereği farklı amaçlara yönelik teşviklere başvurmaktadır. Bazen sosyal hayatın düzenlenmesine yönelik yapılan teşvikler bazen de ekonomik amaçlı olarak uygulama alanı bulmaktadır.

Ülkeler arası teşvikler birbirlerinden ne denli farklılık gösterirse gösterebilir teşviklere ilişkin özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Topal, 2006: 5, Paçacı, 2011: 9);

- Teşvikler, kamu kurum ve kuruluşları ve kamu iktisadi teşebbüsleri eliyle doğrudan ya da dolaylı yollarla verilen desteklerdir.
- Teşvikler, çoğunlukla özel sektöre verilmektedir ve bazı durumlarda kamuya ait teşebbüslere de verilebilmektedir.
- Teşvikler esasında negatif vergilere benzerlik göstermektedir. Kamu kesimi önceden belirlenmiş olan bir takım sektörlerde vergi muafiyeti uygulayabilmektedir ya da toplanmış vergilerin bir kısmını karşılıklı ya da karşılıksız bir şekilde transfer edebilmektedir. Teşvikler, bahsedilmiş olduğu üzere, bir tür ekonomik amaçlı transfer harcamasıdır.
- Teşvikler, kamu kesiminde maliyetlere yol açan bir olgudur. Bu durum nakdi olarak gerçekleştirilen teşvikler uygun krediler veya hibe yoluyla gerçekleştirilen transferlerden dolayı kamu fonlarının azaltılmasından kaynaklanabilir. Vergisel teşvikte ise tahakkuk eden veya ileride tahakkuk edecek olan bir kamu gelirinün bağışlanması sonucu kaynaklarda gelir azalması yaşanır.
- Teşvikler, kamu kesiminde gelirin azalmasına ya da fonların azalmasına yol açarken, işletmeler veya bireyler tarafından bir “faydayı” ifade etmektedir.
- Teşvikler, yatırımların önemini, yerini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanını etkilemeye yönelik olarak kullanılmaktadır.
- Teşvikler, doğrudan ya da dolaylı şekilde gerçekleştirilebilir. Örnek olarak, dış ticarete ihracatın artış sağlaması amacı yönünde kamu kesimi tarafından ihracata yönelik doğrudan teşvikler uygulanabilir. Bu şekilde gerçekleştirilen kamu yardımları Açık Teşvik ya da Doğrudan Teşvik olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca kamu kesimi ihracatını gerçekleştirdiği ürünlerine vergi istisnası ve muafiyeti uygulaması kullanabilir. Bununla birlikte ihraç edilen ürünlere yönelik yurtiçi deniz ve demiryolu ulaşımına yönelik özel indirimler uygulayabilir. Bu şekilde gerçekleştirilen teşvikler Gizli Teşvik ya da Dolaylı Teşvik olarak tanımlanmaktadır.

- Teşvikler, açık teşvikler ya da gizli teşvikler şeklinde uygulama alanı bulmaktadır.
- Teşvikler bir ülkenin ulaşmayı istediği sosyo-ekonomik amaçlar için kullanılan bir araç olarak kabul görülmüştür.

1.2.3. Teşvik Politikalarının Amaçları

Gelişme politikasını hareket noktasına alarak faaliyet gösteren ülkelerin genel ekonomik hedefleri, gelişim sürecini tamamlayan ülkeler seviyesine hızlıca ulaşmaktır. Bu amaca ulaşmayı hedefleyen ekonomiler sanayi sektörünün kalkınmasıyla ihtiyaç duydukları teknolojik üretim araç ve gereçlerini dünyadaki pazarlardan sağlamak adına ihracata yönelik teşvik politikalarından faydalanmaktadır (Kekeç, 2015: 23).

Ekonomilerde büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında, iç piyasanın güçlendirilmesinde, dış pazarda rekabeti arttırmada, yatırımların belirli alanlarda yoğunlaştırılmasında teşvik politikaları önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerdeki sektörlerle karşı rekabet edebilmek için teşvik politikaları büyük önem arz etmektedir. Desteklenmeyen sektörler dış pazarın karşısında direnç gösteremeyecek hale gelerek ekonomiden silinmektedirler. Bu durumun yaşanmaması için teşvik politikaları ülkelerin en önemli politikalarından birisi haline gelmiştir (Kılıç, 2015: 7).

Teşvik politikalarının bir alt dalı olan vergisel teşviklerin amaçları ekonomide istihdam artışı sağlamak, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek, bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, ihracatı arttırmak, teknolojik transfer sağlamak, kaynak aktarımını gerçekleştirmek şeklinde sıralanabilir. Genel açıdan bakıldığında bu amaçlar piyasada bazı sektörlerde ve faaliyetlerde gelişmi sağlamaktadır (Armağan, 2014: 38).

Bölgesel veya ulusal kalkınmanın hızlandırılması için şüphesiz yatırım artışı kilit rol oynamaktadır. Bu sebeple ekonomilerde belirli bölgeler veya ülkenin tamamı teşvik politikaları kapsamına dâhil edilir. Fakat yapılan teşvikler ciddi anlamda bir maliyet unsuru oluşturmaktadır. Teşvik politikaları kapsamında belirlenen hedeflere ulaşamaması durumunda getiriler giderlerden daha büyük boyutlara ulaşabilmektedir. Bu denli risklere rağmen ülkeler teşvik politikalarını uygulamaktadırlar. Risklere rağmen göze alınan teşvik politikalarında her ülke farklı amaçlar gütseler de temelde iki amaca hizmet etmektedirler. Bu amaçlardan ilki iktisadi amaçtır. İktisadi amaçtan kastedilen uzun vadede ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. Diğer ana amaç ise sosyal amaç olarak kabul görmüştür. Sosyal amacın temelinde ise farklı bölgelerdeki gelir

düzeylerinin birbirlerine yakınlaştırılması gibi unsurlar dikkat çekmektedir (Kuru, 2012: 35).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi hangi seviyede olursa olsun teşvik önlemleri neredeyse bütün ülkelerin uygulama da kullandığı yaygın bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Teşvik uygulamalarında ülkeler birbirlerinden farklı gayelere hizmet etseler de genel kanı ülkede refah düzeyinde iyileştirme amacı olmaktadır. Ekonomileri teşvik önlemlerini uygulamaya iten bir başka unsur ise, sanayi sektöründe uluslararası alanda rekabet edebilir hale gelmektir (Paçacı, 2011: 11).

Gelişmemiş ülkelerde teşvik politikaları aşağıdaki nedenlerden dolayı uygulanma alanı bulmaktadır (Duran, 2003: 8);

- Ülkede sanayi sektörünün oluşturulması, korunması ve rekabet edebilir düzeye getirilmesi,
- Ülkenin uluslararası arenalarda meydana gelen değişimlere ve gelişmelere yapısal bir uyumu sağlayabilecek düzeyde olmasını temin etmek,
- Bölgelerarası oluşabilecek gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve gelişmişlik farklarının giderilmesi,
- Sermayenin tabana yayılması ile kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması,
- İstihdam hacmi artırılarak işsizliğin azaltması ya da önlenmesi,
- Katma değeri fazla ürünlerin, ileri ve uygun teknoloji kullanımı sağlanarak verimliliğin arttırılması, ihracatın arttırılması ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi,
- Ekonomilerdeki kalkınma planlarında belirlenen büyüme ve kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine katkı sağlamak.

Gelişmiş ülkelerde uygulanan teşviklerin amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Topal, 2006: 5);

- Rekabet gücünün korunması,
- Teknolojik gelişmenin sürdürülmesi,
- Ülkeden sermaye çıkışının önlenmesi,
- Bölgesel dengesizlikleri giderilmesi,
- Verimliliğin arttırılması,
- Problemlili sektörlerin desteklenmesi,
- İşsizliğin azaltması.

Teşviklerin amaçları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık arz etmektedir. Yukarıda bu ayrıma göre teşviklerin amaçları ifade edilmiş olup gelişmekte olan ülkelerde teşviklerin ana amaçları bünyelerinde barındırdıkları sektörlerin korunması olmuştur. Öncelikli olarak sektörlerin gelişiminin tamamlanması amaçlanmış olup teşvik politikaları bu doğrultuda düzenlenmiştir. Gelişmiş ülkelerde ise sektörlere ilişkin yeterli büyüme sağlandığı için bölgeler arası gelir düzeylerinin iyileştirilmesi temel odak noktası olmuştur. Bu yönü ile teşvikler ekonomik büyümeye ve gelir dağılımına ilişkin maliye politikalarına benzerlik göstermektedir. Ekonomik büyüme gerçekleştirilene kadar büyümeyi hedef alan politikalar uygulanırken büyüme sağlandıktan sonra gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik maliye politikaları uygulanmaktadır. Teşviklerde bu kapsamda makro ekonomik politikalara benzerlik arz ederek gelişme sağlanana kadar büyümeyi sürdürülebilir hale getirecek koruyucu politikalara ağırlık verirken büyüme sonrasında gelir dağılımının iyileştirilmesine hizmet etmektedir.

1.3. İktisadi Düşüncelerde Tarım

İnsanlar avcılık ve toplayıcılık sürecinden tarım sektörüne geçerek küçük topluluklar halinde yaşamaya başladılar. Toplulukların gelişmesi ve ilerlemesiyle ekonomik olgular gündelik yaşamın konusunu oluşturmaya başladılar. Antik dönemdeki topluluklarda felsefe ve diğer bilim dallarının oluşumunda her ne kadar evren ve dünyayı kavrama fikri olsa da felsefe gibi bilimlerle uğraşılmaya başlanılmasının temel sebebi ekonomide uygun koşulların ortaya çıkması esasına dayanmaktadır. İnsanların avcılık ve toplayıcılıktan tarım sektörüne geçmesi felsefe gibi bilim dallarının ortaya çıkmasına uygun koşulları sağlamaya başlamış ve insanoğlu varlığını sorgular biçimde bilimsellik üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu sebepten ötürü günümüzde çok büyük öneme sahip olan iktisat biliminin temelleri de antik dönemlere kadar uzanmaktadır.

1.3.1. Merkantilizm Öncesi İktisadi Düşünceler

İnsanların küçük topluluklar halinde oluşturdukları yaşam biçimlerine ilişkin günümüzde ulaşılabilen kaynaklar ışığında felsefe vb. bilim dallarına ilişkin ilk filozoflar antik yunan döneminde ortaya çıkmışlardır. Antik dönemlerdeki diğer topluluklar din ve doğa olayları gibi konular üzerine yoğunlaşırken, antik yunan da bilimsellik üzerine düşünürler ortaya çıkmıştır ve toplumsal hayatın düzenlenmesinden varlığın sebebine kadar birçok konu üzerinde öğretiler meydana getirmişlerdir.

Ekonomi kavramı antik yunandaki oikonomia sözünden gelmekte olup İktisat bilimimin doğuşu antik yunanlılara dayandırılmaktadır. Fakat antik yunandaki oikonomia sözcüğü günümüzdeki gibi ekonomi kavramını kapsamamakta olup hane halkı yönetimini ifade etmektedir. Günümüz anlamdaki ekonomi bilimine ilişkin antik yunandaki ilk düşünür Hesiod olup şiirlerinde ekonomi konusuna değinmiştir. Hesiod şiirlerinde kıtlık sorununu ele almış ve o dönemdeki bireyleri etkileyebilmiştir (Rothbard, 1995: 8-10).

Milattan önce yaklaşık 430-350 yılları arasında Xenophon'un ekonomi yazıları iktisadi düşünceler için önemli bir atılım olmuştur. Çalışma hayatı, eğitimin ekonomideki önemi ve devletin gelirini artırmak gibi önemli konular üzerinde çalışmalar yapmıştır. Ekonomi kavramına farklı bir şekilde yaklaşmış ve özellikle tarlaların yönetimine ilişkin çalışmalarda bulunmuştur. Antik Yunanda Aristoteles ve Platon ekonomik alana ilişkin çalışmalar yapmışlar ve takasın nasıl olması gerektiğini takas ekonomisinde mal veya hizmetlerin değerlerinin nasıl belirleneceğini açıklamaya çalışmışlardır (Rothbard, 1995: 14-16).

Antik dönemlerde iktisadi düşünceler özellikle toplumsal yaşamı düzenlemeye yönelik oluşturulmuş olup ekonominin gelişmesine bir dizi katkıları olmuştur. Özellikle tarım sektörünün çok ekonomide çok fazla yer tutmasının sonucunda başlarda devlet ekonomisi yerine hane halkı ekonomisi göz önünde bulundurulmuş ve öğretiler bu yönde olmuştur. Hane halkının gelir elde etmesinde en temel faktör tarım olmasına rağmen ticaret, takas koşulları, devlet gelirlerinin artırılması gibi konularda ekonomi alanında ilgilenen düşünürlerin dikkatini çekmiştir. Antik dönemlerdeki düşünürlerin ekonomi bilimine artı katmalarını ise Aristoteles'in ölümünden sonra bir takım gerileme yaşanması ile açıklayabiliriz.

Antik Yunandan sonra toplumsal yaşamı düzenlemeye yönelik kurallar oluşturan ve tarihte hukuk kavramının el üstünde tutulduğu roma döneminde düşünürler ortaya çıkmıştır. Özellikle hukuk alanında çalışmalar yürüten düşünürler diğer bilim dallarına da önem vermişlerdir. Roma dönemindeki öğretiler daha sonraları Hristiyanlık ile bütünleşmiş ve yeni bir hal almıştır. İktisadi anlamdaki öğretilerde bu şekilde evrilmiştir.

Roma döneminin başlarında antik Yunan dönemindeki öğretiler dikkate alınsa da Roma imparatorluğundaki ticaret, kolonileşme, savaş, kölelik gibi bir dizi olgular

ekonomik anlamda sorunlar meydana getirmekteydi. Bu denli ekonomik olguların ortaya çıkarabilecekleri ekonomik problemlere ilişkin tarihteki ilk örneği teşkil edecek olan analitik çalışmalar yapmışlardır. Bilindiği üzere Roma’ da sınıf ayrımı mevcuttu ve ekonomik ve toplumsal yaşamın düzenlenmesine katkıda bulunan sınıf aristokratik sınıftı. Aristokratik sınıf ekonomik anlamda analitik çalışmaların yanı sıra ticarete ilişkin bir takım düzenlemeler meydana getirmişlerdir (Bizyukov, 2015: 20).

Roma döneminin ilerleyen sürecinde Hristiyanlık inancının yaygınlaşması sonucunda dünyanın büyük bir bölümünde Hristiyanlık öğretileri baş göstermiştir. Ekonomi alanında da hâkim rolü kilise elde tutmaya başlamıştır ve orta çağ boyunca bu süreç böyle devam etmiştir. İktisadi düşüncelere etki eden bir başka başat unsur ise İslamiyet’ in yaygınlık göstermesi olmuştur. Orta çağ başlangıcına kadar düşünürlerin ya da aristokrat sınıfının öğretileri ekonomik olgulara yön verirken orta çağ döneminde ekonomik olgulara yön veren başat unsur din olmuştur.

1.3.2. Merkantilizm

16. ve 17. Yüzyılda Avrupa’da sermaye birikimine ilişkin bir dizi değişiklikler meydana gelmiştir. Aristokrat ve ruhban sınıfının özel mülkiyetin yolunu açan sermaye birikimine başlaması ve dönemin en önemli gelir kaynağı olan tarımsal alanlara sahip olmaları ilk sermaye birikimlerine örnek teşkil etmiştir. Dönemin koşulları gereği malikâne şeklinde ifade edilen ve toprakların bir kısmının belirli kişilere bırakılması yolu ile sermaye birikimine temel teşkil edecek ilk adımlar atılmıştır.

16. Yüzyılda İngiltere’de diğer ülkelerle yapılmakta olan ticaret merkantilizm akımının temel noktasında yer almıştır. İngiltere bu dönemde doğu ülkelerinden işlenmemiş ürünler alıp bu ürünleri işleyerek tekrar pazara sunmuştur. İngiltere’nin devamında ise İtalya ve Hollanda’da doğu ülkelerinden işlenmemiş ürünler almaya başlamışlardır. Bu şekilde dış ticaret işlemlerinde meydana gelen artış İngiltere’ de vatandaşların refahını dış ticaret politikaları üzerinden de değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu durum sonucunda dış ticarete ilişkin bir dizi düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelerin ilki karşı ülkenin satın almak istediği ürünün tam bedelinin İngiltere’ ye ödemesi sonucunda malların ihraç edileceği hususu olmuştur. Daha sonrasında dış ticaret kavramına farklı bir şekilde bakılmaya başlanılmış ve dış ticaret yolu ile hazinenin artırılması hedeflenmiştir. Bu durumun sonucu olarak dış

ticarete yasaklayıcı politikalar üretilmeye başlanılmıştır. Yalnızca işlenmemiş ürünlerin ithal edilmesine olanak tanınmıştır (Rubin, 1929: 27-29).

Merkantilizm akımının refah düzeyini artırma gerekçesi ile dış ticarete sınırlandırıcı olmasının temel sebebini Alessandro Roncaglia şu duruma bağlamaktadır. Merkantilizm akımının göze çarpan en önemli özelliği mal veya hizmetlerin azalması korkusudur. Bu duruma bağlı olarak paranın azalması korkusu olmuştur. Dönemin İngiltere'si vatandaşlarının refahını korumak için mallar da ve parada azalma yaşanmaması için dış ticarete sınırlandırıcı politikalara yer vermiştir (Roncaglia, 2006: 44).

Merkantilizm akımının bu denli düzenlemeleri yapabilmesinin temelinde ise kamu kesiminin ekonomiye müdahalesi yer almıştır. Özellikle ülke içindeki altın ve gümüş stokunun korunmasında kamu kesiminin müdahalesi öngörülmüştür.

Ekonomi alanında yeni bir akım olan merkantilizm teorik öğretilerden çok doktrinlerden meydana gelmektedir. Bu doktrine ilişkin esas olan üç unsur mevcuttur. Özellikle güçlü bir devlet oluşturulması esasına dayanan bu unsurlardan diğerleri ise kıymetli madenlerin stoklanması ve dış ticaret unsurudur. Bu üç bileşen arasındaki ilişki ise dış ticarete ilişkin düzenlemeler yoluyla değerli madenlerin stokunda artış meydana getirilerek güçlü bir devletin ortaya çıkarılmasıdır. En temel amacı ekonomide sürekli bir dış ticaret fazlalığının sağlanarak maden stokunda artış sağlanması olan bu iktisadi düşünce farklı ülkelerde farklı isimler altında uygulama alanı bulmuştur. Fransa'da Colbertizm, İspanya'da Bulyonizm, Almanya ve Avusturya'da Kameralizm adı altında uygulanmıştır (Peker, 2015: 2-3).

1.3.3. Fizyokrasi

Merkantilizm akımına tepki olarak 18. Yüzyılın sonunda Liberal düşünce akımı başlamıştır. Liberal düşünceye ilişkin ilk akım ise Fizyokrasi akımı olarak kendini göstermiştir. Dr. Quesnay öncülüğünde başlayan bu yeni akım piyasaların kendi kendini düzene getirebileceğini ve piyasalarda serbestleştirmenin ülke refahını artıracığını öngörmüştür.

Quesnay 1756 yılında "Journal de l'Agriculture, du Commerce et des Finances" isimli eserinin yayınlamıştır. Çalışmasında tarım işçilerine tarımsal üretime ağırlık vermiş olup tarım sektörünün ekonomideki önemini vurgulamıştır. 1765 yılına kadar

yapmış olduğu çalışmalar bir dizi prestij sağlamanın ötesine geçmemiş olup 1765 yılında Paris' e yerleşmesi sonucunda tanıştığı kişiler ışığında çalışmaları önem kazanmıştır. Yeniden ekonomik alanda çalışmalara başlamış ve Paris' de yaşadığı dönemde tarım alanında yapmış olduğu çalışmalar ışığında Fیزیokrasi akımının öncüsü olmuştur. Fیزیokrasi akımının bu dönemde büyük ilgi görmesinin arka planında ise Fransa'nın Colbertizm adı altında sanayi sektörüne yönelik yapmış olduğu düzenlemedir. Colbertizm uygulaması ile Fransa devleti sanayi temelli üretime ağırlık vermiş olup tarım sektörünün geri planda bırakmıştır. Bu sebepten ötürü tarım sektöründe üretim yapan kesim bu uygulamaya tepki göstermiştir (Charles & There, 2008).

Fیزیokrasi okulunun öğretilerinin temelinde Fransa'daki ekonomik sektörlere ilişkin ayırım yer almaktadır. Dönemin koşulları gereği ekonomideki başat sektörler tarım, ticaret ve sanayi şeklinde üçe ayrılmaktaydı. Fakat Fیزیokrasi akımına göre ticaret ve sanayi sektörü tarım sektörünün sonucu olup ekonomideki tek ve en önemli sektör tarım sektörüydü. Tarım sektörünün yeterli düzeyde vergilendirilmemesi sonucunda büyük arazilere sahip çiftçilerin arazilerini kiralayarak bireysel üretimden vazgeçeceği konusu fیزیokrasi akımının bir diğer odak noktası olmuştur. Fیزیokrasi akımındaki yalnızca tarım sektörünün vergilendirilmesi görüşünün temeli de bu iki öğretilerde yer almaktadır. Çünkü ekonomideki birincil sektör tarım sektörü olup diğer sektörler bu durumun sonucudur. Tarım sektörünün yeterli düzeyde vergilendirilmemesi de tarım arazilerinin kiralanmasına yol açacaktır. Bu sebeplerden ötürü yeterli düzeyde tarımın vergilendirilmesi refahı artıracaktır (Higgs, 2001: 19-20).

Fیزیokrasi akımının tarım sektörüne ilişkin bu görüşü diğer sektörlerden devletin vergi almasını önlediği için liberal politikaları da beraberinde getirecektir. Ekonomide yalnızca tarım sektörünün vergilendirilmesi diğer sektörlerle kamu kesiminin müdahale etmemesini sağlayacaktır ve liberal politikalar ışığında doğal düzen işleyecektir. Fیزیokrasi akımına göre ekonominin güçlülüğü tarım sektörüne bağlanmıştır. Tarımsal anlamda güçlü olmanın ekonomik anlamda güçlü olunacağı savunulmuştur.

Fیزیokrasi akımının öğretilerine göre tarım sektörünün güçlü olması sonucunda ekonominin zenginliği tarımsal ürün fiyatlarının yüksekliği koşuluna bağlanmıştır. Tarımsal ürünlerin piyasadaki değeri ise üretim maliyetleri olarak belirlenmiştir. Tarım

ürünlerinin fiyatlarının yükselmesi refahı artıracakı görüşüne ise bir dizi eleştiriler getirilmiştir (Higgs, 2001: 67).

1.3.4. Klasik İktisadi Ekol

Liberal ekonomiye ilişkin bir diğer akım ise Klasik iktisadi akımdır. 1776 yılında Adam SMİTH'in yayınlamış olduğu “Ulusların Zenginliğı” kitabı ile yeni bir ekonomik düzen başlamıştır. Fizyokrasi akımının devamı niteliğinde kabul görse de zenginliğin kaynağı konusunda fizyokrasi akımından ayrılmıştır. Klasik iktisadi ekole göre kamu kesimi ekonomiye minimum düzeyde müdahalede bulunmalı ve vergiler minimum düzeyde alınmalıdır. Piyasaların düzenlenmesi görünmez el sayesinde sağlanacağı için devlet jandarma devlet görevini üstlenmeli ve ekonomiye müdahale de bulunmamalıdır. Adam SMİTH özellikle merkantilizm akımını eleştirmiş ve beş çalışmasının birisini yalnızca merkantilizmi eleştirmek üzere yazmıştır. Dönemin koşulları gereğı ortaya koyulan hipotezler sonucunda tüm dünyaya yayılacak kadar bir öğretiye sahip olan klasik iktisadi ekolün temelini arz yanlı politikalar oluşturmaktadır. Emegın üretim faktöründeki rolünden yola çıkarak elde edilecek toplam hâsılâtın halk arasındaki dağılımını açıklayan teorileri ile ekonomik zenginliğin kaynaklarını açıklamıştır. Yine aynı dönemdeki mahreçler kanunu ise Klasik iktisadi ekolün arz yanlı politikalar ne denli önem verdiğinin bir diğer göstergesi olmuştur.

Zenginliğin temel kaynağına yönelik araştırmalar yapan Adam SMİTH, Hobbes, Locke, Berkeley gibi emek üzerinde yoğunlaşmış ve değer kavramını emek faktörü üzerinden açıklamıştır. Piyasadaki ürünlerin fiyat oluşumuna kadar birçok olguyu emek faktörü ile açıklayan SMİTH, zenginliğin kaynağını da emek faktörüne bağlamıştır. Özellikle merkantilizm akımına yönelik eleştiriler getiren SMİTH, Elmas-Su paradoksu ile merkantilizm akımının temel yapıtaşını oluşturan kıymetli maden stoku öğretisine çok ağır eleştiride bulunmuştur. Elmas kullanım değeri olarak çok düşük olmasına rağmen emek faktörünün yoğun kullanımı ile üretildiğı için birçok ürünü mübadele edebilmektedir. Su ise daha çok yararlı olduğu halde bol bulunması ve emek faktörünün yoğun kullanılmaması nedeni ile mübadele değeri düşüktür. Bu teoriye göre değer kavramı emek faktörüne bağlı olarak gelişim göstermekte olup zenginliğin kaynağı kıymetli maden stoku değil emek faktörüdür (Öztürk, 2010: 61).

Klasik iktisadi ekolde zenginliğin kaynağı ne değerli madenlere ne de tarıma bağlanmıştır. Zenginliğin kaynağı liberal politikalar ışığında sağlanacak arz ile

açıklanmıştır. Tam da bu noktada mal veya hizmetlerin fiyat oluşumu ise piyasa mekanizması ile açıklanmış ve devlet müdahalesinden uzak arz ve talep sonunda mal veya hizmetlerin değerleri belirlenmiştir. Tarım ürünlerine ilişkin malların fiyatları ise toprak sahibinin rantını, çalışan işçilerin bakımı ve diğer giderlerini ve de çiftçinin karını bir arada bulunduracak fiyatı tarım ürününün fiyatı olarak değerlendirmiştir. Yani piyasa mekanizması sonucunda oluşacak olan bedel ücreti, rantı ve karı bünyesinde barındıracaktır. Şayet bir çiftçi toprağa kendisi sahip olup üretim işlemlerini de bireysel olarak yürütürse elde etmiş olduğu gelirin tamamı kar değil yine ücreti ve rantı bünyesinde bulunduran bir gelir olacaktır. Bu sayede çiftçi karın üzerine ücret ve rant geliri elde edecektir (Smith, 1776: 57).

1.3.5. Keynesyen İktisadi Ekol

1929 yılına kadar baskınlığını koruyan Klasik iktisadi ekol 1929 yılında yaşanan büyük buhran ile marjinalliğini yitirmeye başlamış ve arz yönlü politikalar ekonomide denge sağlayamamıştır. Arz fazlalıkları ekonomideki dengeleri bozmuş ve talep yetersizliği sorunu ortaya çıkmıştır. Klasik iktisadi ekole eleştiri olarak John Maynard Keynes talep yönlü politikalara ağırlık veren Para, Faiz, Genel Denge isimli çalışması ile yeni bir akım başlatmıştır. Devlet müdahalesini öngören talep yönlü politikalara ağırlık veren bu iktisadi ekol kısa sürede yaygınlaşmıştır.

1929 yılında yaşanan kriz yüksek düzeylerde işsizlik oluşturduğu için çok büyük sosyal problemler meydana getirdi. Bu işsizliğin temelinde ise bozulan arz talep dengesi nedeni ile ekonomik durgunluğun yaşanması yer almıştır. Keynesyen İktisadi ekolün temel çıkış noktası ise bu dönemde yaşanan işsizlik sorununa çözüm üretmek olmuştur. İşsizlik sorunun çözümüne ilişkin talep yönlü politikalara ağırlık veren Keynes, tam istihdam koşulunun toplam arzın toplam talebe eşit olduğu noktada gerçekleşmeyebileceğini açıklamış ve denge koşuluna ilişkin yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu durumu ise fiyat ve ücretlerin katılığı ile açıklamıştır (Bolat, 2016: 13).

Keynesyen iktisadın temelinde toplam talebin içerisinde kamu harcamalarının da yer alması ile kamunun ekonomiye müdahalede bulunması yer almış olup ekonomide dengenin sağlanmasında kamu kesiminin müdahalesinin zorunluluğu vurgulanmıştır. Mahreçler kanunu artık tersine işlemeye başlamış liberal politikalar terk edilmiştir. Keynes kısa dönemde meydana gelen ücret ve fiyatların oluşumuna yönelik çalışmalar yürütmüş olup kısa dönemde uygulanacak maliye politikasının geliri artırma yönünde

başarılı olacağını savunmuştur. 1970’li yıllara kadar Keynesyen politikalar ekonomide ağırlığını korumuştur (Jahan, 2014: 53-54).

1970’li yıllarda petrol fiyatlarında meydana gelen artışlar ekonomilerde stagflasyon sorununu gündeme getirmiş olup keynesyen politikalar stagflasyon olgusuna çözüm bulamamıştır. Bu sebepten ötürü keynesyen yaklaşımlar önemini yitirirken diğer ekoller meydana gelmiştir. Ekonomik düşünceler ekonomideki olguların sürekli değişmesi neticesinde dinamik yapıya sahip oldukları için yeni teoriler yeni gelişmeler varlığını korumaya devam etmektedirler.

1.3.6. Arz Yanlı İktisat

1970’li yılların sonlarında meydana gelen stagflasyon olgusunu keynesyen iktisadi ekol aşamamıştır. Stagflasyona çözüm olarak yeni iktisadi ekoller meydana gelmiştir ve bu ekollerden birisi de arz yanlı iktisattır. 1929 yılında yaşanan buhrandan sonra ekonomilerin çoğu talep yönlü politikalara ağırlık vermiştir ve arz yönlü politikalar geri planda kalmıştır. Bu eksikliğin giderilmesi yönünde araştırmalar yapan ve arz yönlü politikalara ağırlık veren arz yönlü iktisat vergi indirimlerini temel alan politikalara ağırlık vermiştir.

Arz yanlı iktisat Arthur Laffer’in tanımına göre Klasik iktisadın modern tarzda ifadesidir. Arthur Laffer öncülüğünde geliştirilen arz yanlı iktisat say kanunun yeniden tartışılmasına neden olmuştur ve arzı teşvik edici politikalara önem vermiştir. Bu politikaların başında ise vergi teşvikleri yer almıştır. Ekonomideki temel sorun artan talep karşısında arzın yetersiz kalması şeklinde tanımlanmıştır ve politikalar buna göre geliştirilmiştir. Ekonomideki bu sorunun giderilmesi ise vergi indirimleri yoluyla vergi gelirlerinin artırılması ve vergi indirimleri sayesinde üretimin artırılması hedeflenmiştir ve artan üretim ile ekonomik büyüme sağlanmış olacaktır (Yücebaş, 2014: 47).

Arz yanlı iktisat 1970’li yıllarda Keynesyen iktisadi ekole tepki olarak ortaya çıkmış ve birçok ekonomide uyumla alanı bulmuştur. 1980’li yıllarda ABD’de Reagan döneminde, İngiltere’de Thatcher döneminde, Türkiye’de Özal döneminde uygulama alanı bulmuştur. Vergi indirimleri ile birlikte liberal politikalara yeniden önem kazandıran arz yanlı iktisat vergi oranlarının düşürülmesi ve bu duruma bağlı olarak üretim artışını beraberinde getirmiştir. Arz yanlı iktisat yaklaşımına göre ekonomik etkinlik ve ekonomik büyüme önemli iki unsur olup bu amaçlara kısa dönemde

ulaşılamayacağı vurgulanmıştır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için arz yönlü politikalar ağırlık verilerek uzun dönemde ekonomik istikrarın ve ekonomik büyümenin sağlanması ön planda tutulmuştur. Ve bir diğer önemle üzerinde durulan nokta ise vergi oranlarının düşürülmesi ile sanılanın aksine vergi gelirleri artış gösterecektir. Arthur Laffer bu durumu Laffer eğrisi adı altında incelemiş ve vergi oranlarının düşürülerek vergi gelirlerinin artırılması ekonomiye olumlu katkı sağlayacaktır (Doğan, 2016: 258).

1970’li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan iktisadi kriz özellikle tarım ekonomisinden sanayi sektörüne geçiş yapmak isteyen ekonomilerde tasarruf ve döviz darboğazları gibi önemli sorunlar oluşturmaktaydı. Bu sorunların giderilmesi için vergi indirimlerini öne çıkaran ve arzı teşvik eden politikalara ağırlık veren arz yanlı iktisat geçiş ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle sanayi ağırlıklı üretimin tesisi için gerekli koşulların devlet eliyle sağlanması için arz yönlü iktisat politikaları en uygun bileşeni sağlamıştır. Liberal ekonomiye tekrar dönüş sağlayan ve üretim teşvikleri üzerine inşa edilmiş arz yönlü iktisat uzun dönemde istikrar ve büyümenin tesisi için de önemli bir rol oynamıştır. Ekonomik büyüme konusunun bu denli üzerinde durulmasının sebebi ise ikinci dünya savaşı sonrasında gerçekleşen çok yüksek büyüme oranlarının 1970’li yıllarda tekrarlanamaması olmuştur (Karaaslan, 1999: 50-54).

1.4. Kamu Kesiminin Ekonomiye Müdahale Nedenleri

Kamu kesiminin ekonomiye müdahalesi iktisadın temel tartışma konularından birisi olmuştur. Liberal ekonomi politikalarını savunan görüşler kamu kesiminin ekonomiye müdahalesini gereksiz görürken karma ekonomi ya da sosyalist ekonomi görüşünü savunan ekoller kamu kesiminin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmuşlardır. Her bir iktisadi ekol kamu kesiminin ekonomiye müdahalesinin farklı gerekçelere dayandırmıştır. Merkantilizm akımı ülkedeki altın ve gümüş stokunun artırılması için müdahaleyi öngörürken Fizyokrasi ve Klasik akım devlet müdahalesine karşı çıkmışlardır. Keynesyen iktisadi okul piyasaların kendiliğinden dengeye gelmediği gerekçesi ile kamu kesiminin ekonomiye müdahalesini savunmuştur. Günümüzde geçerli olan görüş ise kamu kesimi piyasadaki aksaklıklardan dolayı ekonomiye müdahalede bulunmalıdır şeklindedir.

Bir ekonominin refah düzeyinin maksimum yapacak şekilde çalışması için bir dizi şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartların başında ise çok sayıda üretim yapan firmanın bulunması ve malların homojen olması yer almaktadır. Üretimde bulunan firmalar fiyat bakımından birbirlerini etkileyemeyecek kadar çok sayıda olmalıdırlar ve alıcılarda ürünün fiyatını etkileyemeyecek kadar çok sayıda olmalıdır. Yani kısacası bir ekonomide tam rekabet koşullarının bulunması gerekmektedir. Gerçek hayatta tam rekabet koşullarına uygun üretimin gerçekleştirilememesi nedeni ile aksak rekabet piyasalarında üretim gerçekleştirilmektedir. Kamu kesimi aksak rekabet üretiminin olumsuzluklarını gidermek için ekonomiye müdahalede bulunmalıdır (Butler, 1993: 51).

Üretim faaliyetleri gerçekleştirilirken bir dizi pozitif etki ve negatif etkiyi de beraberinde getirmektedir. Bir üretim faaliyeti sonucunda fiyat mekanizması dışında gerçekleşen üçüncü bir kişiye karşı meydana gelen olumlu ya da olumsuz etki dışsallık olarak nitelendirilmektedir. Pozitif dışsallıklar ekonomiyi olumlu yönde etkilerken negatif dışsallıklar üretimde optimallikten sapmalara yol açmaktadır. Bu sebepten ötürü kamu kesiminin pozitif dışsallıkları desteklerken, negatif dışsallıkları önlemesi gerekmektedir. Kamu kesiminin ekonomiye müdahale etmesindeki bir diğer sebepte dışsallıklar olarak karşımıza çıkmakta olup pozitif dışsallıklar için teşvik politikaları geliştirmekte ve negatif dışsallıklarda yasaklar ortaya koymaktadır. Negatif dışsallıklar için gerekli durumlarda vergi yoluna da başvurabilmektedir (Berkeley, 2007: 12-14).

Kamu kesimi aslında politika üreten bir mekanizmadır ve karar verme modelleri ışığında ekonomiye ilişkin kararlar alır. Alınan kararlara ilişkin kamu kesimine ekonomiye ilişkin bir dizi amaçlar yüklenmiştir. Bu amaçlar gelirin yeniden dağılımı ve ekonomik istikrar sağlamasıdır. Piyasa ekonomisinin tek başına başarı getirememesi sonucunda kamu kesimi ekonomik istikrarın sağlanmasında da rol almıştır. Gelirin dağılımı ise piyasaya bırakıldığında adaletsiz bir şekilde dağılım gerçekleşmiştir. Bu sebeple kamu kesimi gelirin ikincil dağılımını yapma görevini üstlenmiştir. Bu sebeplerden dolayı kamu kesimi ekonomiye müdahalede bulunmaktadır (Tanzi, 1997: 22-23).

1929 yılında yaşanan büyük buhrana kadar kamu kesiminin ekonomi içerisindeki rolü iktisatçılar arasında büyük bir tartışma konusu olsa da büyük buhrandan sonra keynesyen politikalar ışığında kamu kesiminin müdahalesi öngörülmüş

ve ekonomiler bu yönde evrilmeye başlamıştır. Kamu kesiminin ekonomi içerisinde varoluş nedenleri artırılabilceği gibi genel kabul görmüş müdahale nedenleri bu şekildedir.

Kamu kesiminin ekonomiye müdahalesindeki bir diğer önemli husus ise kamusal malların varlığıdır. Her ne kadar refahın sağlanmasında özel mallar önemli rol oynasa da bazı mallar özel sektör tarafından üretilemez. Bu denli dışlanamaz ve rekabete tabi edilemez mallar kamusal mallar olarak karşımıza çıkmaktadır ve üretimi sadece kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmektedir. Örnek olarak ülke savunmasına ilişkin kolluk hizmetleri özel sektör tarafından üretilmeyecek kamusal bir maldır. Bu denli malların varlığı kamu kesiminin ekonomideki gerekçelerinden bir diğeridir (Butler, 1993: 54).

1.4.1. Kamu Kesiminin Tarım Sektörüne Müdahale Nedenleri

Tarım ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile milli hâsıla içerisinde payı azalan bir sektördür. Ülkeler ne denli gelişme gösterirse gösterecek teşvik edilmeyen tarım sektörü başta olmak üzere diğer sektörlerde de kaynak dağılımında etkinlik ilkesi bozulma yaşayacaktır. Bunun yanı sıra belirsizliğin yüksek olduğu tarım sektörü diğer sektörlerle göre daha düşük gelir sağlamakta olup üreticiler açısından her zaman riski yüksek bir sektördür. Zamanla tarım arazilerinin parçalanması ile gelir düzeyinde iyice düşüş yaşayan üreticiler tarımsal faaliyetlerden uzaklaşabilirler. Bu durumun yaşanmaması içinde tarım sektörünün desteklenmesi ve korunması gerekmektedir. Koruyucu politikalar ile tarım sektörünü yeniden yapılandıracak olan, aynı zamanda sektörler arası gelir dengesizliklerini azaltacak olan kesim şüphesiz kamu kesimidir. Ekonomilerin gelişme göstermesi ve birbirlerine bağımlı hale gelmesine yol açan küreselleşme sonucunda ise tarım sektörü bazı durumlarda ülkelerarası korunması gereken bir sektör olmaktadır. Avrupa Birliği üye ülkelerinde ortak tarım politikaları oluşturularak tarım sektörünün korunmasına yönelik politikalar birlik tarafından yürütülmektedir. Tarım sektörü her ekonomi açısından önemle üzerinde durulan bir sektör olarak kabul görmekte olup her ülke farklı amaçlar doğrultusunda koruyucu politikalar ve teşvikler uygulasa da belirli ana amaçlar etrafında toplanmışlardır. Bu ana amaçlar tarımsal üretim gerçekleştiren üreticilerin gelir düzeylerinin iyileştirilmesi ve sektörler arası gelir dengesizliklerinin giderilmesi amaçlarıdır. Bu bağlamda ekonomiler farklı teşvik politikaları gerçekleştirmişlerdir.

Tarımsal üretimde gelirin belirli dönemlerde elde edilmesi diğer sektörlerle göre gelirin dengesiz dağılmasına yol açmaktadır. Üretimin süreklilik arz etmemesi tarımı diğer sektörlerle göre gelir düzeyi açısından geri planda bırakmıştır. Sektörler arasında gelir dağılımında eşitliğin sağlanması her ülke açısından önemli bir mali politikadır. Bu sebeple ülkeler, sektörler arası gelir dağılımını birbirlerine yakın seviyelere getirmek için gelir düzeyi düşük olan tarım sektörüne müdahale ederler. Bunun yanı sıra tarımda kendi kendine yeterliliğin sağlanması bir diğer amaçtır. Tarım sektöründe gelir düzeyinin düşük olması üreticilerin başka sektörlerle kaymasına neden olabilmektedir. Bu denli değişimler kaynakların optimum dağılımında bozulmalar oluşturabileceği için tarım sektörünün gelir düzeyinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kullanılabilir tarım arazileri boş bırakılacak olup üretim azalma gösterecektir (Karakaya, 2013: 7-8).

Tarımın doğal koşullara bağımlı olmasından dolayı tarım, belirsizliğin fazla olduğu bir sektördür. Tarım ürünlerde arz ve talep esnekliklerinin düşük olması, tarımsal üretimin süre olarak diğer sektörlerle kıyasla daha uzun gerçekleşmesi, tarım sektöründen elde edilen gelirin diğer sektörlerden düşük olması gibi nedenlerden dolayı tarım desteklenmesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. Tarımsal ürünlerde yaşanan fiyat dalgalanmaları da göz önüne alındığında devletin tarıma müdahalesi üreticilerin korunması için kaçınılmazdır (Zeybek, 2012: 27-28).

Tarım sektöründe ürünlerin fiyatlandırılması diğer sektörlerle göre farklılık arz etmektedir. Tarımsal ürünler doğal koşullara direkt olarak bağımlı olduğu için fiyat oluşumunda doğal koşullar da göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle yıllar itibarı ile hava koşullarının farklılık göstermesi tarımsal ürünlerin fiyatında farklılık oluşmasına yol açmıştır. Bu durum özellikle üretici gelirlerinde dalgalanma yaşanmasının temel sebebini oluşturmaktadır (Alp, 2013: 18). Tarımsal ürünlerde fiyat oluşumu piyasa koşullarına bırakıldığında doğal koşullarda yaşanan gelişmelerden ötürü fiyatlar aşırı dalgalanma göstermektedir. Belirli bir yıl doğal koşulların olumsuz olması neticesinde tarımsal ürün fiyatlarının aşırı yükselmesi ya da olumlu gelişmeler sonucu fiyatların aşırı düşmesi piyasadaki dengeleri bozmaktadır. Piyasa kendi başına dengeye gelme özelliğine sahip olsa da istikrarın sağlanması açısından devletin mutlaka müdahale etmesi gerekmektedir. Üretici gelirinin belirli bir düzeyde istikrar göstermesi çiftçilere olumlu bir sektör oluşturacak olup kamu kesimi dalgalanmaları önlemek için bazı dönemlerde piyasaya müdahalelerde bulunmuştur.

Tarım sektörü diğer sektörlerle hammadde ve kaynak oluşturabilen bir sektör olması nedeni ile diğer sektörlerdeki atılımları da teşvik edici bir rol oynamaktadır. Özellikle sanayi sektöründe girdi olarak kullanılan ürünlerin üretiminin arttırılması ve sanayi kesiminde üretimin teşvik edilmesi ülke ekonomisine katkı sağlamada önemli bir unsurdur.

Tarımsal ürünlerin sanayi sektöründe girdi olarak kullanılması ve işlenilmesi tarım ürünlerinin piyasaya sunulması sürecini geciktirecektir. Bu gecikme piyasada tarım ürünlerinin fiyatlarının dalgalanmasına kısmen de olsa önlem oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra işletmelerde tarımsal ürünlerin işlenilmesi tarımsal ürünlere yönelik talebi artırarak pazar payı artışı sağlamaktadır. Tarım ürünlerinin sanayi sektöründe işlenilmesi üreticileri bütünleşme hareketlerine yönlendirmekte olup kooperatifleşme gibi hareketleri hızlandırmaktadır. Bütün bu olumlu gelişmeler için kamu sektörünün tarıma yönelik teşvik politikaları uygulaması gerekmektedir. Özellikle tarımsal ürünlerin imalat sanayisinde kullanılmasını özendirici politikalar uygulanarak tarım sektörü teşvik edilmelidir (Yekan, 2012: 14-15).

Kamu kesiminin tarımsal faaliyetlere müdahale etmesinin gereklilikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Özdemir, 1989: 263-267);

- Tarımsal ürün fiyatlarındaki istikrarsızlığı azaltmak,
- Tarım işletmesi sahiplerinin gelir seviyelerini artırmak,
- Tarımsal ürünlerin talebinin gelir esnekliğinin düşük olması,
- Tüketicilerin korunması.

Kamu kesimi hangi sektör olursa olsun üretkenlik ve verimlilik artışını sağlamak aynı zamanda planlı bir şekilde büyüme ve kalkınmayı sağlamak amacı ile ekonomiye müdahale etmektedir. Tarım sektörüne ilişkin müdahalenin temelinde ekonomik amaçlar yer alsa da üretici kesiminin ve tüketici refahının korunması da esas alınmıştır. Aynı zamanda dar ve orta sınıf üreticilerin üretkenliğinin devamlılığını sağlamak için devlet tarım sektörüne gereken teşviki sağlamalıdır.

Tarım sektörünün teşvik edilmesindeki bir diğer önemli husus ise tarımsal üretim yapanların diğer sektörlerde faaliyet gösterenlere göre rekabet edilebilir hale getirilmesidir. Diğer sektörlerde ar-ge harcamaları veya inovasyon için bütçe ayrılması daha kolay gerçekleştirilirken tarım sektöründe rekabet avantajı sağlayacak bu denli

harcamalar daha güç gerçekleştirilmektedir. Gelirin yılın belirli bir döneminde elde edilmesi ve elde edilecek gelirin belirsiz olması neticesinde ar-ge harcamaları planlı bir şekilde gerçekleştirilememektedir. Hatta birçok üretici geliri elde ettikten sonra yenilik oluşturabilecek teknolojik harcamaları gerçekleştirmektedir. Bu durum ise teknolojinin geriden takip edilmesine sebep olduğu için olumsuzluk olarak kabul görmektedir. Bu denli sorunların ortadan kalkması için tarım sektörüne kamu kesimi müdahale etmelidir (Zeybek, 2012: 18).

1.4.1.1. Kamusal Mallar ve Tarım

Kamusal mallar özellikle kamu kesiminin ekonomiye müdahaleleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Kamu müdahalelerinin yoğun olduğu dönemde Samuelson, “Kamu Harcamalarının Saf Teorisi” isimli çalışmasında kamusal mallara ilişkin tanımlamalar yapmıştır. Birtakım yazarların görüşleri doğrultusunda kamusal mal üretimi ortaçağa kadar uzanmaktadır şeklinde görüşler olsa da ilk kez 18. Yüzyılda David Hume tarafından ele alınmıştır. Teorik anlamda altyapısı ise Samuelson tarafından geliştirilmiştir (Durmuş, 2006: 68). Ekonomistlere göre kamusal mallar dışlanamayan ve ortak kullanımı kapsayan mallardır. Buradaki dışlanılamazlıktan kast edilen bireylerin o mala ilişkin tüketimden uzaklaştırılmasının neredeyse imkânsız olmasıdır. Ortak tüketime tabi olan mallar olarak da tanımlanan kamusal mallar Samuelson’un tanımlamasına göre tüketiminde bireylerin hiçbir bedel ödemediği mallardır (Halcombe, 1997: 2). Literatürdeki tanımlamalar incelendiğinde Musgrave, Samuelson’un tanımlamasına karşı çıkarak sadece bedel ödenmemesinin kamusal mal ayrımı için yeterli olmayacağını iddia etmiştir. Samuelson’un yapmış olduğu tanıma ek olarak dışlanılabilir olma unsurunun da tanımlamaya dâhil edilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Musgrave’in tanımlamasına göre kamusal mallar tüketimde dışlamanın mümkün olmadığı ve tüketicilerin hiçbir bedel ödemediği mallar kamusal mallar olarak tanımlanmaktadır (Göker, 2008: 11).

Kamusal mallardaki en önemli ayrımlardan birisi de tam kamusal mal ve yarı kamusal mal ayrımıdır. Tam kamusal mallar kavramı ile ifade edilmek istenilen üretimlerinin özel sektör eliyle gerçekleştirilemediği mallardır. Yarı kamusal mallar ise hem kamu kesimi hem de özel kesim tarafından üretime konu olabilen mallardır. Tam kamusal mallara adalet, diplomasi gibi kavramlar örnek gösterilebilirken, eğitim ve sağlık gibi mallar da yarı kamusal mallara örnek teşkil etmektedir.

Tam kamusal mal ve yarı kamusal mal ayrımı literatürde dışlanılabilirlik ve rekabet unsurlarına göre yapılmıştır. Bir mal rekabete konu edilemiyorsa ve tüketimde herhangi bir şekilde dışlama söz konusu değilse yani tüketiciler hiçbir şekilde bedel ödemiyorlarsa bu mallar tam kamusal mallar olarak ifade edilmektedir. Yarı kamusal mallarda ise durum tam kamusal mallar gibi değildir. Yukarıda bahsedilen dışlanılabilirlik ve rekabet unsurlarını aynı anda bünyesinde barındıramayan mallar yarı kamusal mallar olarak tanımlanmaktadır (Durmuş, 2006: 71-72).

Kamusal mallardaki bir diğer önemli unsur ise ortak kullanım alanları konusudur. Bir ülkede kamuya ait ortak kullanım alanları da kamusal mallar kapsamında değerlendirilmektedir ve bu alanlar gerekli kullanım alanlarına yönlendirilmediğinde ülkede atıl kaynaklar olarak kullanılmaktadır. Her ekonomide ki temel amaçlardan birisi de kaynakların en çok verim sağlayacak biçimde kullanılması ve kaynakların tümünün üretime aktarılması amacı mevcuttur. Kamusal mallar grubuna dâhil olan kamu kesimine ait ortak kullanım alanlarının da üretim amaçlı kullanılması önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortak kullanım alanları grubuna dâhil edilebilecek her türlü kamusal kaynaklar kamu kesiminin girişimi ile üretime yönlendirilmelidir. Bu bağlamda bu alanlara dâhil edilebilecek meralar, otlaklıklar vb. kaynaklar ilişkili olduğu sektörler için kamu girişimi ile üretime yönlendirilmelidir. Bu durum hem üretim artışı hem de istihdam artışı sağlayarak ekonomik büyüme amacına da hizmet edecektir.

Tarım sektöründe de önemli bir yere sahip olan ortak kullanım alanları bir ülkede üretim sürecine konu edilmiyorsa tarımsal üretimde kaynakların etkin kullanılmaması konusu gündeme gelecektir. Tarım sektöründe üretim sürecine katılabilecek alanlar ise bir ülkede kamu kesiminde bulunan tarıma elverişli biyolojik çeşitliliği yüksek alanlar, su kaynakları ve bu su kaynaklarına ulaşılabilirlik, otlaklar ve meralar gibi kullanılmayan toprak kaynağı şeklinde sıralanabilir. Kamu kesimine ait olan bu alanlar tarım sektöründe üretim sürecine katılarak kaynakların etkin dağılımı gerçekleştirilebilir. Bunun yanı sıra kamusal mallara konu olabilecek kamu düzenlemeleri ile iklim değişikliği, çevre kirliliği, hava kirliliği gibi konular da gerekli kamusal düzenlemelerle tarımda verimliliği yüksek çevreye daha az zarar veren bir üretim gerçekleştirilebilir (European Commission, 2010: 4).

Tarım sektöründeki bir diğer husus ise literatürdeki örümcek ağı teoremidir. Bu teoriye göre üreticiler bir sonraki dönem üretim kararlarını alırken cari yıl fiyatlarını dikkate alacaktır. Bu sebeple bir sonraki dönemde gerçekleştirilen üretim de arz fazlalığından dolayı fiyatlar beklenen düzeyde gerçekleşmeyecektir. Yine bir sonraki yıl üretim kararını alırken cari yıl fiyatlarına bakacağı için bu durum süreklilik arz edecek ve bir sarmal oluşacaktır. Burada önemli olan husus ise sarmalın dengeden uzaklaşıyor ya da dengeye yaklaşıyor olmasıdır. Özellikle kamu kesimi tarıma gerekli politikalar ile müdahale ederken bu durumu göz önüne almalıdır. Kamusal mallar niteliği taşıyan kamu düzenlemeleri ile sarmal kararsız dengeden kararlı dengeye ulaştırılabilir (Türkay, 1986: 152). Örümcek ağı teoreminden yola çıkarak arz ve talep esnekliklerinin düşük olduğu tarım sektöründeki bir diğer önemli nokta ise King kanunudur. King kanunu temelde bir ürünün fiyatı düşmesi sonucunda talebin katı olması tüketimin artmayacağını ifade eder. Bu sebeple tarım piyasalarında talebin katı olması nedeni ile denge oluşumu zordur. Örümcek ağı teoremi de bu hususu ortaya koymuştur. Tarım sektörünün dengeye gelebilmesi için kamu kesiminin müdahale etmesi gerekmektedir. Kamu kesimi tarım teşvik politikalarını belirlerken King kanunu ve örümcek ağı teoremini dikkate alarak politikalarını belirlemelidir ve tarım sektörünün dengeye gelmesi için müdahale etmelidir (Şahinöz, 2001: 66)

1.4. 1.2. Türkiye’ de Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi

Tarım sektörüne kamunun müdahale etme nedenlerine bir önceki başlık altında yer verilmiştir. Fakat tarım sektörüne müdahale de kullanılabilecek en önemli araçlardan birisi vergi politikasıdır. Özendirme ve destekleme faaliyetleri ülkenin vergi politikası ile doğrudan desteklenmediğinde gelir düzeyi düşük olan üreticiler için aşırı vergi yükü ortaya çıkacaktır. Bu durum ise tarım sektöründe faaliyet gösterenlerde ikame etkisi meydana getirerek tarımsal faaliyetlerin bırakılmasına yol açabilecek bir unsurdur. Devletin tarım sektörünü vergilendirirken dikkate alması gereken en önemli hususlardan birisi bu durum olup gerektiğinde gelir düzeyini artırmak için vergilemede istisna ve muafiyet uygulamalarına da gitmelidir. Tarım sektörü gelirlerinin elde edilmesi uzun bir dönemi kapsadığı için uygunluk ilkesi gereği vergilerin hasat döneminden sonra toplanması daha verimli olacaktır. Bu uygulamanın yanı sıra gelir düzeylerine göre ya da tarım alanı büyüklüğü gibi kıstaslar belirlenerek üreticilerin ayrı ayrı vergi konularına tabi olmaları gerekmektedir. Çünkü tarım teşviklerinin temelinde gelir düzeyi çok düşük olan üreticilerin teşvik edilmesi temel alınmıştır. Belirli

kıstasları aşan üreticilerin farklı bir vergi politikasına tabi olmaları destekleme politikalarının vergi politikası ile uyumlu olmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda Türkiye’de uygulanan vergi politikası bu amaca hizmet eder niteliktedir. Belirli kıstasları aşan üreticiler gerçek usulde vergilemeye tabi iken bu kıstasları aşmayan üreticiler basit usulde vergilemeye tabidirler. Bu unsurların dışında tarım sektöründen ağır vergilemenin olmaması da Türkiye’deki vergi politikasını olumlu kılmıştır. Tarım sektöründe yüksek vergi alınmasının olumsuzluk ortaya çıkartmaktadır. Osmanlı’nın son döneminde alınan yüksek vergilerin olumsuzluklar ortaya koyması bu durumu destekler niteliktedir.

Tarımsal faaliyetler üzerinden Osmanlı’nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet döneminin başlarında Aşar vergisi ve Ağnam vergisi alınmaktaydı. Tarım ürünlerinin 1/10 oranında vergilendirilmesini kapsayan aşar vergisi 17 Şubat 1925’te kaldırılmıştır. Dönemin kamu gelirlerinin 1/4’ ünü sağlayan bir vergi olması nedeniyle kamu sektörü açısından son derece önemli olan bu verginin kaldırılması tarımsal faaliyetlere yönelik önemli bir gelişme sağlamıştır. Bir çeşit hayvan vergisi olan ağnam vergisinin Tanzimat sonrası dönemde değiştirilerek uygulanması ve 1950’den sonra tamamen uygulamadan kaldırılması ile yine tarım sektöründe olumlu bir gelişim kaydedilmiştir (Erdoğan, 1970: 230).

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa (GVK) göre gelir ve iratlar üzerinden gelir vergisi alınmaktadır. GVK’ya göre zirai faaliyetlerden elde edilen kazanç olarak adlandırılan zirai kazançlar üzerinden gelir vergisi alınmaktadır. GVK’nın 54. Maddesinde belirtilen büyüklükleri üzerindeki işletmelerin gerçek usulde vergilendirilmesi diğerlerinin ise stopaj (kaynakta kesinti) yoluyla vergilendirilmesi esas alınmıştır (Hayran, 2013: 70). Aynı kanunun 29. Maddesinde tarımın ve hayvan yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi maksadıyla verilen teşvikler vergiden istisna edilmiştir. Bir diğer istisna ise zirai kazançları bilanço esasına göre belirlenen çiftçiler, yapmış oldukları yatırımlara ilişkin yatırım indirimi ile ilgili şartları sağlıyorlarsa zirai kazançlarından yatırım indirimini düşebileceklerdir (Atabey, 2014: 62).

Gerçek usulde vergilendirilenler beyanname usulüne tabii iken stopaj yoluyla vergilendirilenlere ilişkin stopaj oranları gelir vergisi kanunun 94. Maddesinde düzenlenmiş olup aşağıdaki şekildedir (GİB, 2015);

a. Hayvanlar ve bunların mahsulleri ile kara ve su avcılığı mahsulleri için,

i. Ticaret borsasına tescil ettirilerek satın alınanlar için % 1,

ii. Ticaret borsasına kayıt ettirmeden satın alanlar için % 2,

b. Diğer zirai mahsuller için,

i. Ticaret borsasına tescil ettirilerek satın alınanlar için % 2,

ii. Ticaret borsasına kayıt ettirmeden satın alanlar için % 4,

c. Zirai faaliyet kapsamına kabul edilen hizmetler için,

i.Orman idaresine veya orman idaresine karşı taahhütte bulunan kurumlara yapılan ormanların ağaçlandırılması, bakımı, ekimi, kesimi, ürünlerin toplanması, taşınması ve benzeri hizmetler için % 2,

ii. Diğer hizmetler için % 4 stopaj oranı uygulanır.

Bu vergileme unsurları dışında tarım arazileri de emlak vergisi kanununa göre arazi kapsamına girdiği için tarım arazileri üzerinden emlak vergisi alınmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ TARIMSAL TEŞVİK POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Tarımsal teşvikler her ülkenin farklı araçlar kullanarak belirli amaçları gerçekleştirmek için uyguladıkları politikalarlardır. Her ülkenin ekonomik ve sosyal amaçları, yapıları ve karar verme birimleri farklı oldukları için tarım teşvik politikaları da ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu bölümde tarım teşvik politikalarına ilişkin farklılıklar ortaya koyulacaktır. Özellikle Türkiye'deki teşvik politikaları ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerinin ortak tarım politikası sonucu uyguladıkları teşvik politikaları ve bu politikaların sonuçları açıklanacaktır.

2.1. Teşvik Politikaları

Kamu kesimi bir dizi amaçları gerçekleştirmek için belirli harcamalarda bulunur. Bu harcamalar temelde reel harcamalar ve transfer harcamalar şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Reel harcamalar ise cari harcamalar ve yatırım harcamaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Cari harcamalar genellikle devletin mal veya hizmet alımına yönelik yapmış olduğu harcamalar iken yatırım harcamaları ise büyük çaptaki yatırımları içeren harcamaları ifade etmektedir. Transfer harcamaları ise sosyal transferler, ekonomik transferler ve mali transferler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Tuncer & Yüksel, 2011: 220).

Teşvik politikaları transfer harcamalarının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu kesiminin gerçekleştirdiği iktisadi ve mali transferler ekonomideki üretim faaliyetlerinin doğrudan ya da dolaylı desteklenmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda kamu kesiminin yapmış olduğu sübvansiyonlar ya da vergi indirimleri gibi uygulamaları sonucunda üretim faaliyeti bilfiil desteklenmektedir. Sosyal amaçlı transferler ise daha farklı bir amaca hizmet ederek genellikle refah düzeyi düşük olan bireylerin refahlarını artırmaya yönelik kamu kesiminin gerçekleştirdiği harcamalardır.

Teşvikler, ekonomiler tarafından en yoğun kullanım alanına sahip ekonomik araçlardan birisidir. Küresel çapta yapılan bir araştırmada, gelişme düzeyine bakmaksızın bütün ülkelerde teşviklere başvurulduğu görülmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, yeryüzündeki hemen hemen tüm ülkelerin özellikli sektörleri amaçlayan

teşvikler uyguladığını, ülkelerin %90'ından fazlasının yatırımcılar için ihracat teşvikleri sağladığını, %85'inin mali teşvikler önerdiğini, %71'inin finansal teşvikler sağladığını ve %70'inin de az gelişmiş yöreler için bölgesel teşvikler sağladığını ortaya koymuştur (Yavan, 2012: 2).

2.1.1. Teşvik Türleri

Teşvik politikaları kapsamlarına göre genel ve özel amaçlı teşvikler olarak iki türde tanımlanmaktadır. Genel amaçlı teşvikler bütün ekonomik koşulları içine alarak sektörler arası ayırım yapmadan bütün sektörler için aynı biçimde yürütülen teşviklerdir. Genel amaçlı teşvikler “iktisadi kalkınma teşvikleri, bölgesel kalkınma teşvikleri, yabancı sermayeyi özendirme teşvikleri, ihracat teşvikleri” biçiminde ayırma tabi tutulabilir. Özel amaçlı teşvikler, belirli sektörlerle, kesimlere veya şirketlere yönelik diğerlerine kıyasla daha avantajlı hale gelmesine olanak sağlayan teşvikler olarak tanımlanmaktadır. Özel amaçlı teşviklere Ar-Ge, tanıtım ve markalaşma yatırımları gibi yatırımlara yönelik düşük faizli kredi olanaklarının sunulması gibi örnekler verilebilir (Kekeç, 2015: 18).

Teşvikler kapsamı dışında veriliş amaçlarına göre de sınıflamaya tabi tutulabilir. Veriliş amaçlarına göre teşvikler, yatırım öncesi teşvikler, yatırım dönemi teşvikleri, işletme dönemi teşvikleri şeklinde üç gruba ayrılmaktadır. Kamu kesiminin yatırımlarda artış sağlamak amacıyla girişimcilere sağladığı kolaylıklar yatırım öncesi teşvikler olarak tanımlanmaktadır. Büyük çapta sermaye gerektiren ekonomik faaliyetler için kamu kesiminin işletme döneminde uygulamış olduğu teşvikler işletme dönemi teşvikleri olarak ifade edilmektedir. Son grup ise işletmelerin kuruluşları tamamlandıktan sonra daha çok vergi bazında sağlanan kolaylıklardır. Yatırımlar gerçekleştirildikten sonra belirli bir süre ya da sürekli vergisel kolaylıkların sağlanması yatırım sonrası teşvikleri oluşturmaktadır (Kılıç, 2015: 39-41).

Veriliş şekillerine göre teşvikler ise aynı teşvikler, nakdi teşvikler, vergisel teşvikler şeklinde sınıflandırılabilir. Kamu bütçesinden ya da kamuya ait bir fon aracılığı ile belirli sektörlerle sağlanan teşvikler nakdi teşvikler olarak tanımlanmaktadır. Bu teşvikler karşılıklı ya da karşılıksız olabilmektedir. Genellikle maliyetlerde düşüş sağlayacak bir takım avantajların ya da ayrıcalıkların kamu kesimi tarafından sağlanması ise aynı teşvikler olarak ifade edilmiştir. Bir diğer teşvik türü olan vergisel teşvikler ise kamu kesiminin egemenlik gücüne göre almış olduğu vergi gelirlerinin bir

kısından ya da tamamından belirli bir süreliğine veya sürekli olarak vazgeçmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Kuru, 2012: 39-40).

Araçları bakımından teşvikler incelendiğinde ise teşvikler finansal teşvikler, mali teşvikler ve diğer teşvikler olarak üç farklı grupta ele alınabilir. Finansal teşviklerin temelinde yatırımcılara düşük faiz içeren kredi avantajı sağlamak yer alırken bir takım devlet garantilerinin de sağlanması finansal teşvikler grubuna girmektedir. Mali teşvikler ise kamu kesiminin doğrudan destek vermek yerine alacağından vazgeçmesi şeklinde ifade edilmektedir. Kamu kesiminin özellikle vergi alacağından vazgeçerek destek vermesi mali teşviklerin temelini oluşturmaktadır. Diğer teşvikler ise kamu kesiminin bir takım ayrıcalıklar tanıyarak destekleme faaliyetleridir (Yavan, 2011: 35-37).

Bir diğer teşvik çeşidi ise kamu kesiminin yatırımcılara yönelik ekonomik risk unsurlarının etkilerine kefalet etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Özellikle devalüasyon gibi bir takım olumsuz ekonomik koşullar yatırımcıları caydırmakta olduğu için bazen kamu kesimi bu gibi durumlara yönelik kefil olarak yatırımcıları teşvik eder. Bu tür teşvik politikaları ise garanti ve kefaletler olarak ayrı bir teşvik türünü oluşturmaktadır (Çatal, 2010: 291).

Teşvik politikaları bazen ülke genelinde uygulanabileceği gibi bazen de belirli bir bölgeye yönelik uygulanabilir. Bu sebeple teşvikler ekonominin içinde bulunduğu koşullar neticesinde kısmı ya da genel olarak uygulanmaktadır. Bu duruma sebep olan unsurun temelinde bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklılıklarıdır. Kamu kesimi bu farklılığı gidermek için bazı bölgelere yönelik teşvik politikası uygulayabilir. Belirli bir bölgeye uygulanan teşvikler özel teşvik grubu içerisinde yer alırken ülke geneline uygulanıyorsa genel teşvikler grubunda yer alır (Karabıçak, 2013: 267).

Tablo 1: Teşvik Türleri

AMAÇLARINA GÖRE TEŞVİKLER	VERİLİŞ AŞAMALARINA GÖRE TEŞVİKLER	KAYNAKLARINA GÖRE TEŞVİKLER
Yabancı Sermayeyi Çekmeye Yönelik Teşvikler	Yatırım Öncesi Teşvikler	Kar veya Gelir Bazlı Teşvikler
Bölgesel Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Teşvikler	Yatırım Dönemi Teşvikleri	Sermaye Yatırımları Bazlı Teşvikler
KOBİ'lere Yönelik Teşvikler	İşletme Dönemi Teşvikleri	Emek Bazlı Teşvikler
Turizme Yönelik Teşvikler vb.		Katma Değer Bazlı Teşvikler
		Diğer Özel Harcama Bazlı Teşvikler
		İhraç veya İthal Bazlı Teşvikler
KAPSAMLARINA GÖRE TEŞVİKLER	KULLANILAN ARAÇLARA GÖRE TEŞVİKLER	VERİLİŞ ŞEKİLLERİNE GÖRE TEŞVİKLER
Genel Teşvikler	Ayni Teşvikler	Doğrudan Teşvikler
Özel Teşvikler	Nakdi Teşvikler	Dolaylı Teşvikler
	Vergisel Teşvikler	
	Garanti ve Kefalet Şeklinde Teşvikler	

Kaynak : (Topal, 2016: 17).

Teşvik Türlerini yukarıdaki tabloya göre incelediğimizde altı türe ayrılmaktadır. Bu teşviklerin tamamı her ülkede uygulanmamakta olup bir kısmı da önceden uygulanan teşviklerdir. Özellikle ayni ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş yapmış ülkeler de ayni teşvikler yerine nakdi teşvikler uygulanmaktadır.

2.1.2. Başlıca Uygulanan Teşvikler

1929 Büyük buhrandan sonra ekonomiye kamu müdahalesi birçok ekonomi tarafından benimsenmiştir. Kamu kesimi ekonomide bir dizi amaçlar gerçekleştirmek için yapmakta olduğu harcamaları genişletmeye başlamıştır. Kamu harcamaları içerisinde transfer harcamalar olarak gerçekleştirilen teşvikler ekonomik büyüme ve üretim açısından önemli bir hale gelmiştir. Özellikle dış ticarete rekabet sağlayabilmek için yatırımcılar desteklenmeye başlanmış ve ekonomide stratejik öneme sahip bulunan

teşvikler önemli bir maliye politikası aracı haline gelmiştir. Günümüzde teşvik politikaları çok fazla çeşitlilik göstermekte olup ülkeden ülkeye hatta bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir.

Tablo 2: Uygulama Alanına Göre Teşvikler

1. AYNİ TEŞVİKLER	• Arsa- arazi tahsisi • Bina temini
2. NAKDİ TEŞVİKLER	• Hibeler • Pirimler • Uygun koşullu krediler
3. VERGİ TEŞVİKLERİ	Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri • Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi • Vergi muafiyeti • Zarar mahsubu • Hızlandırılmış amortisman • Yatırım indirimi • Bazı harcamaların vergiden düşülmesi KDV Teşvikleri • Sermaye mallarına KDV istisnası • Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünlere düşük KDV oranı Gümrük Vergisi Teşvikleri • Makine-teçhizat, hammadde, parça ve yedek parça gibi sermaye mallarına yönelik gümrük muafiyeti • Gümrük vergisi iadesi
4. GARANTİ VE KEFALETLER	• Kredi garantileri • Yüksek ticari risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı • Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası
5. DİĞER TEŞVİKLER	• Alt yapı hazırlanması • Ucuz enerji desteği • Yatırım öncesi hizmetler • Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar

Kaynak: (Topal, 2006: 21).

Yukarıdaki tabloda başlıca uygulanan teşvikler beş grupta incelenmiş olup genelde birçok ekonomide uygulanan teşviklerdir. Aynı teşviklere değindiğimizde yatırım yapacak kişi veya kuruluşların bireysel tercihlerinden zaide yatırımcıları belirli bir bölgeye yönlendirme amacı ön plana çıkmaktadır. Kamu kesimi bazı bölgelerdeki gelişmişlik düzeyinin geri kalması neticesinde o bölgelere yatırım çekmek için aynı

teşviklere başvurabilir. Yatırımcılara bir takım arsa- arazi verilmesi ya da bina temin edilmesi özendirme faaliyeti olarak belirli bölgelere yatırım çekmede güçlü bir araçtır.

Nakdi teşviklere baktığımızda yatırımcılara finansman sağlamaya yönelik gerçekleştirilen teşvikler olarak uygulama alanı bulmakta olup teşvik politikaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yüksek sermaye gerektiren yatırımlarda kamu kesimi ile finansman sağlanması yatırımları özendirici bir rol oynayarak ekonomideki yatırım stokunun artmasını sağlamaktadır. Vergisel teşvikler ise genellikle kurulmuş olan işletmelere yönelik gerçekleştirilmektedir. Hali hazırda üretimde bulunan bir işletmeden veya kuruluştan kamu kesiminin alacağından vazgeçmesi sonucunda ortaya çıkan vergisel teşvikler maliye politikasının önemli bir aracı olmaktadır.

Garanti ve kefaletler bünyesinde yüksek risk barındıran yatırımlarda yatırımcıların caymamalarını sağlamak için kamu kesiminin desteklemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Risk unsurları içerisinde yalnızca piyasa riski olmayıp bazı durumlarda ekonomik risk de garanti ve kefalet konusunu oluşturmuştur. Diğer teşvikler ise ekonomide meydana gelen gelişmeler sonucunda türetilen teşvikler olarak uygulama alanı bulmaktadır.

2.2. Dünya’da Tarım ve Tarım Teşvik Politikaları

Tarım ekonomilerin vazgeçilmez bir sektörüdür. Her ne kadar diğer sektörler ilerleme kaydetmeler de tarım beslenme odaklı olduğu için her ekonomide önemini koruyan bir sektördür. Ekonomi politikaları ışığında tarımdaki istihdam azalma görülse de tarımsal üretimde artış sağlamak kaliteli ürün üretmek bir çok ekonomide ki temel tarım politikası halini almıştır.

2.2.1. Seçilmiş Ülkelerde Tarım

Dünya üzerinde tarımsal üretim olarak ilerleme kaydetmiş tarım sektörüne çok fazla önem veren belirli ülkeler vardır. Bu bölümde ele alınacak ülkeler Avrupa Birliğinin dışında kalan ve tarımsal anlamda önemli potansiyele sahip ülkeler arasından seçilmiştir.

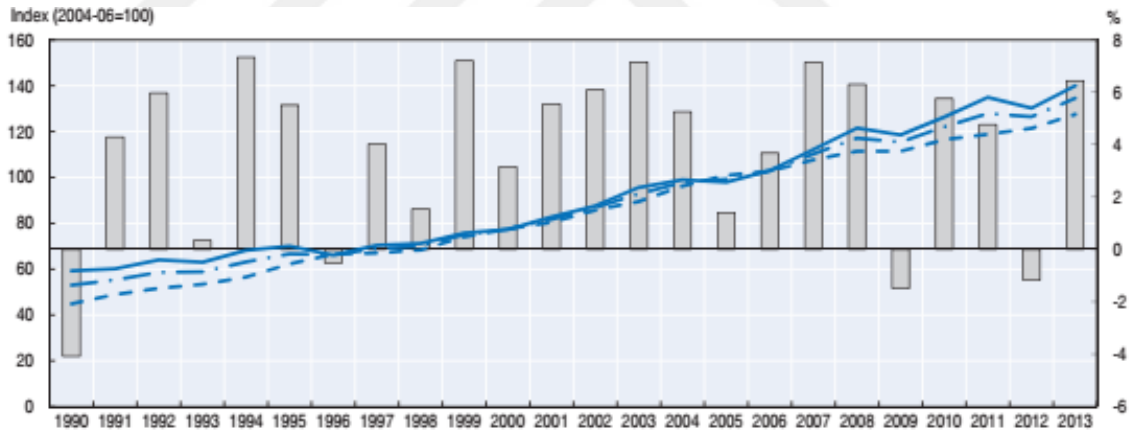
Brezilya

Brezilya coğrafi konumu itibarı ile tropikal iklime sahiptir. Bu sebepten ötürü tropikal ürünlerin üretilmesinde önemli bir merkez haline gelmiştir. 1990 yılına kadar

göze çarpar bir tarımsal üretim bulunmamasına rağmen 1990 yılında yapılan tarımsal reformlar ışığında üretim üç katına çıkarılmıştır. Reform hareketinin temelinde arza yönelik kısıtlamaların kaldırılması değerli ürünlerin üretimine yönlendirilmesi ve piyasadaki tarımsal ürün fiyatlarının düşürülmesi yer almaktadır. Piyasadaki tarımsal ürün fiyatlarının düşürülmesinde üretici kesimin zarar görmemesi için aracılık yapan kişi ve kurumların kaldırılması yolu ile fiyatlar düşürülmüştür. Fiyatlarda meydana gelen azalma ise refah artışını beraberinde getirmiştir. Bu durumun yanı sıra uluslar arası ticarete serbestleşme hareketlerinin başlaması ışığında tarımsal ürünlerde ihraç edilmeye başlanmıştır. Tarımsal ürünlerin dış ticaret konusu haline gelmesindeki en önemli gelişme ise Uruguay turudur. Uruguay turu sayesinde tarımsal ürünler dış dünyaya satılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise Avrupa Birliğinin tarımsal ürünlerde en çok ithalat yaptığı ülke haline gelmiştir (OECD FAO, 2015: 64).

Tablo 3: Brezilya'nın Tarımsal Çıktısı

— Mahsuller - - - Hayvan sayısı - . - Toplam tarım

Kaynak: (OECD FAO, 2015: 65)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1990 yılında gerçekleştirilen reformlar sonucunda üretimde sürekli bir artış olduğu gözlemlenmektedir. 1996 yılına gelindiğinde ise Uruguay turu neticesinde tarımsal üretim artışı daha da hızlanmıştır.

Brezilya' da tarıma elverişli 264,5 milyon hektar arazi bulunmaktadır. Bu denli bir tarım arazisini aşan Çin, Avustralya ve ABD dışında başka bir ülke yoktur. Bu durum göz önüne alındığında tarımsal üretimin Brezilya açısından ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Gayri safi yurt içi hâsılasının %5,5'i hayvancılık faaliyetlerine bağlı olan Brezilyanın toplam ihracatı içerisinde %38'i tarımsal

ürünlerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra ülke nüfusunun yaklaşık % 15,7'si tarım sektöründe istihdam edilmektedir (European Parliament, 2015: 19).

Çin

Çin gerek nüfus fazlalığı gerekse üretim maliyetlerinin düşüklüğü ile hep dikkat çeken bir ülke olmuştur. Son zamanların ekonomik olarak çok güçlü olduğu bir ülke haline gelmiştir. Şüphesiz bu durum dış ticaret yolu ile ülkesinde toplamış olduğu döviz rezervleri sayesinde meydana gelmiştir. Bu denli gelişme içerisinde olmasına rağmen ülke nüfusunun çok fazla olması nedeni ile tarım sektörü en önemli sektörlerden birisidir. Yaklaşık 1,3 milyar kişinin beslenmesinin sağlanması tarımsal üretimin planlı programlı bir şekilde gerçekleştirilmesine bağlıdır. Yıllık yaklaşık %5 büyüme sağlanan tarım sektörü sadece ülke içerisinde büyümek yerine dünya da çok nadir görülen bir şekilde diğer ülkelere tarımsal yatırımlar ile gerçekleşmektedir. Tarımsal faaliyet tabanlı şirketler Brezilya, Afrika ve Avustralya'ya tarım yatırımları yapmaktadır. Tarım sektörünün Çin ekonomisinde önemli olmasının bir diğer sebebi ise nüfusun yaklaşık %40'ının kırsal kesimde yaşamasıdır. Kırsal kesimde yaşayan nüfusa ilişkin önemli bir tehdit ise geçim kaynağının tarıma dayalı olmasının yanı sıra sanayi vb. kurulumlar ile tarım alanlarının kısıtlanması sorunudur (EU-CHINA, 2010: 3).

Çin'deki tarımsal politikaların gelişime baktığımızda ise 1950 yıllarında sosyalist toprak reformu gerçekleştirilmiştir ve belirli ürünlerin üretimine izin verilmiştir. 1953-1957 yıllarına gelindiğinde ise işbirlikçi bir hareket başlamış ve ürün kotaları kaldırılmıştır. Serbestleşme başlamıştır. 1958-1962 yıllarında büyük bir atılım gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda zorunlu yaptırım şeklinde arz ve talep düzenlemesine gidilmiştir. Bu durumun sebebinde ise kendi kendine tarımsal ürün yeterliliğinin sağlanması yer almıştır. 1963-1965 yıllarına gelindiğinde ise tarımsal ürün fiyatları düşürülmüştür. 1980 sonrası dönemde ise ekonomik reformlar gerçekleştirilmiştir. Ekonomik reformların tarım sektörüne etkilerinin en temelinde ise ürün fiyatlarının yükselmesi olmuştur. Bu durumun yanı sıra dünya da başlayan serbestleşme hareketi Çin' de kendisini göstermiştir ve tarım piyasasında serbestleşme başlamıştır. Fakat 1980 sonrası dönemdeki serbestleşme hareketleri sonucunda tarımın ekonomi içerisindeki payı azalma göstermiş sanayi hizmet sektöründe artış yaşanmıştır (Zhang, 2003: 2).

A.B.D.

Amerika Birleşik Devletlerinde 1926 yılında yaşanan büyük buhran sonucu ekonomi çok kötü derecede etkilenmiştir. ABD ekonomik bunalımdan çıkabilmek için 1933 yılında Tarımsal Uyum Kanunu çıkarmıştır. Tarımsal alana ilk kez önem verilen dönem 1933 yılı olmuştur. Çıkarılan kanunla ilk kez çiftçiler desteklenmeye başlanmış ve verilen destek sadece fiyat desteği ile sınırlı kalmıştır. 1950 yılına kadar yeterli üretimin sağlanamamıştır ve 1950'li yıllarda verilen destekler sonucunda arz fazlası meydana gelmiştir. Meydana gelen arz fazlasının eritilebilmesi için Soil Bank kurulur ve Soil Bankın öncülüğünde nadas uygulaması başlar. Nadas uygulamasının yanı sıra tarımsal ürünlerin ihracatının artırılmasına yönelik politikalar geliştirilir. 1970'li yıllara gelindiğinde ise arz fazlası aşırı azalma göstermiş olup tarım ürünlerinin fiyatları aniden yükselmeye başlar. 1980 yılına kadar tarımsal alanda istikrar sağlanmaya çalışılır. 1980 yılına gelindiğinde dünyada hâkim olan serbestleşme hareketleri ABD'deki tarım sektörünü de etkiler ve tarımsal alanda kamu müdahaleleri azaltılmaya başlanılır (Doğruel, 1993: 9-11).

ABD'nin sahip olduğu tarım arazisi yüzölçümünün yaklaşık %26'sı kadardır. Her ne kadar tarımsal araziler çok fazla olsa da tarımdan elde edilen gelir GSYİH'nin yaklaşık %1'lik kısmını oluşturmaktadır. Gelirin çok büyük kısmının diğer sektörler üzerinden elde edildiği ABD'de bu rakam diğer ülkelere göre küçümsenemeyecek kadar büyük çaptadır. Bu durumun yanı sıra tarımsal ürünlerin ihracatı toplam üretim içerisinde çok yüksek paya sahiptir. Ayrıca belirli ürün gruplarında dünya piyasasında üretimde birinci konumdadır (Koca, 2012: 17).

Avustralya

Avustralya şüphesiz tarım sektöründe öncü ülkelerden birisidir. Tarımsal arazi bakımından önde gelen bir ülkedir. Bu durumun yanı sıra gerçekleştirmiş olduğu inovasyon sayesinde verimlilik ve kalitede öncü bir tarım ülkesi olmuştur. Tarımın ekonomideki payı son yıllarda azalma gösterse de yaklaşık %5 düzeyinde seyretmektedir. Tarımda istihdam oranı yaklaşık %9 olan Avustralya'da tarımın ekonomideki payı düşüş gösterse de dikkate değer düzeyde bir üretim artışı yaşanmıştır ve tarıma bağlı diğer sektörlerde artış yaşanmıştır (Australian Government, 2005: 17).

Avustralya tarımsal ürünlere ilişkin iç talebin çok yüksek miktarını karşılayabilmekte olup tarımsal ürünlerin ihracatına ağırlık veren politikalara önem vermektedir. Tarımsal ürünlerin ihracatı toplam ihracatın büyük bir bölümünü oluşturmakta olup Avrupa Birliği'nin en fazla tarımsal ürün ithal ettiği ikinci ülke konumundadır. Bunun yanı sıra birçok ürün grubunda üretim lideri olan Avustralya yıllık yaklaşık 30 milyar dolar tarımsal gelir elde etmektedir (DEİK, 2014: 5).

Avustralya'nın tarım sektöründe bu denli başarı elde etmesinin temelinde uyguladığı reformlar yatmaktadır. 1960 yılında ilk tarımsal reformlar gerçekleştirilmiş olup bu reformlarda özellikle tarımsal ürün fiyatlarının düşürülmesine önem verilmiştir. Tarımsal ürün fiyatlarının azalması ile ilişkili sektörlerin ilerleme kaydetmesi hedeflenmiştir. Yapılan tarımsal reformlar ise iç piyasaya yönelik olup ihracatı artırmaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu amaca hizmet edecek şekilde ürün fiyatlarının artışını sağlayacak her türlü etki engellenmeye çalışılmıştır. Bu duruma iş gücü maliyetleri de dahil olup tarımsal ürün fiyatlarını artıracak her etki ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Australian Government, 2014: 11-12).

1992 yılına gelindiğinde ise yeni politikalar geliştirilmiş ve kırsal alanların gelişimine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Kırsal alanlarda tarımsal ürünlere yönelik sanayi sektörünün oluşturulmasına yönelik politikalar geliştirilmiştir. Çiftçilere yönelik uygun koşullu krediler sağlanmış ve tarımsal sürdürülebilirlik konusu gündeme gelmiştir. Sürdürülebilir bir tarımsal büyümenin gerçekleştirilmesine yönelik atılımlar yapılmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde faizlerde bir düzenleme yapılmıştır. Verimlilik artışı sağlayacak girişimlere önem verilmiştir. Kamu kesiminin tarıma müdahalesi azaltılmış ve destekler yok denecek kadar azaltılmıştır. Tarıma müdahale yerine destekler farklı alanlara kaydırılmıştır. Daha çok yenilik sağlayacak şekilde düzenlenen destekler araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yönlendirilmiştir (Australian Government, 2014: 14-17).

2.2.2. Tarım Teşvik Politikaları

Tarım teşvik politikaları ülkelerin tarım sektöründe, istikrarın sağlanması ve üretici gelirlerinin iyileştirilmesi amacı ile uygulanan politikalardır. Tarım sektörü itibarı ile gelişmeye açık olsa da desteklenmediğinde ilerleme kaydedemeyecek kadar doğaya bağımlılık arz etmektedir. Günümüzde modern teknolojilerin kullanılması bile tarımın doğal koşullara bağımlılığını azaltmada yetersiz kalmaktadır. Doğal koşullara

bağımlılık ise tarım ürünlerinin fiyat dalgalanması yaşamasına yol açmaktadır. Bu dalgalanmalar neticesinde ise üretici gelirleri istikrardan uzaklaşmaktadır. Her ülkenin sektörlere ilişkin öncelikli amacı istikrarın sağlanması olduğundan tarım sektörünün de kamu kesimi tarafından belirli araçlar kullanılarak teşvik edilmesi gerekmektedir.

Tarım politikaları, öncelik olarak makul bir düzeyde tarımsal gelir sağlamayı ve bununla birlikte bir takım amaçlara ulaşmak için tarım piyasalarına yönelik geniş kapsamda kamu müdahalelerini içeren sektör bazında politikalar şeklinde tanımlanabilir. Tarım politikaları, tarım ürünlerinin üretilmesi, pazarlanması, arz ve talebine ilişkin dengesizliklerin giderilmesi amacıyla kamu kesimi tarafından uygulanan politikalardır. Örnek olarak, tarım sektörünün ekonomi içerisindeki yerinin ne olacağı, tarım nüfusunun ne düzeyde gelir elde edeceği, ürün tercihleri, tarım ürünlerinin fiyatlarının değişmesi durumunda ne tür önlemler alınacağı ve benzeri sorunlar tarım politikalarının temelini oluşturmaktadır (Cengiz, 2010: 23).

Tarım politikaları bir ülkede tarım sektörünün ülke ihtiyaçlarını karşılayabilir hale gelmesi ve tarım sektörünün gelişmesi için kamu kuruluşları tarafından alınan kararlar ve önlemlerin tümü şeklinde ifade edilebilir. Kamunun tarım sektörüne müdahalede bulunmasının çok fazla gerekçesi mevcuttur. Bu gerekçelerin temelinde, ekonomik, toplumsal ve politik kaygılar yer almaktadır. Tarım politikalarının temelinde tarım sektörünün yönlendirilmesi kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmektedir. Kamu kesimi tarım sektörünü korumak ve tarım sektörünün büyümesini sağlamak için tarım teşvik politikalarını kullanarak tarım sektörüne müdahale etmektedir. Kamu kesiminin tarım sektörüne müdahale ederken hedeflediği ana amaç üreticilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kırsal alanlarda refah seviyesinin artırılmasıdır. Bu sebeple teşvik politikaları çiftçi merkezli olmalıdır ve üretimi gerçekleştiren çiftçilere diğer sektörlerle kıyasla dengeli bir gelirin temin edilmesi gerekmektedir (Alp, 2013: 24).

Yapılan bir sınıflandırmaya göre tarım politikaları üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki üreticilere destek sağlayan politikalardır. Bu grubun içine tarım ürünlerine yönelik fiyat politikaları ile döviz kuru politikaları girmektedir. Diğer grup ise üreticilere girdi kolaylıkları sağlayan teşvik politikalarını bünyesinde barındıran politikalardır. Bu politikalar tarım teknolojilerine yönelik politikalar ile su ve sulamaya ilişkin politikalardır. Diğer ayrım ise faktör piyasalarına ilişkin düzenlemeleri kapsayan

politikalarlardır. Bu piyasaların içerisindeki en önemlileri ise emek piyasaları ile kredi piyasalarıdır (Tunca, 2012: 36).

Tarım teşvik politikası devletin tarımsal üretimin sürekliliğini sağlamak ve tarımsal üretimi korumak için üreticilere yönelik yapmış olduğu tarım teşvik politikalarıdır. Tarım teşvik politikaları devletin tarım sektörüne yönelik amaçlarına ulaşmak için genel ekonomi politikalarıyla uyumlu bir şekilde tarıma yönelik yaptığı teşvik ve müdahale politikaları olarak da tanımlanabilir (Karakaya, 2013: 5).

Tarım teşvik politikalarının kullanılmasındaki temel amaçlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Tunca, 2012: 36);

- Tarımsal ürünlerin fiyatlarında istikrar sağlama,
- Tarımsal faaliyetlerle uğraşan üreticilerin gelir düzeylerinin iyileştirilmesi,
- Tarımsal üretimin ekonomik çıkar sağlama amacı ile yönlendirilmesi,
- Tüketicilerin refahının korunması,
- Politik çıkar sağlamak.

Tarım politikasını devletin tarım sektörüne ilişkin yürüttüğü politikalar olarak nitelendirebiliriz. Tarım teşvik politikaları ise devletin tarımı destekleyici politikalar uygulaması olarak nitelendirilebilir. Tarım teşvik politikalarının uygulama amaçları farklılıklar göstermekte olup, temelde üç ana başlık altında incelenebilir. Bunlar sırasıyla Pazar Fiyatı Desteği, Doğrudan Gelir Desteği ve Dolaylı Gelir Desteğidir.

2.2.2.1. Pazar Fiyatı Desteği

Üretici eline geçen fiyatları etkilemek için “pazar fiyatı desteği” politikası ile devlet tarımsal üretime, tarımsal üreticilerinin gelirlerini arttırmak ve fiyat istikrarını sağlamak amacıyla tarımsal fiyatlara doğrudan müdahalede bulunabilir. Devletin bu denli yaptığı müdahaleler Pazar fiyatı desteği veya fiyat politikası olarak adlandırılır. Bu politika iki şekilde uygulanır. İlk olarak Taban fiyat (Destekleme fiyatı) politikası yönteminde devlet belirli tarım ürünlerinde taban fiyat belirleyerek, bu fiyattan satılması halinde oluşacak arz fazlasını belirlediği fiyattan satın alır. Diğer yöntem ise mali yardım politikası şeklindedir ve devlet bir fiyat belirler, fiyat oluşumunu piyasada serbest bırakır, üreticiye sattığı ürün başına belirlediği fiyatla piyasada oluşan fiyat

arasındaki fark kadar ödeme yapar. Bu yöntemler ile devletin üreticiye fiyat garantisi vermesi şeklinde izlediği tarım destekleme politikasına fiyat politikası denir (Karakaya, 2013: 12-13).

Bu politika aynı zamanda çıktı miktarında etkiye sahiptir. Belirlenen ürün gruplarının çıktı miktarlarında artış sağlarken diğerlerinde azalma meydana getirmektedir. Aynı anda arz fazlası oluşan ürün grupları bütçeye ek yük oluşturmaktadır (Alp, 2013: 27).

Pazar fiyatı desteği aslında üretici gelirlerinin iyileştirilmesini hedef almaktadır. Fakat yaşanan siyasi kaygılar nedeni ile teşvik grubundan çıkarılmayan arz fazlası ürünler kaynak dağılımında etkinliği olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra pazar fiyatı desteği uygulaması tarım sektörünün yeterli ölçüde teşvik edilmesini sağlayamamıştır. Bu sebeple 2000’li yıllardan sonra başta Avrupa Birliği’ne üye ülkeler sonra da diğer ülkeler pazar fiyatı desteği uygulamasını terk etmişlerdir. Pazar fiyatı desteği yerine doğrudan gelir desteği uygulamaya koyulmuştur.

2.2.2.2. Doğrudan Gelir Desteği

Doğal afet ödemeleri, zarar ödemeleri, birim hayvan veya alan başına yapılan ödemeler, mazot veya gübre desteği kapsamındaki ödemeler gibi üretici gelirlerini artırmayı amaçlayan “doğrudan gelir desteği” politikası bir diğer tarım destek politikasıdır. Ürün fiyatlarındaki istikrarsızlığı azaltmak, tüketici refahını korumak, geliri düşük düzeydekilerin gelirlerini artırmak gibi amaçlarla uygulanan bu politika genelde dekar başına belirlenen bir bedelin üreticilere ödenmesi şeklinde uygulanır (Tunca, 2012: 36).

Üreticilerin, üretim için kullandıkları arazilere yönelik Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen bir miktarda doğrudan ödeme yapılır. Ödeme miktarlarının belirlenmesinde, çiftçilerin amaçları ve doğal koşullara karşı koruma uyumunu sağlayabilmek için farklı düzeylerde belirlenebilir. Doğrudan gelir desteği (DGD) ödemelerine ilişkin esas ve usuller, belirlenen kurul önerisi ile Bakanlık tarafından çıkarılacak tebliğler ile belirlenir. Türkiye’de sekizinci beş yıllık kalkınma planında doğrudan gelir ödemesi öngörülmüş ve 2001 yılında uygulamaya koyulmuştur. 2009 yılında ise bu politika terk edilmiştir (Zeybek, 2012: 29).

Doğrudan gelir desteği politikası özellikle pazar fiyatı desteğinin başarısızlığı sonucunda uygulamaya koyulmuş olup üreticilere işledikleri alan bazında doğrudan ödeme yapılmasını temel almıştır. Fakat bu politikanın uygulanabilmesi için iyi bir çiftçi kayıt sistemi ya da veri tabanı oluşturulmalıdır. Kamu kesimi üreticilerinin işledikleri alan hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu sebeple ülkeler doğrudan gelir desteği uygulamasına geçmeden önce bilgi sistemi oluşturmuşlardır. 2000’li yıllardan sonra uygulanmaya başlayan doğrudan gelir desteği politikası tarım sektöründe yaşanan yenilik ve gelişimlere bağlı olarak değişim göstermiştir. Bu değişimin temelinde doğrudan desteklemenin bir çeşidi olan alan bazlı ödemeler yer almaktadır. Alan bazlı ödemelerde üreticilere yine dekar bazında ya da işledikleri alan bazında ödeme yapılmaktadır. Fakat burada durum girdi kolaylıkları sağlamak adına yapılmaktadır. Özellikle gübre, mazot kullanımı gibi verim artırıcı girdilerin teşvik edilmesini sağlayan bu sistem verimlilik artışının sağlanması açısından önemli bir adımdır. Bu alan bazlı teşviklere toprak analizi desteğinin de eklenmesi verimlilik artışı için önemli bir gelişme olmuştur.

2.2.2.3. Dolaylı Gelir Desteği

Üreticilerin üretime ilişkin giderlerini azaltmaya yönelik “dolaylı gelir desteği” sağlayan girdi kolaylıkları, düşük faizli krediler, sigorta yapılması gibi araçlar vasıtasıyla üreticilerin dolaylı yollarla desteklenmesi dolaylı gelir desteği olarak tanımlanmaktadır. Özellikle girdi kolaylıkları sağlamak için gerçekleştirilen bu teşvikler gübre yakıt vb. alımlarında kredi faizlerinin daha uygun hale getirilmesi ile uygulama alanı bulmuştur (Alp, 2013: 27).

Türkiye’deki beş yıllık kalkınma planlarının hemen hemen hepsinde düşük faizli kredi uygulamasına yer verilmiştir. Uygulama alanında Ziraat Bankası temel kuruluşu oluşturmuş ve ardından Toprak Mahsulleri Ofisi gibi kuruluşlar da bu politikaları yürütmeye çalışmışlardır (DPT, 1963). Bu politikaların yanı sıra üreticilerin yaşayabilecekleri zararları gidermek amacıyla tarım sigortaları uygulanmaya başlanmıştır. Sigorta uygulamasında ise başlarda verim alınamamış olsa da günümüzde önemli bir dolaylı gelir desteği olmuştur. Türkiye’de devlet tarafından belirli risklerin garanti edilmesi tarım sektöründe özel sigortacılığın gelişmesini yavaşlatmış olsa da son zamanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Keskinkılıç, 2013: 5).

Dolaylı gelir desteği politikası üreticilere girdi kolaylığı sağlayan bir diğer önemli araçtır. Özellikle gelir düzeyi düşük olan üreticilerin daha uygun koşullarda girdi satın alabilmelerini sağlayan bu teşvikler verimlilik artışı sağlayan bir diğer önemli destek politikasıdır. Genellikle kredi kolaylıkları ya da tarım sigortaları şeklinde uygulama alanı bulan dolaylı gelir destekleri hemen hemen her ülkede uygulanmakta olan teşvik politikalarıdır.

2.3. AB Ortak Tarım Politikası ve AB Tarım Teşvik Politikaları

Tarım üretiminde artış sağlanması, üreticilerin daha iyi yaşam kalitesi sağlanması ve piyasalardaki istikrarsızlıkların giderilmesi vasıtasıyla tarımsal arzın sürekliliğinin sağlanması gibi bir dizi amaçları gerçekleştirmek için oluşturulan Ortak Tarım Politikası (OTP) 40 yıllık bir dönemden beri uygulama alanı bulmaktadır. Temel dayanağı, 1957 yılında, altı Batı Avrupa Devletinin (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Almanya ve İtalya) imzaladığı ve 1 Ocak 1958’de yürürlüğe giren Roma Antlaşmasıdır. Ortak politikaların altyapısı, Temmuz 1958 tarihinde Stresa Konferansında oluşturulmuştur. Ortak Tarım Politikası ise, topluluktaki en fazla önem arz eden, en gelişmiş, üzerinde en fazla tartışma yapılmış ve sürekli reform önerilerine konu olmuş politika olup, birlikteki bütçenin büyük bir bölümü ortak tarım politikası için kullanılmıştır (İsel, 2010: 6).

Avrupa ortak tarım politikasının oluşturulmasının temelinde kırsal alanlara ilişkin zorlu koşulların giderilerek kırsal alanlarda sürdürülebilir büyüme sağlamak yer almaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için başlangıçta ülke bazında hatta bölge bazında destek politikaları geliştirilmiştir. 2003 yılına gelindiğinde ise ortak tarım politikasına yenilikler eklenmiştir. Kalitenin yükseltilmesi, hayvan sağlığının gerçekleştirilmesi ve çiftçilerin Avrupa standartlarını yakalayabilmeleri için gerekli yardımın yapılması gibi politikalar ile tarımsal teşviklerde yeniliğe gidilmiştir. Özellikle kırsal alanlardaki refah düzeyini artırarak üretimde artışın sağlanması ve kırsal alanların ekonomik olarak sürdürülebilir büyümeyi çevreye zarar vermeden gerçekleştirecek hale getirilmesi için oluşturulan ortak tarım politikası belirli bir süre sonunda Avrupa komisyonunun önemli bir politikası haline gelmiştir (European Commission, 2013: 11).

Ortak tarım politikasının bu denli önemli hale gelmesinin temel sebebi tarımsal gelişme sonucunda sosyal refahta meydana gelen artış olmuştur. Tarımsal kaynakların nadiren bulunduğu Avrupa ülkelerinde verimlilik artışı sağlayacak teknolojik

ilerlemeler üretimde artışın temel dayanak noktasını oluşturmuştur. Çiftçiler teknolojik ilerleme sayesinde daha fazla hammaddeye ulaşma imkânına sahip olmuş bunun yanı sıra üretim maliyetleri dikkate değer derecede azalma göstermiştir. Üretim maliyetlerinin azalması ve verimliliğin artırılması sonucunda birlik içerisindeki ülkelerde tarımsal ürün fiyatları azalma göstermiştir. Bu durumun sonucu olarak tüketicilere daha ucuza tarımsal ürün alabildikleri için sosyal refahlarında artış yaşanmıştır. Tarımsal ürün fiyatlarının azalması sonucunda diğer sektörler girdi olarak kullanılan tarımsal ürünler ekonomide canlanma yaşatmıştır (HFFA, 2013: 16-17).

Tarımsal alanda inovasyon sağlanırken özellikle tüketici tercihleri dikkate alınarak tarımsal ürünlerin hammadde olarak kullanıldığı diğer sektörlerin gelişmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda düşük maliyetlerle yüksek kalitede üretimin gerçekleştirilmesi hedeflenerek sağlıklı beslenme ve ürün çeşitliliği sağlanması temel prensiplerden birisi olmuştur. Tarımsal alanda büyümenin ise sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilmesi için çalışmalar yürütülmüştür (CREPE, 2011: 6).

Ortak tarım politikası ışığında 1990 yılından itibaren tarımsal alanda reformlar yapılmaktadır. Reformların temelinde ise üye ülkeler arasındaki tarımsal ürün piyasasının uyumlu hale getirilmesi önemli bir husustur. Ortak tarım politikasının tarım piyasasında uyumlu olması kümülatif gelişme sağlayacak olduğu için ortak tarım politikası Avrupa birliğinin önemle üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Bu sebepten ötürü Avrupa birliği bütçesinin yaklaşık yarısı ortak tarım politikasına ayrılmış durumdadır. Ortak tarım politikası iki temel dayanağı vardır. Bunlardan ilki piyasa mekanizmasının doğrudan desteklenmesidir. Bu desteğin finansmanı ise Avrupa Tarımsal Garanti Fonundan gerçekleştirilmektedir. İkinci temel dayanağı ise kırsal alanlarda sürdürülebilir büyümenin sağlanmasıdır. Büyümenin finansmanı ise Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Fonu tarafından sağlanmaktadır (Jomini, 2010: 3-4).

Ortak tarım politikasının başarılı olmasının sebepleri arasında kırsal alanlardaki zor ekonomik koşulların teşvik politikaları ve inovasyon yolu ile eleminde edilmesi yer almaktadır. Özellikle kırsal alanlardaki yaklaşık 14 milyon çiftçinin gelir düzeylerinin iyileştirilmesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra üretimde kaliteye önem verilerek kaliteli üretimin gerçekleştirilmesi için girdi fiyatlarının destek politikaları ile düşürülmesi yer almaktadır. Kaliteli üretimle yetinmeyip ürünleri diğer sektörler taşıyarak kümülatif bir büyümenin gerçekleştirilmesi bir diğer başarı noktası olmuştur. Temel çıkış noktası

yaklaşık 500 milyon tüketiciye sağlıklı beslenmeyi sağlayacak yüksek kaliteli ürünler yetiştirmek olan ortak tarım politikası bu amaçla yetinmeyip sürdürülebilir tarımsal büyümeyi gerçekleştirecek politikalara da ağırlık vermiştir (European Comission, 2013).

Tablo 4: Avrupa Tarımsal Ürün Ticareti (milyon euro)

RUSYA VE UKRAYNA	İTHALAT	3000
	İHRACAT	9500
KUZEY KORE VE JAPONYA	İTHALAT	300
	İHRACAT	5200
KUZEY AFRIKA VE YAKIN DOĞU	İTHALAT	4000
	İHRACAT	8000
ASYA, ÇİN VE HİNDİSTAN	İTHALAT	15000
	İHRACAT	8400
AVUSURALYA VE YENİ ZELENDA	İTHALAT	3500
	İHRACAT	1800
GÜNEY AFRIKA	İTHALAT	13000
	İHRACAT	7000
KUZEY AMERİKA	İTHALAT	9000
	İHRACAT	15000
GÜNEY AMERİKA	İTHALAT	50000
	İHRACAT	7000

Kaynak: (European Comission, 2013: 19).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde özellikle Güney Amerika’ dan çok fazla ithalat yapıldığı görülmektedir. her ne kadar ortak tarım politikası sonucunda başarı elde edilse de tarımsal üretimde artışın sağlanması gerekliliği yukarıdaki tabloda net bir şekilde görülmektedir.

Ortak tarım politikası her ne kadar uzun bir geçmişe sahip olsa da ilk önemli atılım 1992 yılında gerçekleştirilmiştir. 1992 yılına kadar tarım piyasası desteklenirken 1992 yılından itibaren doğrudan üreticiler desteklenmeye başlanmıştır. Piyasada oluşacak fiyatların aşağı yönde gerçekleşmemesi için yapılan destekler yerine üreticilerin desteklenmesi piyasada ürün fiyatlarının düşmesine yol açmıştır. Üreticiler açısından hiçbir gelir kaybı yaşatmayan bu sistem tüketicilerde refah artışı sağlamıştır. Bu suruma ek olarak diğer sektörlerde girdi olarak kullanılan tarım ürünlerinin piyasadaki fiyatlarında düşüş yaşanması diğer sektörlerin girdi maliyetlerini düşürmüştür. Girdi maliyetlerinde meydana gelen azalma ikincil bir refah artışı ve tarıma bağlı üretilen ürünlerde de fiyat düşüşü gerçekleştirmiştir. 1992 yılında gerçekleştirilen bu düzenleme ortak tarım politikasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2003 yılında ikinci önemli

bir yenilik gelmiş ve yiyecek güvenliği ve kalite politikası geliştirilmiştir.2011 yılında ise kırsal alanların gelişmesi yeniliklerin artırılması gibi daha çok verimlilik artırıcı politikalar üzerinde durulmuştur (European Comission, 2013: 7).

Oluşturulan ortak tarım politikasına ilişkin belirli ilkeler benimsenmiştir. Bu bağlamda OTP, Tek Pazar, Topluluk Tercihleri ve Mali Dayanışma ilkelerine dayanmaktadır. Tek Pazar ilkesi, üye ülkeler arasında tarımsal ürünlere ilişkin serbest dolaşımı ve taşınmasını sağlayacak bütünlük bir pazar oluşumunu bünyesinde barındırmaktadır. Topluluk Tercihleri ilkesi, tarıma ilişkin bütünlük bir pazarın doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilkenin temelinde, topluluktaki ürünlerin ulusal pazarlarda satışının öncelikli olması ve iç piyasaların dünya pazarlarındaki ani fiyat değişmelerine ve düşük ithalat fiyatına karşı korunması yer almaktadır. Mali Dayanışma ise OTP' ye ilişkin bütün harcamaların Birlik üyelerince karşılanması hedeflenmektedir. Bu ilkeyi hayata geçirmek için Nisan 1962'de AB bütçesinde Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur (Yıldız, 2014: 60).

OTP Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin tarım ürünlerinin serbest dolaşımını hedefleyen politikasıdır. OTP, üye devletlerin tarım politikalarında hem ekonomik, hem de siyasi anlamda bütünlük sağlayan “ortak” bir politikanın inşa edilmesi üzerine kurulmuştur. Ortak tarım politikası izlemesinin amacı, “vatandaşların gıda ihtiyaçlarını birlik içerisinde karşılayabilmek ve tarımsal üretim miktarını yeterli düzeye ulaştırmaktır. Üretim düzeyinin korunabilmesi için pazarı mümkün olduğunca genişletmek için başlangıçta Gümrük Birliği'ne dayalı bir birleşme uygulamamış; üye devletlerin tarım politikalarını ortak bir çerçevede yönetmeyi esas almıştır (Karayaz, 2007: 9).

Ortak tarım politikası çerçevesinde belirlenen teşvik politikaları aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

Doğrudan Ödemeler:

Ortak tarım politikası bünyesinde doğrudan ödemeler temel gelir desteği uygulaması olarak yapılmaktadır. Tarım reformu doğrultusunda doğrudan ödemelere ilişkin bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Büyük çiftçilere yapılan doğrudan ödemelere tavan uygulaması getirilmiştir. Tarımsal faaliyetlerin çevreye zarar vermemesi hususunda çevre duyarlılığı adına bir düzenleme yapılmış ve doğrudan ödemelerin

ödenmesinde bu şartın yerine getirilmese istenmiştir. Küçük çiftçilere ek bir destek öngörülmüş ve doğal kısıdı bulunan alanlarda tarımda sürdürülebilir bir gelişme sağlanması için ek ödeme uygulaması yapılmıştır (Çalışkan, 2011: 154).

Piyasa Önlemleri:

Tarımsal faaliyetlerde verimliliğin ve üretkenliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması için piyasaya yönelik bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, tarıma müdahalenin uzatılması, zor durum koşullarının hafifletilmesi, krize ilişkin yönetimin güçlendirilmesi ve kapsamın genişletilmesi ve geniş bir perspektifte ürünlere özel stok imkânlarının sağlanması, etkinliğin artırılması, diğer önlemler ve kontrollerin geliştirilmesine yönelik şekillendirilmiştir (Çalışkan, 2011: 155).

Kırsal Kalkınma Destekleri:

Kırsal kalkınmanın sağlanması, yenilikçiğin artırılması ve bölgeler arası eşitliğin sağlanması için kırsal kalkınma adı altında bir düzenleme yapılmıştır (Çalışkan, 2011: 156). Tarım sektörüne yapılan doğrudan ödemeler dışındaki kırsal kalkınmalar devletin veya özel kuruluşların aracılığı ile yürütülmektedir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı destekleme kuruluşu son zamanlarda çalışmalarını artırmış olup Türkiye’de etkin bir şekilde faaliyet göstermektedir. Bunun yanı sıra sekizinci beş yıllık kalkınma planında da kırsal kalkınmaya yer verilmiş olup istihdam artışı amaçlanmıştır. Kırsal kalkınma desteklerinin bir diğer önemli kuruluşu olan Tarım Kredi Kooperatifleri özerkleştirilmiştir (Karakaya, 2013: 63).

AB Ortak tarım politikası çerçevesinde belirlenmiş olan tarım teşvik politikalarının amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Akbulut, 2015: 56-57);

- Emeğin ve diğer üretim faktörlerinin tam kullanımını sağlamak ve teknik gelişmeyi teşvik etmek yoluyla verimliliğin artırılması,
- Toplulukta tarım sektöründe çalışanların gelirlerini artırmak, yaşam standardı sağlamak,
- Tarımsal pazarda/piyasalarda istikrar sağlamak,
- Tüketicilere makul fiyatlarla yiyecek sunmak,
- Tarımsal ürün arzını güvence altına almak.

OTP'nin oluşturulma döneminde tarımsal ürünlerde dışa bağımlılığı olan AB, 1970'li yıllardan sonra birçok üründe verimliliğı artırarak otarşı hale gelmiş ve Ortak Tarım Politikasında belirlediğı hedeflere önemli ölçüde ulaşmıştır. Ortak tarım politikasından üreticilerin yanı sıra tüketiciler de aldıkları ürünlerin eşitliliğı, gvenirliliğı, kalitesi ve uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağılanması yoluyla fayda sağılamışlardır (Yıldız, 2014: 64).

2.4. Türkiye'deki Tarım Teşvik Politikaları

Türkiye'de teşvik politikaları 1913 yılında teşvik-i sanayi kanunu ile başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında özel kesimde yeterli sermayenin bulunmamasından dolayı ekonomide ki bazı faaliyetlerin kamu kesimi tarafından yürütülmesi kararı alınmış ve özel sektörün teşviki ön planda tutulmuştur.

1920 ve 1960 tarihleri arasında bölgesel kalkınma yerine ulusal kalkınmanın sağılanmasına önem verilmiştir. Ulusal kalkınmanın hedeflenmesindeki sebep ise 1929 buhranı ve savaşlar sonucunda ulusal düzeyde iyileşmeye ihtiyaç duyulmasıdır. 1960 sonrası dönemde ise Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) eliyle beş yıllık kalkınma planları uygulama alanı bulmuş ve bu kalkınma planlarında kamu yatırımlarının ülke geneline yayılması ve mevcut kaynakların optimum dağılması temel hedefler içerisinde yer almıştır (Karagl & Akdeve, 2013: 335).

Türkiye'de uygulanmakta olan teşvik politikaları KDV istisnası, Gümrük vergisi muafiyeti, Vergi indirimi, Faiz desteğı, Sigorta primi desteğı, Gelir vergisi stopajı desteğı, Yatırım yeri tahsisi, KDV iadesi şeklinde dir. Bu teşvikler belirli bir sektöre yönelik olmayıp kapsamaları farklılık içermektedir. Yukarıdaki teşvik politikalarından bir kısmı tarım sektöründe de kullanılmaktadır. rnek olarak faiz desteğı belirli dönemlerde tarımsal faaliyetler için kullanılmış bir teşvik politikasıdır (Ekonomi Bakanlığı, 2013)

2.4.1. Türkiye'deki Tarımsal Teşvikler

Türkiye'deki tarım teşvik politikaları üç grupta incelenebilir. Bu teşvik politikaları ülkenin belirlemiş olduğı stratejik planları ile değışiklik göstermekte ve farklı dönemlerde farklı teşvik politikaları uygulanmaktadır.

Doğrudan Gelir Desteği

Üreticilerin üretim yaptıkları araziler üzerinden birim ödeme miktarı ile doğrudan ödeme aldıkları bir sistemdir (Zeybek, 2015: 11-13).

Dünya Bankası ile yapılan anlaşma sonucunda 2000 yılında uygulamaya koyulmuştur. 2001 yılında uygulanmaya başlanılan DGD üretime, ürüne bağlı olmaksızın üreticilerin sahip oldukları alan bazında destekleme sağlamıştır. En son DGD ödemesi 2008 yılında 2007 yılından kalan ödemeye ilişkin yapılmıştır (Daldal, 2016: 18). Doğrudan gelir desteğinin bir diğer uygulaması ise alan bazlı desteklemedir. Alan bazlı destekler üretim yılında çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olan ve tebliğe ilişkin mazot, gübre ve toprak analizi destekleme uygulamaları ile ilgili belirtilen usul ve esaslara göre tarımsal faaliyet gerçekleştiren çiftçilere yapılır. Üreticilere, yıl içinde işledikleri çiftçi kayıt sisteminde kayıtlı tarımsal alan büyüklüğü dikkate alınarak mazot, gübre ve toprak analizi destekleme ödemesi yapılır. Dekar başına ödeme yapılırken 1 dekardan daha az alana sahip olan çiftçilere mazot, gübre ve toprak analizi destekleri ödenmez (Daldal, 2016: 19). Mazot, gübre ve toprak analizi desteklemesi ürün gruplarına göre 3'e ayrılmaktadır (Daldal, 2016: 20);

- Peyzaj ve süs bitkileri, özel çayır, mera ve orman emvali alanları,
- Hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumru bitkileri, sebze ve meyve alanları,
- Yağlı tohumlu bitkiler ve endüstri bitkileri alanları.

Doğrudan gelir desteği uygulaması ile yeni bir dönemin başladığı tarım sektöründeki ilk önemli gelişme çiftçi kayıt sisteminin kurulmasıdır. Çiftçi kayıt sisteminin kurulması ile sağlıklı bir bilgi sistemi oluşturulmuştur. Oluşturulan bu yeni sistem ile doğrudan ödemeler gerçekleştirilmiştir ve tarım sektöründe meydana gelen yapısal değişimler sonucu alan bazlı ödemelere geçilmiştir. Alan bazlı yapılan ödemeler ise özellikle tarımda verimlilik artışı için önemli bir unsur olup dünya ülkelerinde de uygulanmaya başlamıştır. Türkiye'de dış pazarın koşullarına özellikle de yakın pazar olan Avrupa Birliği üye ülkelerinin tarım sektörlerine uyum sağlamak için alan bazlı desteklemelere geçilmiştir.

Korkmaz' a göre (Korkmaz, 2015: 25);

“...Ekonomiler, üreticilerinin gelir düzeylerine yapılan doğrudan ödemelerin bir şekli olan doğrudan gelir desteği ile artırılmasını isterler. Doğrudan gelir desteği piyasalarda ürünlerin fiyatlarının düşük oldukları dönemlerde gelirleri artırmak için kolay bir yol olabilir. Bazı ekonomiler ise doğrudan gelir desteğini farklı kavrayabilmektedirler. Onlara göre doğrudan gelir desteği çiftçilerin üretimlerini geliştirme amacından uzak bir şekilde uygulayacakları faaliyetlerin alanını arttırmaya yönelik olarak bir hediye şeklinde tasarlanmaktadır. Ancak bu durum tarım piyasalarına hiçbir artı sağlamayacaktır...”

Pazar Fiyatı Desteği ve Fark Ödemeleri

Pazar fiyatı desteği, çiftçilerin üretimde katlandıkları maliyetler ile iç ve dış fiyatların dikkate alınarak ödemenin yapıldığı bir sistemdir (Zeybek, 2015: 11-13). Bu sistemin temelinde pazarda ürün fiyatlarına devletin müdahale etmesi yer almaktadır. İlk defa 1932 yılında uygulamaya başlanan pazar fiyatı desteği üreticilerin korunması esasına dayanan destek politikasıdır. Genellikle fiyat dalgalanması yaşanan ürünlere ilişkin devletin fiyata müdahale etmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2015: 103).

Pazar fiyatı destekleri devletin; tarım kesiminin gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımsal ürünlerde kendine yeterliliğin sağlanması ve verimlilik artışı sağlanması gibi amaçlarla tarımsal ürün fiyatlarına müdahalesini içeren uygulamalardır. Pazar fiyatı destekleri, belirli ürünlere sağlanan destekleme alımları, prim destekleri ile yerli tarımcıların ve üretimin korunması amacıyla uygulanan dış ticaret önlemlerinden (gümrük tarifeleri ve tarife dışı önlemler ile ihracat destekleri) oluşmaktadır. Bu uygulama fiyat dışı müdahale ve fiyatlara müdahale olmak üzere piyasaya iki şekilde etki etmektedir. Fiyat dışı müdahale yönteminde arz ve talep fonksiyonları ile fiyatlara müdahale etmek amaçlanır. Diğer yöntemde ise üretimi artırmak ve çiftçilerin gelirini artırmak amacıyla belirli ürün gruplarının fiyatı devlet eliyle belirlenir (Ateş, 2015: 24).

Tarım ürünlerinin bol olduğu dönemlerde arzın artmasıyla tarım ürünlerinin fiyatları düşer. Tarım ürünlerinin talebinde de değişme olmayacağından bol olan tarım ürünleri, tarım ürünleri üreticilerinin gelirlerinin düşmesine neden olur. Bu husus

literatürde King kanunu ya da bolluk paradoksu olarak adlandırılır. Devlet pazardaki fiyata müdahale ederken bolluk paradoksunu dikkate almak zorundadır. Pazar fiyatı desteğini uygulamada belirli ürün gruplarını taban fiyatı uygulayabileceği gibi mali yardımlar şeklinde de gerçekleştirebilir (Karakaya, 2013: 14). Pazar fiyatı desteğinde tarımsal ürünlerin arz ve talep miktarlarında dengesizlikler ortaya çıkabilir. Özellikle siyasi kaygılardan dolayı destekleme grubuna dahil edilen ürünlerin arzı aşırı artış gösterse de destek grubundan çıkarılamayabilir. Bu sebeple bütçeye ek yük oluşturacak ve kaynakların optimum dağılımını önleyecektir. Bu durumun etkisinin ortadan kaldırılması için üreticilerin arz fazlası olan ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürünlere yönelmeleri teşvik etmek amacıyla telafi edici ödemeler yapılabilir (Zeybek, 2015: 11-13).

Destekleme alımları yapılırken aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir (Karakaya, 2013: 16);

- Desteklenecek ürünün geniş üretici kitlesi tarafından üretilmiş olması gereklidir,
- Desteklenecek ürün ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olmalıdır,
- Desteklenecek ürünün tamamı ve ya önemli bir kısmı pazara arz edilmelidir,
- Desteklenecek ürün ülkenin önemli tüketim veya ihraç malı olmalıdır,
- Desteklenecek ürünün nakliyesi, depolanması ve stok edilmesi kolay olmalıdır,
- Desteklenecek ürünün uzun süre bozulmadan saklanabilir olması gerekir.

Pazar fiyatı desteği Türkiye’de 2000’li yıllara kadar uygulama alanı bulmuştur. Pazar fiyatı desteği uygulanan dönemlerde ise oy kaygısı nedeni ile teşvik grubuna dahil edilen ürünler teşvik grubundan çıkarılamamıştır. Bu sebeple tarım sektöründeki kaynakların optimum dağılımı sağlanamamıştır. Aynı zamanda belirli ürün gruplarında arz fazlası oluşmuştur ve arz fazlası ürünler yüksek fiyatlardan alınmak zorunda kalmıştır. Kamu kesimi tarım sektöründeki teşvik politikaları yerine getirirken istenilen başarı düzeyi sağlanamamış olup üreticiler yeterli düzeyde desteklenememiştir.

Diğer destekler

- Kredi Desteği

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından tarım üretimine ilişkin düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullandırılmasına ilişkin kararın

ilk maddesi gereğince tarım sektöründe tahsis edilecek tarımsal kredinin amaç, kapsam ve uygulama esasları belirlenmiştir. Bu esaslar “Üreticilerin finansman ihtiyaçlarının uygun koşullarda karşılanması amacıyla T.C. Ziraat Bankası A.Ş ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi kullandırılmasına ilişkin usul, esas ve kıstaslarına uygun olmak koşuluyla, bu kararda belirtilen usul ve esaslar dikkate alınarak, gerçek veya tüzel kişi üreticilere, T.C. Ziraat Bankası A.Ş ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından 1/1/2013 – 31/12/2013 tarihleri arasında T.C. Ziraat Bankası A.Ş tarafından uygulanmakta olan tarımsal kredi cari faiz oranlarından kredi konuları itibari ile belirtilen oranlarda indirim yapılmak ve kredi üst limitleri aşılmamak sureti ile kredi kullandırılabilir (Güngören, 2013: 100).

- Prim Destekleri

Kamu kesimi çiftçilerin ürünlerini satmasını istediği bir fiyatı hedef alır ve bir de müdahaleye ilişkin fiyat belirler. Bu iki fiyat farkı arasında oluşan bedel çiftçilere kamu kesimi tarafından prim olarak ödenir. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına uyum göz önüne alınarak, 1993/94 döneminde “prim sistemi” uygulamasının ilk örneği kütü pamukta başlanmıştır. Çiftçilere dünya fiyatlarının üzerinde fiyat verilerek üretim artışı sağlamak amacıyla ilk olarak 1993’te kütü pamukta uygulanan prim ödemesi, çiftçilerin dünya fiyatları üzerinden ürünlerini pazarlamasını sağlamıştır (Korkmaz 2015: 107).

- Girdi Destekleri

Türkiye’deki tarım teşvik politikalarından fiyat desteği politikasından sonraki en önemli teşvik politikası girdi destekleridir. Girdi destekleri ile çiftçilere düşük fiyattan girdi imkânı sağlanarak giderlerin düşürülmesi amaçlanmaktadır. Üretici giderlerinin azaltılması için, gübre, tohum, ilaç, sulama, elektrik gibi üretimde kullanılan girdiler teşvik edilmelidir. Bu sebeple tarım ürünleri daha düşük giderler ile üretilbilecek ve üreticilerin gelirleri artacaktır. Girdi maliyetlerini azaltmak için kullanılan sübvansiyonlar ve mali destekler, faizi düşük krediler verilmesi ve gübre, ilaç gibi girdilere yönelik sübvansiyon uygulanması şeklindeki politikalar girdi destekleri olarak tanımlanmaktadır. (Türkoğlu 2015: 6).

- Çiftlik Muhasebe Veri Ağı ve Tarımsal Danışmanlık Desteği

2009 yılından itibaren pilot bölge uygulaması olarak uygulanmaktadır. Belirli büyüklükleri aşmış olan üreticilere 300 Türk Lirası olmak üzere danışmanlık hizmeti alan üreticilere verilmektedir (Daldal, 2016: 30).

- Kırsal Kalkınma Destekleri

Kırsal kesimdeki gelir düzeyinin yükseltilmesi, kırsal altyapı, toplulaştırma, tarla içi geliştirme hizmetleri ve sosyal yapının geliştirilmesi ile doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, yatırım projelerindeki maliyetlerin bir kısmının, gider paylaşma usulüne göre, kamu tarafından karşılandığı destek sistemidir (Daldal, 2016: 30).

Kırsal alanların, devamlılığının sağlanabilmesi ve kentlere göre daha az ekonomik ve sosyal olanakları bünyesinde barındıran kırsal kesimin yaşam standartlarının iyileştirilmesi için geliştirilmiş uygulamalara, kırsal kalkınma adı verilmektedir. Avantajı daha az olan bu alanlarda, doğal kaynakların istismarı olmadan, uygulanabilirliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanması açısından değerlendirilmesi yoluyla, yaşam standartlarının ve gelir düzeylerinin artırılması, refahın iyileştirilmesi, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılığının kaldırılması, tarım kesiminin iyileştirilmesi, üretimde kalitenin artırılması gibi önlemler kırsal kalkınma desteklerinin konusunu oluşturmaktadır (Korkmaz, 2015: 21).

- Tarım Sigortası Desteği

Doğal afetlerin meydana gelmesi durumunda bazı ülkeler kamu sorunlarına göstermiş olduğu ilgiyi tarımda da göstererek önceden acil eylem planları düzenlemiş, destek ve yardımlar ile sektör canlandırılmaya çalışmıştır. Bazı ülkelerde bu uygulamalar plansız gerçekleştirilirken bazı ülkelerde ise resmi düzenlemeler ve hatta böyle durumlar için oluşturulmuş yasalara göre yapılmaktadır. Tarım sigortaları bu sorunların çözümünde daha önemli bir enstrüman kabul görmüştür (Keskinkılıç, 2013: 48).

Tarım sektörünün ekonomik, sosyal ve kişisel risklerden fazla etkilenmesinden dolayı tarım sektörünün riski ve belirsizlikleri yüksektir. Bu risklere karşı dayanabilir olması ve meydana gelebilecek zararlara karşı üreticinin korunabilmesi için sigorta sistemi gereklilik göstermektedir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde,

çiftçinin ve tarımsal üretimin risk ve belirsizliklere karşı korunabilmesinde en etkili güvence sistemi olarak tarım sigortası kabul görmüştür (Yekan, 2012: 45).

Tarımsal ürünlerdeki belirsizliği azaltmak için teknolojik gelişme yeterli düzey sağlayamamaktadır. Bu bağlamda üreticilerin gelir kaybı yaşamamaları için tarımsal sigorta uygulaması gündeme gelmiştir ve sigortaya ilişkin risk grubu üç temel gruba ayrılarak her bir grup için farklı sigorta işlemi uygulanmıştır. Risk grubunu aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz (Keskinkılıç, 2013: 50);

- Katastrofik Riskler
 - Kuraklık
- Yönetilmesi Zor Riskler
 - Dolu, don, fırtına, heyelan, hortum, deprem, sel ve su baskını
- Kontrol Edilebilir Riskler
 - Hastalık ve zararlı haşereler.

Teşvik politikalarının yanı sıra üreticilerin gerekli finansmanın sağlanması için bir takım kuruluşlar kurulmuştur. Tarım kredi kooperatifi başa olmak üzere Ziraat Bankası da üreticilere kredi imkânı tanımıştır. Bazı dönemlerde devlet tarafından alınan kararlar doğrultusunda düşük faizle kredi sağlanmıştır. Bu kuruluşlar dışında özel sektöre ait kredi kuruluşlarınca da finansman kaynağı sağlanmıştır (Ünlüer, 2014: 64-75).

Türkiye'de 2000'li yıllara kadar uygulanmış olan tarım politikalarında tarım ürünlerinin üretiminin artırılması ve üreticilere belirli bir gelirin sağlanması gibi amaçlar yer almıştır. Fakat desteklemelerdeki fiyat politikaları marjinal verimlilik kapasitesindeki işletmelerin, yani belirli bir nüfusa yönelik marjinal verimliliğin artmasına ve geliri düşük düzeydeki üreticilerin tarım sektöründe faal kalabilmelerine olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler ise tarım sektöründe yapısal iyileşme ve verimliliğin arttırılması çabalarını olumsuz etkilemiştir (Daldal, 2016: 16).

2.4.2. Tarım Teşvik Politikalarının Amaçları

Tarım politikası, öncelik olarak makul düzeyde gelirin sağlanması, istikrarlı gelir düzeyine ulaşılması ve bu gibi bir takım amaçlara ulaşmak için tarım piyasalarına yönelik geniş kapsamlı müdahaleleri içeren sektör bazlı bir politika olarak tanımlanabilir. Çevre koşullarına yüksek bağımlılık içeren şekilde üretim

gerçekleştirildiği için arz ve talep esneklikleri düşüktür. Ekonomilerdeki en önemli sektörlerden birisi olduğu için devlet mali araçları kullanarak bu belirsizlikleri gidermeye çalışır (Cengiz, 2010: 23).

Tarımsal üretim yapılırken kullanılan emek ve sermayedeki değişimler, tarımsal üretim miktarını büyük ölçüde etkilemektedir. Tarımsal üretim genel olarak doğal koşullara bağlı olduğundan, doğal koşullardaki değişim dışındaki etkiler arzı önemli ölçüde değiştirmeyecektir. Bu sebeple devlet doğal koşullardaki belirsizliklerin etkilerini ortadan kaldırmak ve arz ve talep düzeylerini daha istikrarlı düzeye getirmek için tarım sektörüne müdahale edecektir. Tarımsal ürünlere olan talep de, arz gibi düşük esnekliğe sahiptir. Tarımsal ürünler bireylerin beslenme gibi zorunlu ihtiyacını karşıladığından gelir düzeyindeki değişim de talebi düşük oranda etkileyecektir. Sürekli artan dünya nüfusunun beslenme ihtiyacını karşılayan tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliklerinin düşük olması, tarımsal piyasaların, tarım dışı piyasalara göre daha zorlu bir yapıda olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple diğer sektörlerle göre daha kırılğan bir yapıya sahiptir (Türkoğlu, 2015: 5).

Verimlilik, üretim faaliyetlerinde kaynak kullanımındaki etkinlik derecesini göstermektedir ve bir ekonomide refah artışının sağlanması verimlilik artışını gerektirmektedir. Tarım sektöründe de refah artışının sağlanmasında verimlilik artışı gereklidir. Tarım sektöründe verimlilik artışı; doğal koşullar, iklim yapısı, işgücünün eğitim düzeyi, sosyal yapı, örgütlenme durumu, üretim girdisi maliyetleri, işletme büyüklükleri gibi faktörlerle birlikte teknoloji kullanma düzeyi ve yeni teknolojilere erişim kolaylığı ile ilişkilidir. Bu bileşenlerin optimum şekilde sağlanması için devletin tarım sektörüne müdahale etmesi gerekir (Korkmaz, 2015: 18). Tarım sektöründe gelir düzeyi düşük olan çiftçilerin yeterli girdileri yerinde ve zamanında temin edebilmesi için uygun finansal koşullara sahip olması gerekir. Keza bu durum büyük çapta faaliyet gösteren çiftçiler için de önemli bir unsurdur. Bu koşulların sağlanması için gerektiğinde kamu sektörü uygun kredi imkânı sağlayarak çiftçilere finans konusunda yardımcı olmalıdır (Ünlüer, 2014: 64).

Teşvik politikaları ülkelerin içinde bulunduğu koşullara göre ve ülkede yürürlükte olan ekonomi politikalarına göre farklılık arz etmektedir. Ekonomisinin temeli tarım sektörüne dayanan gelişmekte olan ekonomilerde olduğu gibi gelişmiş ekonomilerde tarımı teşvik etmelidir. Tarım sektörüne en çok teşvik uygulayan

lkelerin başında ise AB lkeleri gelmektedir. Teşvik politikaları ile amaçlananlar ve teşvik etme gereklilikleri ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Tarımsal teşvik politikalarının amaçlarını ve teşvik etmenin gerekliliklerini yönlendiren çeşitli unsurlar mevcuttur. Bunlardan bir kısmı tarım sektörünün ülke ekonomisindeki önemi, tarımsal üretimde yeterlilik düzeyi, üreticilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ve tarım sektörünün yapısında meydana gelen sorunların boyutları örnek gösterilebilir (Zeybek, 2012: 28).

Üretimin yönlendirilmesindeki öncelikli hedefi otarřının¹ sağlanması olmakla birlikte tarımsal piyasalarda üretimin sürekliliğinin ve fiyat istikrarının sağlanması da önemli hedeflerdendir. Fiyatta istikrar sağlanması ürünlerin arzında ve tarım üretiminde istikrarın sağlanmasına bağlıdır. Kamu kesimi, tarım üretiminde çeşitli teşvik politikası araçlarının kullanımı ile istikrarı sağlamaya çalışır. Fiyat istikrarı, üretimin yanında stok, ithalat ve ihracat politikaları yoluyla da oluşturulmaya çalışılır. Tarım rnlerinde fiyat istikrarı, hem tüketicilere uygun fiyatlardan gıda ürünleri sağlamak hem de üretici gelirlerinde istikrar sağlamak açısından önemlidir (Korkmaz, 2015: 18).

Tarım politikaları lkelerin kendi şartlarına göre değişse de amaç konusunda ülkeler arasında farklılık görülmemektedir. Devletlerin toplumun refah seviyesini artırabilmesi tarım teşvik politikasının asıl amacıdır. Ayrıca tarım politikasının amaçları üretim, kendine yeterlilik ve gelir amacı olarak özetlenebilir. Gelir amacı çiftçinin bir yıl içerisinde tarımsal faaliyetlerinden elde ettiği gelirin en az sanayide çalışan işçinin bir yıl içerisinde elde ettiği gelire eşit olmasıdır. Üretim ve kendine yeterlilik amacı ise lkelerin tarım alanında gerçekleştirdikleri üretim faaliyetlerinde mümkün olduğunca kendi kendini karşılayabilme durumunun gözetilerek ithalattan çok ihracat yapılması durumudur. Bu seviyeye ulaşılabilmesi için devletin tarım sektörüne müdahale etmesi gerekmektedir (Ceylan, 2015: 22). Bu durumlar dikkate alınarak tarım teşvik politikalarının amaçları genel olarak aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Doğan, 2013: 38-39);

- Tarım sektörünün ekonomideki dengeleri bozmayacak seviyeye getirilmesi,
- Tarımsal faaliyetlerde verimliliğin artırılması ile gıda ve sanayi sektörlerine hammadde temin edilmesi, ihracatın arttırılarak ülkeye kaynak sağlanması,

¹ Otarşi, ekonomik yapının dış yardım almadan ya da uluslararası ticaret yapmadan hayatta kalabildiği ya da faaliyetlerini sürdürebildiği durumu ifade etmektedir

- Tarımsal alanları ile kendine yetebilen bir ekonomi haline gelinerek vatandaşların dengeli beslenmesinin sağlanması,
- Sektörler arasında oluşabilecek gelir farklılıklarının azaltılması ile istihdama yardımcı olunması,
- Kırsal kesimlerden kentsel alanlara göç etmenin engellenmesi ile çarpık kentleşmenin önlenmesi,
- Tarımsal faaliyetlerde geleneksel tarımın yerine teknolojik gelişmenin sağlanarak kaynakların optimum kullanımının sağlanması,
- Geleneksel ürünlerin dışında, yeni ürünler ile hayvancılık ürünlerinin de ihracatının artırılması,
- Tarımsal desteklerin etkin ve verimli şekilde kullanılması.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN TARIM TEŞVİK POLİTİKALARI

3.1. 1910²-1960 Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş döneminde dünya ekonomisinin 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl boyunca giriştiği sanayileşme, ticaret ve sömürgecilik pratiklerinde var olmamış bir ülke olarak, sermaye birikimini temellendirebileceği iki üretim faktörüne toprağa ve emeğe sahiptir. Nüfusunun büyük bir çoğunluğu tarımda yer alan bir ülke olması gereği ile sermaye birikimi bu iki faktöre dayalı olarak gerçekleşecektir (Değirmenci, 2014: 98-99).

1913 yılında sanayi alanında gelişme sağlamak için “Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati” yasası çıkarılmıştır. Fakat dönemin koşullarından dolayı beklenen sonuç elde edilememiştir. Cumhuriyetin ilanı ile yeni bir dönem başlamış ve sanayi alanında önemli atılımların yapılması için yeni planlamalar yapılmıştır. Atatürk’ün önderliğinde I. İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir ve konferansta, özel kesimi teşvik edici politikalar önerilmiştir. Fakat özel kesimde yeterli sermaye bulunmaması gibi koşullar nedeni ile bu politika gerçekleştirilememiştir. Bunun üzerine, 1927 yılında yeni bir “Teşvik-i Sanayi Kanunu” hazırlanmıştır. Bu kanun 1942 yılına kadar uygulanmış ve aynı yılda yürürlükten kaldırılmıştır. Sermaye birikimini artırmak ve kalkınmayı hızlandırmak için özel sektör teşvikinin yanında yabancı yatırımları da ülkeye çekebilmek amacıyla 1954 yılında “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır (Karabıçak, 2013:265-266). Bu gelişmelerin dışında bu dönemde zirai eğitime önem verilmiş olup 1927 yılında eğitsel faaliyetlere ilişkin düzenleme yapılmıştır. Zirai eğitime ilişkin mevcut okulların yeniden düzenlenmesi ve yeni okulların oluşturulması kararlaştırılmıştır (Kayam, 1997: 67).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 1929 ekonomik bunalımı sektörler üzerinde olumsuz etkilerde bulunmuştur. Türkiye’de 1929 ekonomik bunalımı özellikle tarımsal ürün fiyatlarında aşırı düşüşe yol açmıştır. Bu durumun sonucu olarak tarım sektörüne ilişkin korumacı politikalar önem kazanmıştır. Bu dönemde genellikle kullanılan araçlar; taban fiyat ve destekleme alımları ile birlikte girdi sübvansiyonları

² 1910 yılında başlanılmasının sebebi 1913 yılında çıkarılan teşvik-i sanayi kanununun 1927 yılına kadar uygulanmasıdır.

ve ucuz kredi desteklemeleri olmuştur. Yıllara göre ürün grupları değişmekle birlikte, birçok ürüne “pazar fiyatı desteği” verilmiştir. Pazar fiyatı desteği çoğu zaman politik tartışmaların temelinde olmuş ve bu dönemde diğer destekleme politikalarından çok daha fazla öneme sahip olmuştur (Yalçınkaya vd. , 2006: 103).

Ekonominin tarım yönünden popüler olduğu ve tarımın ekonomide ağırlıklı olarak yer kapladığı yıllar 1923-1929 yılları arası olmuştur. Bu döneme kadar; Osmanlı tarım sisteminde var olan ve çiftçilere bir yük unsuru oluşturan Aşar Vergisi, 1925 yılında kaldırılmıştır. Bu dönemde tarımsal alanda kalkınmaları destekleyecek mekanizmalar devlet eliyle kurulmuştur ve tarımsal faaliyetler desteklenmiştir (Çakıcı, 2013: 65).

1945 yılında 4753 sayılı ile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmış ve bu kanunla vakıf, özel idare ve belediyelere ait arazilerin ve 5 bin dekarı geçen mülk arazileri kullanılarak topraksız çiftçilerin topraklandırılması amaçlanmıştır. Bu kanun doğrultusunda hazine arazileri dağıtılmış, fakat yeterli düzeyde başarı sağlanamamıştır (Güngören, 2013: 17).

3.2. 1960-1980 Dönemi

1960 yılından itibaren kalkınmaya ilişkin yeni bir dönem başlamıştır. Gerek siyasi alanda yaşanan değişimler gerekse ekonomik alanda yaşanan değişimler ekonomiye yeniden bir yön vermeye başlamıştır. Devlet planlama teşkilatı kurulmuş ve beş yıllık kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır.

1963 yılında uygulanmaya başlayan kalkınma planları ile destekleme uygulamaları da kalkınma planları çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır. Tarım sektörüne ilişkin amaç ve stratejiler kalkınma planları ve yıllık programlarla belirlenmeye başlanmıştır. Bu planlama dönemlerinde de pazar fiyatı desteği uygulamasına devam edilmiştir. Pazar fiyatı desteği politikasının yanı sıra yoğun olarak kimyevi gübrede sübvansiyon uygulanmıştır. Ayrıca tarım sektöründe faaliyet gösterenlere finansman sıkıntısı yaşamamaları için piyasa faizlerine göre tarıma verilen düşük faizli kredilerle çiftçi desteklenmeye çalışılmıştır (Yalçınkaya vd. , 2006: 103).

3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Birinci beş yıllık kalkınma planında tarım politikasına ilişkin belirlenen amaçlar şunlardır (DPT, 1963);

- Fiyat artışı oluşturulmada, millî gelirin yüzde 7 artmasını devamlı hale getirmek ve tarımsal üretimin artırılması ile sanayileşmenin gerçekleştirilmesi için ihracatın artırılması ve sanayi sektörünün hammadde ihtiyacının karşılanması.
- Beslenme düzeyinin iyileştirilmesi için diyetle, proteinli besinleri artırmak.
- Kalkınma planının sosyal amaçlarının gerçekleştirilmesi. Tüketime artırılmasının, gelir farklılıklarının giderilmesi amacına hizmet edecek şekilde düzenlemesi; işsizliğin azaltılmasına destek sağlanması; tarım dışı kesimlerin iş yaratma olanaklarının üstünde, köyden şehre işçi akınının yarattığı çarpık şehirleşmenin önüne geçilmesi, genel olarak tarımın ve toplumun kalkınması hamlelerinin gerçekleştirilmesi,
- Arazilerin kullanımında uzun süreli dengenin sağlanması ile plânın uzun vadeli amaçlarının gerçekleştirilmesi. Bu durum yalnızca kaynakların saklanması değil, aynı zamanda kaynaklardan en fazla verimi sağlamayı da hedef tutmaktadır.

Tablo 5: Sektörlerin GSMH İçindeki Payları

GSMH'DA % PAYLARI	1962	1963	1964
SEKTÖRLER			
Tarım	43,8	43	38,3
Madencilik	3,2	3,3	3,6
İmalat Sanayi	12,8	13,5	16,7
Enerji	0,8	0,9	1,1
Ulaştırma	3,9	4,1	4,6

Kaynak: (DPT, 1963: 141)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planında tarım sektörüne önem verilmesinin nedeni sektör olarak GSYİH içindeki payının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer sektörler gelişme evresini yaşarken ekonomideki gelirin büyük bir kısmı tarım sektörü üzerinden elde edilmekteydi. Bu yüzden bu yıllarda tarım sektörünü teşvik edici politikalara ağırlık verilmiş ve ekonomiyi yönlendirici temel politikalardan birisi

olmuştur. Grafikte de görüldüğü üzere % 43,8 gibi yüksek bir paya sahip olması kamu kesimi tarafından yürütülecek politikalarda tarım sektörüne ağırlık verilmesini gerekli kılmıştır. Bunun yanı sıra ekonomik büyümenin temel politikası olmuştur. Yukarıda belirtmiş olduğumuz amaçları irdelediğimizde %7'lik bir ekonomik büyümenin sağlanmasında temel politika tarım üzerine gerçekleşmektedir. Tarımsal üretimin artırılması ile sanayileşmenin geliştirilebileceği hammadde ihtiyacının tarımsal üretimin artırılması ile geliştirilebileceği konusu ele alınmıştır. Yine kalkınma planında ihracat artışında tarımsal üretimin artırılması ile tarım ürünlerindeki ihracatın artırılmasına ağırlık verilmiştir.

Tablo 6: Gayri Safi Üretim Rakamları ve 1962 Yılı İndeksi

ÜRÜN GRUPLARI	1962	1967	Üretim İndeksi
			(1962=100)
Hububat	23,1	21,3	115
Bakliyat	2	2,8	175
Hayvan Yemleri	15,1	13,7	114
Sebzeler ve Meyveler	19,7	19,5	125
Sanayi Bitkileri	10,6	11,1	132
Hayvancılık	26,5	27,7	131
Ormancılık	2,4	2,6	138
Balıkçılık	0,6	1,3	280
Toplam	100	100	125,6

Kaynak: (DPT, 1963: 149)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planının uygulandığı bu dönemde 1962 yılında yapılan indeksleme ile beş yılda tarımsal üretimde meydana gelen artış %25,6 olarak hesaplanmıştır. Ekonomik büyümenin yaklaşık %7 civarında olduğu bu dönemlerde yıllık yaklaşık %5 büyüme gösteren tarım sektörü ekonomik büyümenin temel sektörlerinden birisini oluşturmuştur. Çünkü GSMH içindeki payı beş yıl ortalaması yaklaşık %40 düzeyindeki bir sektör ekonomik büyümenin en önemli etmenlerinden birisidir. Tabloyu incelediğimizde beş yıllık süre içerisinde bakliyat üretimi ve balıkçılık üretiminde yüzde olarak büyük bir artış gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra beş yıllık kalkınma planı sonucunda %25,6 oranında büyüme sağlanmış olması kalkınma planının tarım sektörüne yönelik başarılı olduğu söylenebilir.

Kalkınmanın sağlanmasında tarım sektörünün önemi ön planda tutulmuş ve devletin tarım sektörünü desteklemesi konusuna ağırlık verilerek kalkınma ve büyümenin önemli sektörünün tarım olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle genel kalkınma planı tarımsal kalkınma planı ile eşgüdümlü olarak düzenlenmiştir. Vergi politikasına ilişkin olarak tarım sektöründeki vergilemenin temel prensibi sektörün içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartları dikkate almak olmuştur. Sübvansiyon politikası olarak nihai ürün yerine üretkenliğin artırılması amacıyla girdilerin sübvansiyon edilmesi politikası benimsenmiştir. Bunun yanı sıra tarımsal eğitim verilmesi konusuna değinilmiş ve tarım sektörünü terk etmek isteyenler için de tarım dışı konulara ilişkin kurslar açılması planlanmıştır (DPT, 1963).

Tarımsal kalkınmanın verimli bir şekilde sağlanması için de belirlenen ilkeler şu şekildedir (DPT, 1963);

- Tedbir ve çalışmaların birbirini tamamlayacak şekilde yürütülmesi,
- Hedeflerin ve metotların plânın genel amaçlarına uygun olarak tespit edilmesi,
- Sosyal ve başka kurumların tarımdaki gelişmeye uyabilmesi için uygulanacak politikaların belirlenmesi ve tedbirler alınması.

Tablo 7: Ürün Dengeleri

Ürünler	Alan üretim Şekli	Üretim (1000) HA	Verim (Kg/Ha)	Üretim (1000) Ton	Alan (1000) HA	Verim (Kg/Ha)	Üretim (1000) Ton
Buğday	Sulu	200	1750	350	300	2200	700
	Kuru	7550	1040	7850	7200	1150	8300
	Toplam	7750	1058	8200	7500	1200	9000
Arpa	Sulu	40	2300	92	40	2500	100
	Kuru	2760	1262	3484	2760	1408	3888
	Toplam	2800	1277	3576	2800	1424	3988
Mısır	Sulu	70	1920	134	90	3000	270
	Kuru	640	1400	902	710	1670	1180
	Toplam	710	1500	1036	800	1817	1450
Pamuk	Sulu	290	424	123	400	500	200
Lif	Kuru	370	220	82	300	230	69
	Toplam	660	310	205	700	384	269
Portakal	Sulu	31	850	264	35	1010	355
Sebze	Sulu	244	16700	3410	220	18600	4092
Şeker P.	Sulu	83	26400	2200	106	27000	2866
	Kuru	50	9800	500	47	8500	400
	Toplam	133	20300	2700	153	21350	3266
Et		-	-	543	-	-	667
Süt		-	-	3210	-	-	3857
Sanayi kerestesi(2)		2300	1.3	3000	-	1.9	4400
Yakacak odun(2)		3900	270	10500	-	2.70	10500
Başka orman ürünleri		-	-	77	-	-	83

Kaynak: (DPT, 1963: 152)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Tabloda 1963 yılına ilişkin ve 1967 yılına ilişkin veriler bulunmaktadır. Birinci beş yıllık kalkınma planının başladığı ve bittiği yılı karşılaştıracak olursak tablo 3'te verilen ürünlerin toplam üretimlerinde dikkate değer bir artış gözlemlenmiştir. Üretim artışının yanı sıra verimlilik artışı da sağlanmıştır. Özellikle sulu tarımda çok yüksek üretim miktarlarına ulaşılmıştır. Birinci beş yıllık kalkınma planında temel hedeflerden birisi olan tarımsal üretimin girdi sübvansiyonları ile teşvik edilerek artırılması amacı tablo 3'te görüldüğü gibi sağlanmıştır. Bunun yanı sıra tarım sektöründe yaşanan büyüme milli gelire de doğrudan etki yapmış ve ekonomik büyümede öncü sektörlerden birisi tarım sektörü olmuştur. Girdi miktarlarında meydana gelen değişmeye değinecek olursak;

Tablo 8: Girdi Miktarlarındaki Değişmeler

	1962	1963	1967	1967 İndeksi 1962=100
1.Kimyevi gübreler	80,0	143,1	420,8	526,0
2. Akaryakıt	128,9	135,5	150,9	117,1
3.Tarım koruma ilaçları	80,8	129,8	295,9	366,2
4.Veteriner ilaçları	15,0	84,5	89,5	596,6
5.Tohumluk ithali	0,8	3,0	5,0	625,0
6.Traktör ve taşıt kesimleri	86,2	88,9	95,1	110,3
7.Sanayi yemleri	276,8	376,4	565,0	204,1
8.Nal ve diğer hayvancılık giderleri	150,0	150,0	150,0	100,0
9.Pamuk çırçır ve balyalama (a)	17,5	20,4	26,9	153,7
10.Yıllık el aletleri (b)	50,0	52,5	70,0	140,0
11. Ötekiler (c)	50,0	52,5	70,0	140,0
12.Balıkçılık girdileri	13,0	15,0	45,0	346,0
Toplam	949,0	1251,6	1984,1	209,1

Kaynak: (DPT, 1963: 168)’den alınan veriler tarafımdan düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda girdi miktarlarındaki değişim milyon Türk lirası üzerinden gösterilmiş olup 1962 yılında indeks 100 kabul edilip değişim kalkınma planının bitiminde ölçülmüştür. Değişimi incelediğimizde toplam %200’lük bir artış yaşanmıştır. Bu kadar yüksek miktarda girdi kullanımı artışının sebebi ise devletin üretilen ürünü değil de girdileri sübvansiyon etmesinden kaynaklanmaktadır. Tabloda da görüldüğü üzere devletin tarım sektörüne ilişkin girdileri sübvansiyon ederek üretimi artırma politikası son derece başarı sağlamıştır. Bu yıllarda yapılan girdi sübvansiyonları sulu tarımın gelişmesini, verimliliğin artmasını, tarımda makineleşmenin ilerleme kaydetmesini ve üretimin artmasını sağlamıştır.

3.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

İkinci kalkınma planı 1968-1972 yıllarını kapsamakta olup birinci beş yıllık kalkınma planına göre bir takım farklılıklar göstermiştir. 1961 yılında yürürlüğe giren anayasada kalkınma unsuru kalkınma planlarına bağlanmış ve bu doğrultuda birinci beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır. Birinci beş yıllık kalkınma planı öncü sektör olarak tarım sektörünü belirlemiş ve politikalarını bu doğrultuda belirlemiştir. Belirlemiş olduğu nihai hedeflere beş yılın sonucunda ulaşmış ve ikinci beş yıllık kalkınma planı süreci başlama noktasına gelmiştir. İkinci beş yıllık kalkınma planı öncü sektör olarak tarım yerine sanayi sektörünü almıştır.

Bu durumu ikinci beş yıllık kalkınma planındaki şu cümlelerden daha net çıkartabiliriz (DPT, 1968);

“...İkinci Beş Yıllık Plan, Türkiye’yi ham madde satan, mamul madde alan bağımlı bir ekonomik yapıdan; mamul üretilen, mamul satan sanayileşmiş bir yapıya getirme doğrultusunda mühim bir adımdır. Böylece sanayimizin GSMH içindeki payı% 25,5’den % 30,7’ye yükselmektedir. Bunu sağlamak tarımla meşgul olan nüfus oranının azaltılması ile mümkündür...”

İkinci kalkınma planındaki bu sözlerden hareketlerle bu süreçte tarım sektörüne çok ağırlık verilmeyeceği aşikârdır. İkinci plana atılan tarım sektörü bir önceki planda kalkınmanın öncüsü olmayı başarmıştı. Gerekli altyapı çalışmalarının tesisi yapılmadan tarım sektörünün ikinci plana atılması ülke ekonomisinde bir nebze sorunlar meydana getirecektir. Sanayi sektörüne ağırlık verilecek olan bu planda tarım sektöründe meydana gelecek işsizliğin giderilmesi ülke ekonomisine bir sorun oluşturacaktır. Şayet bu durum gerekli teşvik politikalarının başarılı bir şekilde yürütülüp sanayi sektörü bu işsizliği karşılayabilecek potansiyele gelirse bu durum değişme gösterecektir.

Tablo 9: Faktör Fiyatlarıyla Net Yurt İçi Gelirleri ve Gayri Safi Milli Hâsıla

(Milyar T.L)						
(1965 Fiyatları ile)						
					Yıllık Ortalama	GSMH'ya Oranları %
	1967	1972	Endeks	Artış %	1967	1972
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tarım	25,3	30,9	122,1	4,1	29,7	25,9
Sanayi	13,9	24,5	176,3	12,0	16,3	20,5
Ulaştırma	5,0	7,1	142,0	7,2	5,9	5,9
İnşaat	4,3	6,1	142,0	7,2	5,0	5,1
Konut	2,7	3,6	133,3	5,9	3,1	3,0
Diğerleri	20,3	27,2	134,0	6,0	23,9	22,69
Yurt içi gelir	71,5	99,4	139,0	6,8	84,0	83,3
G.S.M.H.	85,1	119,4	140,3	7,0		

Kaynak: (DPT, 1968: 68)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde birinci beş yıllık kalkınma planının bitiş tarihi olan 1967 yılındaki endekslere göre tarımın ekonomideki payı %29,7 sanayi sektörünün ekonomideki payı ise %16,3 olarak gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere birinci beş yıllık kalkınma planı başlarında ekonomideki payı çok yüksek düzeyde olan tarım sektörüne önem verilmişti ve teşvik politikaları bu yönde geliştirilmişti. Beş yıllık plan sürecinde tarımın ekonomideki payı azalma gösterse de verimlilik ve üretim artışı sağlanmıştı. İkinci planda tarıma yönelik teşvik politikalarına önem verilmemesi ile birlikte sanayi sektörüne ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 1972 yılına gelindiğinde ise tarımın ekonomideki payı %25,9'a gerileme göstermiş ve yaklaşık %4'lük bir küçülme meydana gelmiştir. Yaşanan bu küçülme üretimde düşüş yaşandığının bir göstergesi olarak kabul edilemez çünkü 1965 fiyatları ile yapılan ölçümlere göre yıllık beş milyar Türk lirası gelir artışı yaşanmıştır. Bu durum üretkenliğin artışının bir göstergesidir. Üretimde meydana gelen artışın makineye dayalı tarımın gelişmesi sayesinde gerçekleştiği söylenebilir. Tarım sektöründe meydana gelen bu azalma yerini sanayi sektöründeki gelişmeye bırakmıştır. Yine 1965 yılı fiyatlarıyla yapılan endekse göre yıllık yaklaşık 1,6 milyar Türk lirası gelir artışı sağlanmıştır. Yukarıda değindiğimiz iki

temel göstergeye göre konuya bakış açısı getirecek olursak temel teşvik politikaları tarım sektörüne yönelik olmasa da tarım sektöründe yıllık yaklaşık beş milyar Türk lirası artış yaşanırken, teşvik politikalarına ağırlık verilen sanayi sektörü bu hızı yakalayamamış ve yeterli düzeyde gelir artışı sağlanamamıştır. Tarımda meydana gelen bu gelir artışını ise birinci beş yıllık kalkınma planı sonucunda tarım sektörüne yeterli teşviklerin sağlanması ile tarım da makineleşmenin sağlanabilmiş olmasıdır. Bir diğer konu ise tarımın ekonomideki payında meydana gelen bu azalma ve makineleşme sonucunda tarım sektörünün doğuracağı bir işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. İkinci beş yıllık kalkınma planının sadece sanayi sektörünü desteklemesi sanayileşmeye ağırlık vermesi tarım sektörünü arka planda bırakması ekonomi de bir takım sorunlara yol açmıştır. Sanayi sektöründe teşvik politikası uygulamanın esas tabanını oluştururken tarım sektörüne de gerekli teşviklerin sağlanması gereken bu dönem geçiş dönemi olduğu için ekonomide büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü ekonomideki payı %13 dolaylarında olan sanayi sektöründe atılım sağlamak istenirken %29'luk payı olan tarım sektörü geri planda bırakılmamalıdır.

Tablo 10: Ekonominin Genel Durumu

(Milyar T.L.)								
(1965 Fiyatları ile)								
% Artış								
	1967	1968	1969	1970	1971	1972	Beş yıllık	Yıllık
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
A)Toplam kaynaklar	86,8	92,9	99,4	106,4	113,6	121,4	39,9	7,0
1. GSMH	85,1	91,1	97,4	104,3	111,6	119,4	40,3	7,0
2. Dış tasarruflar	1,7	1,8	2,0	2,1	2,0	2,0	17,6	3,3
B)Toplam harcamalar	86,8	92,9	99,4	106,4	113,6	121,4	39,9	7,0
1. Yatırım harcamaları	16,9	18,8	21,0	23,6	26,6	29,0	71,6	11,4
a) Sabit sermaye								
Yatırımlar	16,1	17,5	19,6	22,1	25,0	27,3	69,6	11,2
Özel yatırımlar	7,4	8,1	9,3	10,5	11,7	13,3	79,7	12,5
Kamu yatırımları	8,7	9,4	10,3	11,6	13,3	14,0	60,9	10,0
b) Stok gelişmeleri	0,8	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	112,5	16,3
2. Tüketim harcamaları	69,9	74,1	78,4	82,8	87,0	92,4	32,2	5,8
a) Özel tüketim	57,9	61,1	64,5	67,8	70,4	74,1	28,0	5,1
b) Kamu tüketimi	12,0	13,0	13,9	15,0	16,6	18,3	52,5	8,8

Kaynak: (DPT, 1968: 69)’den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Ekonominin planın uygulama sürecindeki genel durumunu incelediğimizde sanayi sektörünün teşvik politikaları uygulamada verimlilik göstermiştir. GSMH’da meydana gelen artış göze çarpar büyüklüktedir. Beş yılsonunda 1965 endeksine göre yaklaşık %40 civarında büyüme sağlanmıştır. Sanayi sektörünün yıllık milyar Türk lirası bazında getirisi düşük görünse de yüzde olarak yüksek olması ekonomide kendisini göstermiştir. Tarım sektöründe makineleşmeden dolayı ve sanayi sektörünün teşvik edilmesinden dolayı ekonomik büyüme beş yıllık toplam yaklaşık %40 olarak gerçekleşmiş ve sanayi sektörünün gerçek bir atılımı bu yıllarda sağlanmıştır. Özel yatırım harcamalarında meydana gelen artış sanayi sektörü başta olmak üzere

sektörlerde önemli bir atılım olduğunu ortaya koymaktadır. Beş yıllık süreçte yaklaşık %80’lik özel yatırım artışı ekonominin öncü sektörünü sanayi sektörü haline getirmiştir. İkinci planda kalan tarım sektörü ise makineleşmenin etkisi ile verimliliğini korumuştur. Özel sektörün bu denli büyük çapta yatırımlar yapması tarım sektöründe meydana gelen daralmadan doğacak işsizliği önlemeye yeterli olmuştur.

İkinci planın uygulandığı yıllarda işsizlik oranında çarpıcı bir artışın meydana gelmediği ve işsizlik oranının ortalama bir oranda olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe daralma yaşanıp sanayi sektörünün ön plana çıkarılmasına ilişkin hazırlanan plan ekonomide sorum meydana getirmediği için başarılı sayılabilir. Ayrıca ekonomik büyümede beş yılda yaklaşık %40 düzeyinde büyüme sağlanması da bu durumun bir göstergesidir (Güney, 2009).

Tablo 11: Sektörlere ilişkin ihracat yüzdeleri

	Tarım Ürünleri %	Madencilik ve taş ocakçılığı ürünleri %	Sanayi Ürünleri %	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)
1967	76,7	5,5	17,8	100,0
1968	70,7	5,8	18,6	100,0
1969	74,3	5,9	19,8	100,0
1970	72,4	6,0	21,6	100,0
1971	69,9	6,1	24,0	100,0
1972	66,8	5,9	27,3	100,0

Kaynak: (DPT, 1968: 92)’den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

İkinci kalkınma planındaki sektörlerle ilişkin ihracat yüzdeleri incelendiğinde sanayi ürünlerinin yüzdesi artış gösterirken tarım sektörü yüzde olarak azalma göstermektedir. Sanayi temelli teşvik politikalarının başarılı bir şekilde uygulandığını yukarıdaki tabloda tekrar görmekteyiz. Tarım sektörünün ihracatında yüzde olarak azalma bizlere doğru bir veri sunmamaktadır. İkinci bir tabloda parasal olarak incelememiz daha doğru bilgiler sunacaktır.

Tablo 12: Sektörlere İlişkin İhracat Tahminleri

	Tarım Ürünleri (Mil.\$)	Madencilik ve Taş ocaklığı Ürünleri (Mil.\$)	Sanayi Ürünleri (Mil.\$)	Toplam (Mil.\$)
	(1)	(2)	(3)	(4)
1967	391,3	28,0	90,7	510,0
1968	409,0	31,0	100,0	540,0
1969	427,0	34,0	114,0	575,0
1970	445,0	37,0	133,0	615,0
1971	465,0	40,0	160,0	665,0
1972	480,9	42,2	196,9	720,0

Kaynak: (DPT, 1968: 92)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

İkinci tabloda milyon dolar olarak verilen değerler incelendiğinde sanayi sektöründe ve tarım sektöründe artış görülmektedir. Yüzde olarak tarım sektörünün ihracat payı azalır görülmekle birlikte parasal açıdan tarım sektörünün ihracat gelirlerinin arttığı görülmektedir. Tarım sektörünün ihracat payındaki yüzde olarak düşüş diğer sektörlerin paylarında meydana gelen yüksek artıştan kaynaklanmaktadır. İhracat verileri olarak incelediğimizde ikinci beş yıllık kalkınma planının uygulandığı dönemde tarım sektörünün pay olarak hem ekonomi de hem de ihracatta azalması bizlere yanıltıcı bir bilgi sunulmaktadır. Çünkü bu yıllarda tarım sektörü parasal açıdan genişleme yaşamıştır. Gerek üretim miktarındaki artış gerek ihracat gelirlerindeki artış tarım sektörünün bu yıllarda verimliliğini sürdürebildiğini göstermektedir.

İkinci beş yıllık kalkınma planında vergi politikaları incelendiğinde genel olarak vergi sistemine esneklik kazandırma, sosyal adaleti sağlama temelli hedefler olduğu görülmektedir. İkinci beş yıllık kalkınma planının vergileme ilişkin öngörülerini aşağıdaki şekildedir (DPT, 1968: 109);

- * Sosyal adaletin sağlanmasında vergi politikalarının etkinliğinden yararlanmak,
- * Asgari geçim indirimi, alt gelir grubunun dilimini genişletmek gibi politikaların uygulanması,
- * Mevcut vergi yapısının sanayi sektörünü yeteri kadar teşvik etmemesinden dolayı sanayi sektörünü teşvik edecek bir vergi sisteminin oluşturulması,

- * Tarım sektöründen alınan vergilerin artan oranlı hale getirilmesi,
- * Gümrük vergisi ve İstihsal vergisinin gözden geçirilerek sanayi sektörüne uygun hale getirilmesi.

Yukarıdaki vergi politikaları incelendiğinde temel politikaların sanayi sektörüne ağırlık verdiği görülmektedir. Sanayi sektöründe canlandırma yaşanması için gerekli altyapıların temini vergi politikaları ile de desteklenmektedir. Tarım sektörüne ilişkin belirlenmiş olan politika ise tarım sektöründe bir nebze de olsa teşvik edici bir politika görevi görmektedir. Tarımın vergilendirilmesine esneklik kazandıracak bu uygulama küçük çapta tarımsal faaliyet gösteren kişi veya kurumları destekler nitelikte bir politika olacağı için tarımdaki küçük pay sahiplerini koruyucu bir görev görecektir.

3.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Üçüncü kalkınma planının uygulanacağı döneme kadar olan sürede ekonomide büyük çapta değişiklikler yaşanmıştır. En genel örnek olarak tarımın ekonomideki payı azaltılmış ve sanayi sektörünün ağırlığı artırılmıştır. İlk planda çok fazla desteklenen tarım sektörü gerekli gelişim evrelerinin büyük bir kısmını tamamlamış konuma gelmiştir. Sanayi sektörü ise özellikle ikinci beş yıllık kalkınma planında yeterli ölçüde desteklenmiş ve büyüme potansiyeli devam eden bir sektör olarak kabul görmüştür.

Üçüncü kalkınma planı evresine gelindiğinde kalkınma planları anayasal olarak zorunluluğun dışına çıkmış ve siyasiler tarafından benimsenen bir öge olmuştur. Üçüncü beş yıllık kalkınma planında Türkiye'nin sanayileşme alanında ciddi bir kalkınma yapması gerekliliği savunulmuştur. Bu durumu sanayi sektöründe faaliyet gösterenlerin ve müteşebbislerin istekleri doğrultusunda gerçekleştirmek istediklerini savunmuşlardır. Sanayi sektörüne ağırlık verilmesinde başka sebep olarak artan nüfus karşısında verimliliği artırmak öne sürülmüştür. Bu tutum ise işgücü nüfusunun %65'lik kısmının tarım sektöründe istihdam edilmesine rağmen tarım sektöründen elde edilen gelirin milli gelir içerisindeki payının yaklaşık %28 olmasına bağlanmıştır. Sanayi sektörü aynı unsurlarla değerlendirildiğinde ise işgücünün %11'lik kısmı sanayi sektöründe istihdam edilmesine rağmen, sanayi sektöründen elde edilen gelirin milli gelire oranının %23 düzeyinde olmasıdır (DPT, 1973: 2).

Uzun dönemli planlamayı içeren üçüncü beş yıllık kalkınma planının temel hedeflerine değindiğimizde GSMH'da beş yıllık süre içerisinde 88 milyar liralık bir

artışı öngörmüş olup 1972 yılındaki 191 milyar liralık gayri safi yurt içi hâsılayı 1977 yılında 279 milyar liraya çıkartmayı hedeflemiştir. Beş yıllık süre boyunca yıllık ortalama %7,9 oranında büyümeyi hedeflemiş ve 1972 yılındaki fert başına 5000 liralık geliri 6.640 liraya çıkartmayı hedeflemiştir (DPT, 1973: 4).

İkinci beş yıllık kalkınma planının uygulandığı dönemde tarım sektöründe kooperatifleşme hareketi başlamış olup bu durum yaygınlaşmıştır. Hatta bu dönemde kamu kuruluşları da kooperatifleşmeyi teşvik etmişlerdir. Yine bu dönemde oluşturulan köy kalkınma kooperatifleri yurt dışındaki işçilerin tasarruflarının kırsal alanlarda tarıma dayalı yatırıma yönlendirilmesini sağlamıştır. İkinci beş yıllık kalkınma planı dönemindeki tarımsal kooperatifleşme konusunda kaydedilen iki önemli gelişme, Tarım kredi ve tarım satış kooperatifleri dışındaki bütün kooperatifleri kapsamına alan kooperatifler kanununun yürürlüğe girmesidir. Bu kanun kooperatiflere mevduat toplama yetkisi sağlamıştır. Üçüncü plan ise kooperatiflere ilişkin özel düzenlemeler esas almış tarımsal desteklerin kooperatifler üzerinden yürütülmesini savunmuştur. Bunun yanı sıra kooperatifleri işgücü, sermaye vb. unsurları birleştirmesi açısından kalkınmanın hızlandırılması için bir araç olarak görmüştür (DPT, 1973: 909).

Üçüncü beş yıllık kalkınma planında tarım sektörüne ilişki üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise toprak ve tarım reformudur. Toprak ve tarım reformuna ilişkin aşağıdaki unsurlar belirlenmiştir (DPT, 1973: 912);

- Yaşam düzeyinde iyileştirme yapmak, gelir dağılımında adaleti sağlamak ve verimlilik esasına uygun olarak az toprağa sahip olan çiftçilerin topraklandırılması ve üretimde sürekliliğin sağlanması,
- Belirli bir büyüklüğün üzerinde kalan toprakların verimsiz işlenmesi durumunda bu toprakların kamulaştırma yoluyla devlet eline geçirilmesi ve toprak büyüklüğü az olan çiftçilere verimlilik esasına bu toprakların verilmesi,
- Dağıtılacak toprakların yetersiz olması durumunda yeterli düzeyde gelir elde edemeyecek kişileri tarım sektörü dışında sanayileşme hızına engel teşkil etmeden başka sektörlerde istihdam etmek,
- Mera, yaylak ve kışlaklar bilimsel ve ekonomik esaslara göre sınıflandırılacak, bakımları ve iyileştirmeleri yapılacak,
- Yeterli gelir düzeyine sahip işletmelerin bütünlüğünün korunması için miras hükümlerinde gerekli düzenlemeler yapılacak,

- Kooperatiflerin geliştirilmesi için özendirici tedbirler alınacak ve kooperatiflerin çiftçilere her safha da yardımcı olması sağlanacaktır.

Yukarıdaki maddeler incelendiğinde üçüncü beş yıllık kalkınma planında toprak ve tarım reformuna çok fazla önem verildiği görülmektedir. Tarımsal üretimin sürekliliğinin sağlanması ve tarımsal faaliyet ile geçim sağlayan bireylerin iktisadi refahlarının iyileştirilmesi esas alınmış olan bu reformlar tarım sektöründe bir koruyucu görev görecektir. Toprak reformu ile gelir düzeyi az olan bir çiftçi sınıfı yerine gelir düzeyinde iyileştirme yapılmış bir orta sınıf oluşturulabilecektir. Reformun en dikkat çekici noktalarından birisi ise gerek ekonomik konjonktürde meydana gelen değişme doğrultusunda gerek diğer değişmeler doğrultusunda tarım sektöründe meydana gelebilecek işsizlik sorununu başka sektörlerle yönlendirerek çözmek olmuştur. Bunların yanı sıra kooperatifleşmeye yönelik sürdürülecek olan çalışmalar ışığında çiftçilere gerekli destek sağlanacak olup tarımsal alanda üretim artışı sağlanabilecektir.

Tablo 13: Toprak ve Tarım Reformuna İlişkin Yatırım ve Kredi Öngörülleri

(Bin TL.)	
1. YATIRIMLAR	
• Kamulaştırma • Tapu - Kadastro • Toprak ve Su Kaynaklarının Geliştirilmesi • Mer'a İyileştirilmesi • Tarımsal Yerleşim, İskan • Yol - Su - Elektrik • Tarımsal Yayım • Eğitim Sağlık	3 793 405
2. KREDİLER	
• Kooperatiflere Tesis ve İşletme • Yıllık İşletme • Donatım • Yapı Tesis	6 200 000
TOPLAM	9 993 400

Kaynak: (DPT, 1973: 914)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Yukarıdaki Tablo 9 incelendiğinde üçüncü beş yıllık kalkınma planının toprak ve tarım reformuna gerçek anlamda önem verdiği görülmektedir. Ayrıca kooperatifleşme hareketinin sonucunda tarım sektöründe faaliyet gösterenleri

desteklemek için kredi imkânı açmış olması da tarım sektörünü desteklediğinin ve tarımsal üretimde süreklilik esasını benimsediğinin göstergesidir.

Üçüncü kalkınma planında tarım sektörüne ilişkin yatırımlarda ise tarım sektöründe hava koşullarına bağlılığın azaltılması için tarımsal faaliyetlere yatırım yapılması öngörülmüştür. Sulanabilir tarımsal arazileri artırmak ve sulanabilir arazilerin daha etkin kullanılması için yatırımların bu doğrultuda yapılması hedeflenmiştir. Tarımsal yatırım alanlarında ürün olarak öncelik temel gıda ürünlerine verilmiş bunun yanı sıra meyve sebze-hayvancılık vb. faaliyetler alanında yatırım yapılması hedeflenmiştir. Tarımsal alanda yatırımların yapılmasının bir diğer nedeni olarak da tarımsal ürünlerin ihracatını artırmak hedeflenmiştir (DPT, 1973: 899).

Uzun dönemde tarımsal üretimde hızlı artışı engelleyecek teknolojik ve doğal engeller mevcuttur. Bu nedenle kalkınma hızı yüksek olan ülkelerde, milli gelirde meydana gelen yüksek artışlar daha çok tarım dışı sektörle mümkün olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin tarım sektörleri incelendiğinde uzun dönemde tarım sektöründe ortalama gelişme hızı yıllık %4 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Tarımsal faaliyetlerin kısa dönemde hızla artışı milli gelirde artış sağlasa da talep yönünden yeterli artışı sağlayamamaktadır. Çünkü tarım ürünlerine olan talebin gelir esnekliği genellikle birden düşüktür ve ekonomik gelişme ile birlikte azalma göstermektedir. Bu durumun sonucu olarak tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı kalkınma ile azalma göstermektedir (DPT, 1973: 208).

Tablo 14: Tarımsal Üretim Hedefleri

(1971 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)						
Üçüncü PlanYüzde Artışlar						
	1967	1972	İkinci Plan Yıllık Ortalama Artış Yüzde	1977	Beş Yıllık	Yıllık Ortalama
Bitkisel Üretim	35332,6	43331,6	4,2	52710,6	21,6	4,0
Hayvan Ürünleri	20650,1	24192,0	3,2	30838,0	27,5	5,0
Orman Ürünleri	1571,0	2048,0	5,4	3165,0	54,5	9,1
Su Ürünleri	349,0	450,0	5,2	675,0	50,0	8,4
TOPLAM TARIM	57902,7	70021,6	3,9	87388,6	24,6	4,5

Kaynak: (DPT, 1973: 215)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Yukarıdaki Tablo 10 incelendiğinde 1971 fiyatlarıyla yapılan hesaplama sonucunda üçüncü beş yıllık kalkınma planının uygulanması sonucunda tarımsal üretimde yıllık yaklaşık %4,5’lik büyüme hedeflenmiştir. Toplam üretim miktarı 1971 fiyatları ile 1967 yılındaki 57.902 milyon Türk lirasından 87.388 milyon Türk lirasına ulaştırılmak hedeflenmiştir. Tarım sektörüne ilişkin yatırımların ağırlığı sulama ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine vermiştir. Üçüncü beş yıllık kalkınma planının yıllık tarımsal üretim artış yüzdesi bir önceki plana göre %0,6 daha yüksektir. Tarım sektörüne ilişkin yatırımların ağırlığını sulama ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine vermiştir.

3.3. 1980-2000 Dönemi

Türkiye’de uygulanan tarım politikaları dünyadaki değişimlere paralel olarak 1980’li yıllardan itibaren değişime uğramış ve müdahalecilikten serbestliğe doğru bir değişim içine girmiştir. İthal ikameci büyüme stratejisi yerine dışa açık büyüme stratejisinin benimsenmiş olduğu bu dönemde tarıma yönelik destekler azaltılmıştır. Türkiye’de 24 Ocak 1980 Kararları ile desteklenen bu değişim, tarım sektöründe piyasa mekanizmasının daha etkin işlemesi amacıyla; dış ticaret korumacılığının azaltılması, kredi ve girdi sübvansiyonlarının kaldırılması, destekleme kapsamının daraltılması gibi uygulamalarla kendini göstermiş, ayrıca tarıma destek sağlayan ve tarım piyasalarını düzenleyici kamu kurumlarının özelleştirilmesine neden olmuştur (Artık, 2014: 20).

3.3.1. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Dördüncü beş yıllık kalkınma planı 1979-1983 yıllarında uygulanmıştır. Dördüncü beş yıllık kalkınma planı öncesi döneminde sanayi sektörü ağırlıklı olarak desteklenmişti ve dördüncü beş yıllık kalkınma planı da teşvik politikalarında öncü sektör olarak sanayi sektörünü desteklemiştir. Özellikle de imalat sanayi desteğine ağırlık vermiştir. Dördüncü beş yıllık kalkınma planı daha önceki planların destek politikaları ile gelişme evresini tamamlayan sanayi sektörüne ağırlık verse de tarımsal alanda da bir takım düzenlemeler yapmıştır.

Tarımsal üretimin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için dar ve orta gelirli üreticileri daha fazla desteklemek suretiyle yeni bir destek politikası benimsenmiştir. Destek politikası olarak fiyat desteklemesi politikası benimsenmiş ve her yıl tarımsal üretim

koşullarına göre destek fiyatlarının belirlenmesini öngörmüştür. Tarımsal desteklemeye ilişkin benimsenen politikaları şu şekilde sıralanabilir (DPT, 1979: 281-282);

- Tarımsal destekleme politikası üretim planlamasının temelini oluşturacaktır.
- Destek politikalarının uygulanmasında fiyat ve müdahale alımlarının yanında tarımsal eğitimin, tarımsal örgütlenmenin ve teknolojik gelişmenin olanaklarının artırılması, ucuz ve yeterli girdi ile düşük faizli kredi sağlanması gibi fiyat dışı destekleme araçlarına da yer verilecektir.
- Fiyat saptanmasında, normalin üzerindeki fiyat artırımları durumunda teşviklere ihtiyaç duyan küçük üreticilerin aleyhine, büyük çiftçilerin lehine gerçekleşmesi durumu göz önünde tutulacaktır.
- Dışsatım konusunu giren ürünlerde alım fiyatlarına yönelik saptamada dünyadaki fiyatlar göz önünde tutulacaktır.
- Çiftçi gelirlerinin üretimde ve dünyada yaşanan dalgalanmalardan olumsuz etkilenmemsi için önleyici bir teşvik politikası uygulanacak ve bu amaç doğrultusunda bir fon oluşturulacaktır.
- Destek alımlarında finansman için açık finansman izlenecek ve destek politikası ile ekonomideki enflasyonist baskı önlenecektir.
- Tarım teşviklerinde finansman, ilke olarak, kurulması hedeflenen Tarım Ürünleri Destekleme Kurumu ve TMO tarafından sağlanacaktır. Tekel, Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ ve Et - Balık Kurumları vasıtasıyla uygulanan destek programları IV. Plan döneminde bu kuruluşlar aracılığı ile sürdürülecektir.
- Destek alımları yapan bütün kuruluşlarda finansman gereksinimlerinin giderilmesinde öz sermaye katkısı artırılabilecektir.
- Tarımsal faaliyetlerde kamu girişimlerinin etkinlik alanlarına giren üreticilerle üretim sözleşmesi yapılacaktır.

Yukarıdaki temel destek politikaları incelendiğinde tarım sektöründe daha planlı ve daha düzenli bir destekleme uygulaması görülmektedir. Tarımsal faaliyetlerin sadece fiyat desteği ile desteklenmesi değil fiyat desteği dışındaki destek politikalarının da benimsenmesi olumlu bir gelişme yaşatacaktır. Aynı zamanda tarım sektörüne düşük faizli kredi sağlanması tarımsal faaliyetlerle uğraşan dar veya orta üretici grubu için büyüme imkânı sağlayacaktır. Toprak mahsulleri ofisi ile bilfiil devlet eliyle ürünlerin satın alınması üreticilerin ürün fiyatlarını koruma görevi görecektir. Piyasa tarafından

satın alınma durumunda ürünler daha düşük fiyatlara pazarlanabilecekken devlet kontrolü ile alınması üreticiye olumlu bir gelir farkı oluşturacaktır. Dış satımı söz konusu olacak ürünlerin fiyatlarına devletin müdahale etmesi üreticiyi koruyucu bir rol oynayacaktır.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planı döneminde tarımsal üretimde ortalama yıllık yüzde 4,5 oranında artış hedeflenmiş ve büyüme yüzde 4,2 olarak gerçekleşmiştir. Yüzde olarak belirlediği hedef gerçekleşmemiş görünse de mutlak değer olarak belirlenmiş olan hedefe ulaşılmıştır. Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra üçüncü beş yıllık kalkınma planı döneminde iç talebin karşılanması konusunda yeterlilik sağlanamamıştır. Tarımsal ürünlerin dış satım hedefleri de gerçekleştirilememiştir. Üçüncü kalkınma planı döneminde belirlenmiş olan tarımsal yatırım hedefleri tam olarak gerçekleştirilememiştir. Kimyasal gübre kullanımı gibi verimlilik artışı sağlayacak hedefler ise aşılmıştır (DPT, 1979: 331)

Tablo 15: İlk Üç Kalkınma Plana İlişkin Üretim Hedefleri

	I. Plan Dönemi		II. Plan Dönemi		III. Plan Dönemi	
	1962/1967	Yıllık	1967/1972	Yıllık	1972/1977	Yıllık
	Ortalama	Artış	Ortalama	Artış	Ortalama	Artış
	(Yüzde)		(Yüzde)		(Yüzde)	
	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme
1.Bitkisel Ürünler	4,4	4,3	4,4	3,9	4,0	3,7
2. Hayvancılık Ürünleri	5,6	2,6	4,8	4,0	4,9	4,7
3.Orman Ürünleri	6,7	7,0	6,9	6,4	9,1	6,0
4.Su Ürünleri	23,0	6,0	9,1	6,3	8,1	7,4
TOPLAM TARIM ÜRETİMİ	4,7	4,0	4,7	4,0	4,5	4,2

Kaynak: (DPT, 1979: 332)’den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

İlk üç plana ilişkin üretim hedefleri incelendiğinde üretim hedeflerine en çok yaklaşan plan üçüncü plan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra toplam tarım üretiminde yüzde olarak çok fazla bir sapma görünmemektedir. Ayrıca yüzde olarak sapmalar yaşansa da mutlak değer olarak hedefler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 16: Önemli Verim Artırıcı Girdiler

	Birim	1962	1967	1972	1977	1983
Kimyasal Gübre Kul.	Bin Ton	295	1535	3284	6577	12325
Sulanan Alanlar	Bin Hektar	1300	1540	2041	2587	3250
Biçerdöver Parkı	Adet	6072	7840	9029	20286	23500
Traktör Parkı	Adet	43747	74932	135726	325225	584000
Mibzer Parkı	Adet	55135	84220	100857	139824	200000

Kaynak: (DPT, 1979: 333)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Önemli verim artırıcı girdilere ilişkin kalkınma planları karşılaştırıldığında birinci beş yıllık kalkınma planının kimyasal gübre kullanımını yüzde olarak çok fazla artırdığı görülmektedir. Bunların yanı sıra traktör ve mibzer kullanımını da yaygınlaştırdığı görülmektedir. Bu durumun sebebi ikinci beş yıllık kalkınma planının girdi fiyatlarına ilişkin teşvik politikası yürütmesidir. İkinci kalkınma planının tarım sektöründe büyük atılımlar yapacak teşvik politikalarına çok fazla ağırlık vermemesinden dolayı gerek makineleşme gerekse kimyasal gübre kullanımı gibi unsurlarda çok fazla artış sağlanamamıştır. Üçüncü kalkınma planı döneminde ise özellikle makineleşmede önemli atılımlar sağlanmıştır. Dördüncü beş yıllık kalkınma planının son dönemine ilişkin verilere bakıldığında ise bir önceki plan döneminde ilişkin verilere göre yaklaşık yüzde seksenlik bir artış sağlanmıştır. Dördüncü beş yıllık kalkınma planında uygulanması öngörülen fiyat destek politikaları ve diğer destek politikaları makineleşme ve verimlilik artırıcı diğer unsurlarda başarı göstermiştir.

Dördüncü beş yıllık kalkınma planında tarımsal üretimin yurt içi talebi karşılayabilecek hale getirilmesi temel hedeflerden birisi olarak benimsenmiştir. Fakat bu hedefe rağmen pirinç ve yağlı tohumların üretimindeki yetersizlik öngörülerek bu ürün gruplarında dış alıma gidilebileceği öngörülmüştür. Tarımsal ürünlerin dış satım rakamlarını yıllık ortalama yüzde 7,2 oranında artırma hedefi belirlenmiştir. Tarımsal

Üretim miktarının da yıllık ortalama yüzde 5,3 oranında artması hedeflenmiştir (DPT, 1979: 333).

Tablo 17: Dördüncü Plan Dönemine İlişkin Tarımsal rnlerin Talep Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)						
Mallar	1972	1977	Yıllık Ortalama Yüzde Artış	1978	1983	Yıllık Ortalama Yüzde Artış
Bitkisel rnler	164427	192972	3,3	199392	248768	4,5
Hayvancılık rnleri	119828	151351	4,8	157816	206270	5,5
Orman rnleri	10351	13589	5,6	15371	21987	7,4
Su rnleri	1624	2352	7,7	2536	3665	7,7
TOPLAM TARIM	296230	360264	4,0	375115	480690	5,1

Kaynak: (DPT, 1979: 334)’den alınan veriler tarafımca düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tarımsal ürün gruplarında talep artışlarının en fazla su ve orman ürünlerinde yaşanacağı tahmin edilmiştir. Genel toplam olarak incelendiğinde ise yıllık yaklaşık olarak yüzde 5,1 oranında bir talep artış tahmini yapılmıştır. Dördüncü beş yıllık kalkınma planının hedeflemiş olduğu yıllık yüzde 5,3 tarımsal üretim artışı yurt içi talep artışını kolaylıkla karşılayabilecek durumdadır.

Tablo 18: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi Tarımsal Üretim Hedefleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)								
Mallar	1972	1977	III. Plan Yıllık Ortalama Yüzde Artış	III. Plan Hedef i	Yıllık Ortalama Yüzde Artış	1978	1983	IV. Plan Yıllık Ortalama Yüzde Artış
Bitkisel Ürünler	194222	232839	3,7	235955	4,0	236775	302627	5,0
Hayvancılık Ürünleri	119797	150702	4,7	152058	4,9	157930	206260	5,5
Orman Ürünleri	10852	14529	6,0	16763	9,1	15491	22102	7,4
Su Ürünleri	1680	24000	7,4	2480	8,1	2560	3712	7,7
TOPLAM TARIM	326551	400470	4,2	407256	4,5	421762	534701	5,3

Kaynak: (DPT, 1979: 335)'den alınan veriler tarafımca düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tarımsal ürünlerdeki talep artış tahminlerine göre yıllık üretim artışı planlaması yapıldığı açıkça görülmektedir. Bir önceki tabloda talep artış tahminlerinin en fazla su ve orman ürünlerinde olacağı tahminini görmüştür. Üretim artış hedefleri de bu talep hareketleri ile doğru yönde olarak gerçekleştirilmiştir. Dördüncü beş yıllık kalkınma planı yurt içi talebe yönelik tarımsal üretim hedefi belirlemiştir.

Dördüncü beş yıllık kalkınma planı döneminde tarım sektörüne ilişkin 191,6 milyar liralık bir yatırım öngörülmüş ve bu yatırımların yaklaşık yüzde 48'i özel sektör Yaklaşık yüzde 52'sini kamu kesimi gerçekleştirmiştir. Kamu kesiminin yapacağı yatırımların ise yaklaşık yüzde 60'ı su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi için harcanmıştır. Özel sektör ise yatırımlarının yaklaşık yüzde 74'ünü makineleşmeye yapmıştır. Bu durum bu dönemde tarımda makineleşmenin artmasını sağlamış ve verimlilik artışı yaşanmıştır (DPT, 1979: 336).

Tablo 19: Tarımsal Ürünlere İlişkin Dış Alım Tahminleri

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.) (CİF)						
Mallar	1972	1977	Yıllık Ortalama Yüzde Artış	1978	1983	Yıllık Ortalama Yüzde Artış
Bitkisel Ürünler	182	38	26,9	50	230	35,7
Hayvancılık Ürünleri	1280	1526	3,6	1076	1500	6,9
Orman Ürünleri	6	186	-----	31	41	5,7
TOPLAM TARIM	1468	1750	3,6	1157	1771	8,9

Kaynak: (DPT, 1979: 336)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Dördüncü beş yıllık kalkınma planı dönemindeki dış alım tahminleri incelendiğinde genel toplamda yıllık yüzde 8,9 oranında bir artış öngörülmüştür. Yıllık bu artış miktarı üretim artış hedefi ile desteklenemediği için yurt içi talebin karşılanmasında büyük güçlükler yaşanmaktadır. Özellikle bitkisel ürünlerdeki dış alım talep artışı çok yüksek düzeydedir. Yaklaşık yüzde beş düzeyinde bitkisel ürünlerin üretim artışı tahmin edilmişken yüzde 35 düzeyinde dış alım artış tahmini çok yüksek düzeydedir. İlerleyen dönemlerde bitkisel ürünlerin dış alım miktarının azaltılması için bitkisel ürünlerin üretiminde ciddi bir artış sağlayacak politika geliştirilmelidir. Bu durum diğer ürün grupları için de geçerliliğini korumaktadır çünkü yıllık yaklaşık yüzde 5,3 düzeyindeki bir büyüme yurt içi talebi karşılayabilecek düzeyin altındadır.

Dördüncü beş yıllık kalkınma planında tarım sektörüne ilişkin ilkeler ve politikalar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (DPT, 1979: 339-340);

- Tarımsal gelişmenin planın hedefleriyle tutarlı düzeyde sağlanabilmesi için, tarım üretiminde verimlilik artışı sağlanması, kalitenin artırılması, tarımsal faaliyetlerin doğal koşullara bağımlılık düzeyini azaltacak teknolojilerin kullanılması sağlanacaktır.
- Tarımda verimlilik artışı için toprak koruma yatırımlarına ağırlık verilecektir.
- Gübre gibi modern girdilerin kullanımı, toprak işleme, ekim alet ve makinelerinin kullanılması teşvik edilerek makine - gereç dengesi kurulacaktır.

- Demokratik hukuk devleti ve Anayasa kuralları çerçevesinde yapılacak olan toprak reformu yaygın bir kooperatifleşme ile birlikte gerçekleştirilecek ve toprak - insan ilişkileri yeniden düzenlenecektir.
- Devlet üretim çiftlikleri tohumluk, damızlık, fidan oluşturacak teknolojilerin yaygınlaştırılmasını hızlandıracak ve yörelerinde kurulacak kooperatifleri makine - gereç yönünden destekleyeceklerdir.
- Kamu ve savunma hizmetleri için ayrılan alanlarda, esas kullanım amacına ters düşmeyecek şekilde, tarımsal faaliyetler yapılacaktır. Verimliliği yüksek alanların kentleşmesi, sanayi alanına dönüştürülmesi gibi amaç dışı kullanımlar önleneyecektir.
- Tarımsal faaliyetlerde devlet tarafından sağlanan hizmetlerden yararlanılmasında kooperatifleşmiş çiftçilere öncelik sağlanacak, modern girdi kullanımı ve sulama kooperatifleri geliştirilecektir.
- Tarım teşvik politikaları, tarımsal planlamada önemli bir araç olarak kullanılacaktır.
- Fiyat politikası ile teşvik edilen tarım ürünlerinin fiyatlarının belirlenmesinde, teşvik kapsamı ürünlerin kendi aralarında ve teşvik konusuna girmeyen tarım ve sanayi ürünlerinde göreceli fiyat ilişkisi gözetilecektir. Göreceli fiyatlar, iç talepte yetersiz kalırsa belirli ürünlerin üretiminin artırılması yönünde kullanılacak.
- Pazarlama imkânlarının geliştirilmesi amacıyla, aracı kademelerin en aza indirilmesini sağlanacak, üretim ve tüketim kooperatifleri ile birliklerin imkanları artırılıp iyileştirilecektir.
- Pazarlama sisteminin iyileştirilmesine yönelik atılımlar, üretim bölgelerinde ve pazarlama zinciri içerisinde gerekli yerlerde ürünlerin özelliklerine göre ihtiyacı karşılayacak depolama birimleri kurulacaktır.
- Tarımda devlet tarafından yürütülen hizmetlerden yararlanma konusunda kooperatifleşmiş üreticilere öncelik tanınacaktır.
- Tarımsal araç ve gereçlerin daha verimli kullanılmalarını sağlamak amacıyla, özellikle traktör, biçerdöver ve harman makinesi gibi büyük çaptaki makinelerin ortak kullanılmaları özendirilecektir.

Yukarıdaki politikalar ve ilkeler incelendiğinde tarım sektörünün gerçekten korunmasını sağlayacak politikaların uygulanmak istenildiği görünmektedir. Özellikle tarım sektörünün yeterli düzeyde büyüme sağlayabilmesi ve üretkenliğin artırılması için

gerekli her türlü alt yapı çalışmalarına önem verilmiştir. Kooperatifleşmenin yaygınlaşması ve modern girdilerin kullanımlarının artırılması hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra üreticiyi koruyabilmek için fiyat politikaları benimsenmiştir.

3.3.2. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde ekonomi artık farklı bir boyut kazanmıştır. 1980 yılında başlayan liberal ekonomi akımı ekonomide ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Kamu kesimi artık kürek çeken devlet yerine dümen tutan devlet politikasını benimsemiştir. Özellikle dışa açılma konusunun gündemde olduğu bu dönemlerde kalkınma planı ile yine ağırlıklı sektör sanayi sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra beşinci beş yıllık kalkınma planında sosyal yaşamda bireylerin refahını artırmaya yönelik konular ağırlıklıdır.

Beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde tarıma ilişkin yaşanan önemli bir gelişme konusu ise organik tarım olmuştur. Bu plan döneminde Avrupalı ithalatçıların talepleri doğrultusunda ege bölgesinde organik tarım uygulamaları başlamış ve ilerleyen yıllarda ülke geneline yayılma göstermiştir. Organik tarıma ilişkin destekleme politikaları ise ilerleyen yıllarda gündeme gelmiş ve genel olarak düşük faizli krediler, doğrudan gelir desteği (2000 sonrası), çevre amaçlı tarımsal arazilerin korunmasına yönelik destekler, toprak analizi desteği gibi destek politikaları uygulanmıştır (İpek & Çil, 2010: 142&154).

Beşinci beş yıllık kalkınma planında teşvik politikaları genellikle müteşebbisleri plan doğrultusunda hareket ettirmeye yönelik olarak benimsenmiştir. Bu politikaları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (DPT, 1985: 32-33);

- Dış satımın desteklenmesindeki temel amaç ihracatın artırılması; artışın devamlılık sağlaması, ihraç edilen ürünlerin çeşitlendirilmesi ve toplam içerisinde özellikle sanayi ürünlerinde payın yükseltilmesidir.
- Destek ve yönlendirme araçlarında, yatırımın konusu, kapasitesi, teknolojisi, istihdam ve ödemeler dengesi katkısı ile yer seçimine göre etkili ölçülerde farklılaştırılmış olarak ve selektif biçimde kullanılacaktır.
- Destek yasası tek elde toplanarak, birbirini tamamlayan ve farklılık arz eden iç ve dış piyasa koşullarına uyumu sağlayabilecek yapıda bir yatırım ve ihracatı destek sistemi oluşturulacaktır.

- İstihdam sorununun ortadan kaldırılmasında emek yoğun yatırım projelerine ağırlık verilecektir.
- Yatırımlara yönelik finansmanda öz sermaye kullanımı desteklenecektir.
- Yakın ülkelerdeki ihtiyaçları karşılamaya yönelik, ortak, özellikle taşıma giderleri ve hammaddeye yakınlık yönünden avantajlı olan sanayi, tarım ve hayvancılık girişimcilerine öncelik sağlanacaktır.

Yukarıdaki teşvik politikaları incelendiğinde direkt olarak tarım sektörüne ilişkin bir teşvik politikası bulunmamaktadır. Daha çok sanayi sektörünün teşviki ve dışa açılma konusunda teşvik politikaları benimsenmiştir. Tarımsal ürünlerin ihracatına ilişkin ise en yakın bölge ülkelerinin ihtiyaçları doğrultusunda teşvik politikalarının uygulanmasından söz edilmiştir. Bunların yanı sıra tarım sektörüne entegre bir yatırım ile ilave bir teşvik olabileceğinden söz edilmiştir.

Beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde tarımsal üretimin yıllık yaklaşık yüzde 3,6 oranında büyümesi öngörülmüştür. Bu düzeyde bir büyüme sağlanabilmesi teknolojik gelişmeye bağlı olup “Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi” uygulamaya koyulmuştur. Yine aynı dönemde yurt içi talebi karşılayabilmek için bitkisel üretimin yüzde 3 artması hedeflenmiştir. Planın uygulamaya koyulacağı yılda yaklaşık yüzde 70’inin gübrelendiği buğday alanlarının plan sonunda yüzde 85’e çıkarılması hedeflenmiştir. Yaş meyve ve sebze üretimindeki altyapı eksikliklerinin tamamlanması ve bunun sonucunda üretiminin ve ihracatının artırılması hedeflenmiştir. Sanayi yemlerinin kalitesine ve fiyatına olumlu katkısı olacak mısır, soya fasulyesi ve fiğ üretimlerinin ikinci ürün ve nadas azaltma programları çerçevesinde üretimin teşvik edilmesi benimsenmiştir. Su ürünleri üretiminde yıllık ortalama yüzde 7,7 oranında artış hedeflenmiş ve bunun sağlanabilmesi için özellikle bu alanda hazırlanan Ana Planda öngörülen iç sular balıkçılığının geliştirilmesi, avlanma zaman ve tekniklerinin düzenlenmesi, pazarlama imkânlarının geliştirilmesi, su kirlenmelerinin önlenmesi ve açık deniz balıkçılığına geçilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (DPT, 1985: 52-53).

Beşinci beş yıllık kalkınma planındaki tarım sektörüne ilişkin politika ve ilkeleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (DPT, 1985: 54-55);

- Tarım ürünlerine ilişkin pazarlama ve işleme gibi konularda kooperatifçilik teşvik edilecektir.

- Verimlilik artışı sağlanması, ürün çeşitlendirilmesi ve yeni teknolojilerin kullanılması amacı ile sulamaya ilişkin yatırımlarına verilmekte olan destekler devam ettirilecektir, özellikle küçük su kaynakları ve yeraltı su kaynaklarının geliştirilmesi sağlanacak ve kurak bölgelerde yoğunlaştırılacaktır.
- Güneydoğu Anadolu Projesi bütünlük projeleri anlayışı içinde geliştirilecek ve bu bağlamda kuruluşlar arasında işbirliği oluşturulacaktır. Bu durumun tesisi için koordinasyon ünitesi kurulacaktır.
- Tarımda dalgalanmalar sonucunda meydana gelen olumsuzlukları gidermeye yönelik ve üretimde yönlendiricilik için teşvik edici fiyat politikası uygulanacaktır. Bu aracın kullanımında ekonomik koşullar, üretim giderleri ve yurt dışı fiyatlar göz önüne alınacaktır. Teşvik kapsamına giren ürünlerin önceliklerin tespit edilmesinde talepteki gelişmeler göz önüne alınacaktır.
- Tarım teşvik politikasının uygulamasında ucuz ve yeterli girdi, kredi, tarımsal eğitim, tarımsal teşkilatlanma ve teknolojik gelişme olanaklarının artırılması gibi fiyat dışı destekleme araçları da kullanılacaktır
- Tohumluk, fidan, fide ve bağ çubuğunun sağlanması ile meyve ve bağ tesislerinin desteğinde tarımsal sanayilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulacaktır.

Yukarıdaki temel tarım politikaları incelendiğinde dördüncü beş yıllık kalkınma planı kadar kapsamlı bir politika görülmemektedir. Bunun yanı sıra dördüncü beş yıllık kalkınma planındaki hedeflerden daha küçük hedefler benimsenmiştir. Kooperatifçilik faaliyetleri hala desteklenmektedir. Beşinci beş yıllık kalkınma planında temel destek politikası dördüncü kalkınma planında olduğu gibi fiyat desteği politikası olmuştur. Fiyat destek politikası dışında da bir takım araçlar kullanılmıştır.

Tablo 20: Tarım Sektöründe Verim Artırıcı Girdiler

	Birim	1978	1984 (1)	1989
Kimyasal Gübreler	1000 Ton	7.474	8.680	11.870
Tohumluk	1000 Ton	161	200	400
Sulama	100 Ha	2.581	3.225	4.025
Traktör Parkı	Adet	398.000	457.700	475.000
Biçerdöğür Parkı	Adet	8.103	8.300	8.300
Mibzer Parkı	Adet	138.897	200.000	260.000
(1) Gerçekleşme Tahmini				

Kaynak: (DPT, 1979: 59)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Beşinci beş yıllık kalkınma planı dönemindeki verim artırıcı girdiler incelendiğinde traktör ve biçerdöver sayısında göze çarpar bir artış görünmemektedir. Tarım sektörüne ilişkin ilke ve politikalarda da değinildiği gibi tohumluk üzerine bir teşvik benimsenmişti ve planın bitim yıllarına doğru tohumluklarda yaklaşım yüzde yüzlük bir artış hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra kimyevi gübre kullanımında önemli bir artış öngörülmüştür.

3.3.3. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Altıncı beş yıllık kalkınma planı 1990-1994 yılları arasında uygulanmış ve özellikle milletin refahını artırma konusuna önem vermiştir. Döviz darboğazlarının yaşandığı ve enflasyonun yüksek olduğu bu dönemlerde enflasyonla mücadele ve üretkenliğin artırılması temel odak noktası olmuştur. Diğer planlarda olduğu gibi bu planda da en önemli sektörlerden birisi sanayi sektörü olmuştur.

Altıncı beş yıllık kalkınma planındaki teşvik politikaları şu şekilde sıralanabilir (DPT, 1990: 30-31);

- Destek politikalarının ana amacı, rekabet düzeyi artırılarak döviz sağlayacak faaliyetlerin ve yatırımların artırılması ve bölgeler arası dengesizliğin azaltılmasıdır.

- Destek politikaları bağlamında, ar-ge, ileri teknoloji, çevre kirliliğinin önlenmesi, enerji tasarrufu, doğal kaynakların faal hale getirilmesi gibi konulara ağırlık verilecektir.
- Kalkınmanın sağlanmasında belirli bilgelere yönelik, yatırım ve işletme dönemine ait daha etkili önlemler uygulanacaktır. İhracatçıların uluslararası pazarlarda rekabet avantajı sağlayacak koşulların devamlılığı sağlanacak, ihracat kredisi ve ihracat sigortası düzenlemeleri yapılacak ve ihracatçıların imkânlar ölçüsünde n üst düzeyde desteklenmesi sağlanacaktır.
- İhracatın desteklenmesindeki temel amaç, İhraç ürünlerin ve pazarlarını çeşitlendirilmesiyle ihracatın artırılması ve toplam ihracatta sanayi ürünlerinin oranının artırılmasıdır.

Yukarıdaki temel teşvik politikalarına bakıldığında teşvik politikalarının temel gayesinin ihracatı artırmak ve sanayi faaliyetlerinin desteklenmesini sağlamak olduğu görülmektedir. Temel teşvik politikaları içinde tarım sektörüne ilişkin bir teşvik öngörülmemiştir.

Altıncı beş yıllık kalkınma planında tarım sektörüne ilişkin ana amaç üretim metotlarını geliştirerek üretimde doğal koşullara bağımlılığı azaltmak, nüfusun gıda ihtiyaçlarını karşılamak ve tarım ürünlerinin ihracatını artırmak şeklinde belirlenmiştir. Bu sayede kaynaklar optimum kullanılacak, verimliliği yüksek tohumluk ve damızlık ile diğer üretim girdilerini etkin kullanarak ürünlerin üretimini artırılacaktır (DPT, 1990: 48).

Altıncı beş yıllık kalkınma planında öngörülen tarımsal hedefler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (DPT, 1990: 48);

- Plan boyunca tarım üretiminde yıllık artış yüzde 4,2 olarak hedeflenmiştir. Tarımda bitkisel ürünler ilişkin yıllık üretim artışı yüzde 3,7 hayvancılıkta ise yüzde 4,9 hedeflenmiştir.
- Tarım ürünlerinin ihracatında yıllık yüzde 4,4 bitkisel ürün grubunda ihracatın yıllık yüzde 2,8 olması hedeflenmiştir.
- İthalat ise yıllık yüzde 4,6 artacağı ve sektördeki en yüksek ithalat artışını yüzde 14,4 ile ormancılıkta gerçekleştireceği tahmin edilmiştir.

- Planın bitiminde toplam sulanabilir alan içerisinde yüzde 53,4'ünün sulamaya elverişli hale getirilmesi, ağaçlandırma ve erozyon kontrolüne ilişkin çalışmaların artırılması hedeflenmiştir.

Yukarıdaki bilgilere bakıldığında tarımsal üretim hedeflerinin bir önceki plana göre artırıldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra tarımsal ürün ithalatı öngörüsü tarımsal ürün ihracatından daha yüksek olarak saptanmıştır. Tarımsal ürünlerin ihracatı için kapsamlı bir destek politikası oluşturulmalıdır.

Tablo 21: Tarım Sektörünün Genel Durumu

TARIM SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU										
M: Bin Ton D: Milyon TL 1988 Fiyatlarıyla										
Mallar	1984 Gerçekleşme		1988 Gerçekleşme		1989 Tahmini		1994 Plan		Yıllık Ortalama Artış (%)	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	V. Plan Dönemi	VI. Plan Dönemi
ÜRETİM										
Bitkisel Ürünler	-	12605369	-	14876908	-	14598607	-	17527047	3,0	3,7
Hayvancılık	-	6966421	-	8269653	-	8622320	-	10950200	4,4	4,9
Ormancılık	-	1770476	-	1778137	-	1787430	-	1963005	0,2	1,9
Su Ürünleri	-	991592	-	1176268	-	1269078	-	1838865	5,1	7,7
TOPLAM		22333857		26102966		26277435		32279117	3,3	4,2
İÇ TÜKETİM										
Bitkisel Ürünler	-	11868670	-	13569934	-	13332764	-	15798114	2,4	3,5
Hayvancılık	-	6714411	-	8147777	-	8315086	-	10395998	4,4	4,6
Ormancılık	-	1839107	-	1971859	-	2062572	-	2522508	2,3	4,1
Su Ürünleri	-	969805	-	1148114	-	1236654	-	1778383	5,0	7,5
TOPLAM		21391993		24837484		24947081		30495001	3,1	4,1
İHRACAAT										
Bitkisel	-	597247	-	129320	-	108523	-	124651	12,8	2,8

Ürünler				3		9		1		
Hayvancılık	-	494439	-	403262	-	417863	-	567086	-3,3	6,3
Ormancılık	-	44125	-	38216	-	47396	-	68150	1,4	6,9
Su Ürünleri	-	44588	-	69557	-	77761	-	137330	11,8	12,0
TOPLAM		1177399		1804238		1628259		2017077	6,7	4,4
İTHALAT										
Bitkisel Ürünler	-	392404	-	123159	-	306996	-	211580	-4,8	-7,2
Hayvancılık	-	133642	-	184819	-	210601	-	218460	9,5	0,7
Ormancılık	-	64581	-	258794	-	310554	-	609080	36,9	14,4
Su Ürünleri	-	-----	-	2127	-	3094	-	3675	-----	3,5
TOPLAM		590627		568699		831215	-	1042795	7,1	4,6

Kaynak: (DPT, 1990: 49)'den alınan veriler tarafımda düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde altıncı beş yıllık kalkınma planı döneminde üretim miktarlarında en fazla artış su ürünlerinde beklenmiştir. Üretim düzeyi yurt içi tüketimdeki meydana gelecek artışları karşılayabilecek düzeydedir. Sadece orman ürünleri grubunda yurt içi tüketim artışını karşılayabilecek bir üretim artışı beklenmemektedir. Bu durumun gereği olarak da tarımsal ürünlerin ithalindeki artış rakamları içerisinde en fazla olarak orman ürünleri öngörülmüştür. İhracat değerleri incelendiğinde ise beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde ihracatı yüksek olan bitkisel ürünlerin ihracatı altıncı beş yıllık kalkınma planı döneminde göze çarpar derecede bir düşüş göstermiştir. Diğer ürün grupları ise iyi yönde gelişme göstermiştir. İthalat verileri değerlendirildiğinde ise bitkisel ürünlerin ithali azalmış olmakla birlikte diğer ürün gruplarının da ithalatı azalma göstermiştir.

Tablo 22: Tarım Sektöründe Verim Artırıcı Girdiler

Yıllık Ortalama Artış (%)							
MALLAR	Birim	1984 Gerçekl.	1988 Gerçekl.	1989 Gerçekl.	1984 Hedef	V. Plan Dönemi	VI. Plan Dönemi
Kimyasal Gübre (Fiziki)	(1000Ton)	4427	4452	4638	6225	0,1	6,1
Mücadele İlaçları	(Ton)	46763	37633	39490	53800	-3,3	6,4
Tohumluk	(1000Ton)	273	298	370	605	6,3	10,3
Sulama	(1000 Ha)	3209	3657	3791	4541	3,4	3,7
Traktör (Park Sayısı)	(Adet)	556781	655000	670000	750000	3,8	2,3

Kaynak: (DPT, 1990: 50)'den alınan veriler tarafınca düzenlenmiştir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde kimyevi gübre kullanımında ve mücadele ilaçlarında önemli bir artış görülmektedir. Traktör sayısı haricindeki öğelerde bir önceki plana göre daha fazla bir artış yaşanmıştır. Tarımsal faaliyetlerde mücadeleciler ilaçlarının da yaygınlaşması tarımsal üretimde verimlilik artışı ve kaliteli üretim açısından olumlu bir gelişme yaşatmıştır.

Altıncı beş yıllık kalkınma planında tarım sektörüne ilişkin belirlenen ilke ve politikalar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (DPT, 1990: 48);

- Tarım ürünlerinin teşvik fiyatının tespitinde üretici gelirinde istikrar sağlayacak ve üretime yön verecek politikalar izlenecek ve bu tespitin yapılmasında ekonomik durum ve yurt dışı fiyatlar göz önünde bulundurulacaktır.
- Araştırma, yayım ve eğitim hizmetleri geliştirilecektir.
- Küçük ve orta ölçekli üreticilerin teknolojik girdi kullanması ve tarımsal ürünlerinde işleme ve pazarlamada kooperatifleri kullanması özendirilecektir.
- Yurt içinde talep edilmeyen ürünler ile ihracat imkânı fazla ürünlerde üretim artışı sağlanması için yapılan kredi başvurularına öncelik verilecektir.

- Tarımsal reform uygulamalarında, teknolojiyi geliştirmeyi ve verimliliği artıranı hedefleyen, üretici gelirlerinin artırılmasını sağlayan bir yapı oluşturulacaktır.
- Tarımsal ürünlerde kalitenin artırılması, ıslah çalışmaları ve standartlaştırmaya ilişkin faaliyetlere devam edilecek, paketleme konusuna özen gösterilecektir.

Yukarıdaki politika ve ilkeler incelendiğinde yurt dışından ithal edilen tarımsal ürünlerin yurt içinde üretimini artırmak için teşvik politikası uygulanacağı görölmektedir. Bunun yanı sıra fiyat desteği politikası benimsenerek üreticilerin korunması amaçlanmıştır. Bir diğör önemli nokta ise ürün kalitesinin artırılması ve verimliliğin artırılması olmuştur.

3.3.4. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Yedinci beş yıllık kalkınma planı döneminde uluslar arası ilişkiler de bir takım gelişmeler yaşanmıştır. 1993 yılında tamamlanan Uruguay Turu, küreselleşme sürecinde dünya ticaretinin serbestleşmesine yönelik önemli bir aşama kat etmiştir. Bu tur sonucunda Dünya Ticaret Örgütü kurulmuş ve mevcut imalat sanayi ürünlerine ek olarak tarım, fikri mülkiyet hakları ve hizmetlerde tur sonrasındaki anlaşmaya dâhil edilmiştir (DPT, 1996: 1). Uruguay Turunda uluslararası ticaretin tam olarak serbestleşmesi öngörölmemiştir. Çünkü bu turda dinamik karşılaştırmalı üstünlüklerin gelişmesine, gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ölkelerin belli koşullar altında koruyucu tedbirlere başvurabilmesine imkân tanımıştır. Uruguay Turu ölkelerin gelişme düzeylerine göre farklı kademeleri içeren bir liberalizasyon öngörmüştür. Bu sebeple uluslararası ticaretin tamamen serbestleştirilmesine karşı çıkan görüşlere bir ölçüde önem verilmiştir (Özalp, 2014: 29).

Yine bu dönemde sermayenin uluslararası alanda dolaşımının hızlanması ve ölkelerin birbirlerine ekonomik açıdan bağılı olması krizlere yol açmıştır. Yaşanan krizler domino taşı etkisi gibi diğör ölkelerin ekonomilerini de etkilemiştir. Örnek olarak Güneydoğu Asya’ da yaşanan kriz Türkiye’yi de etkilemiş ve ekonomideki bazı yapıların değişmesine yol açmıştır

Tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payı 1990 döneminde yüzde 17,5 düzeyinde iken plan döneminde bu oran yüzde 15 seviyesine düşürölmüştür. Tarımsal

faaliyetlerin ekonomi içerisindeki önemi azalma eğilimi gösterirken, ülke nüfusunun önemli bir kısmı geçimini tarımsal faaliyetlerle sağlamaktaydılar. Bu durum tarım sektörünün sivil istihdam içindeki payı ile net bir şekilde ortaya koyulmaktadır. Yedinci beş yıllık kalkınma planı dönemindeki tarımın sivil istihdam içindeki payının yüzde 45 seviyelerinde olması nüfusun büyük bir kısmının tarımsal faaliyetler üzerinden geçimini sağladığını göstermektedir (DPT, 1996: 57).

Destekleme politikaları üretici gelirlerinde istikrar sağlamada yeterli boyutlara ulaşamamış ve dünya fiyatının üzerinde bulunan destekleme fiyatları, bazı ürünlerin ekim alanlarının aşırı genişlemesine yol açmış ve bu ürünlerde üretim fazlası oluşturmuştur. Ayrıca üretim de meydana gelen fazlalık sonucunda devlet fazla alım yaparak stok maliyetleri yükselmiştir. Bu durumun yanı sıra destekleme politikalarının belirlenmesinde yeterli düzeyde bilgi edinilememesi destek politikalarını verimlilikten uzaklaştırmıştır. Bu durumun temel nedeni ise yeterli ve düzenli bir kayıt sisteminin olmamasıdır (DPT, 1996: 57).

Yedinci beş yıllık kalkınma planında tarım sektörüne ilişkin belirlenmiş olan amaç, hedef ve politikalar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (DPT, 1996: 60-63);

- Nüfus artışında dengeli ve yeterli beslenmenin temin edilmesi, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunan ürünlerde teşviklerin artırılarak üretim ve ihracatta artış sağlanması ve çiftçilerin gelir düzeylerinde istikrarın oluşturulması ana hedeftir.
- Tarım arazilerinin sulanabilirliğini artırmak.
- Tarım teşvik politikalarıyla, üretimde serbest rekabet koşullarında piyasa uyarılarına uygun gelişme temel alınarak ve bu doğrultuda ayrılmış devlet kaynaklarının daha verimli kullanılması sağlanacaktır.
- Verimlilik artışı için kimyevi gübre kullanımını artırmak.
- Serbest piyasa koşullarında belirlenen fiyatlardan çiftçilerin daha çok pay alabilmeleri ve tarım ürünlerinin rekabet ortamında satılabilmesi için ürün borsaları ve haller geliştirilecek, Vadeli İşlem Borsaları oluşturulacaktır.
- Üretici gelirlerinde istikrar sağlamak için tarım ürünlerinde sigorta uygulaması geliştirilecektir.
- Tarım politikalarında düzenin sağlanabilmesi ve istatistiklerin güvenilir olması için çiftçilerin kayıtlı olmaları ve işletme sahiplerinin işletmeleri ve üretim faaliyetleri hakkında kayıt tutması sağlanacaktır.

- Tarım ürünlerinde fiyatlara ilişkin kamu müdahaleleri azaltılacak ve kayıtlı üreticilere doğrudan gelir desteği politikası izlenecektir, girdi teşvikleri kademeli olarak kaldırılacak, üretim fazlası olan ürünlerin üretimleri, ürün kalitesi ve tipleri ile arazi durumu gibi kriterler de göz önünde bulundurularak ekili alanlar sınırlandırılacak ve bunların yerine iç ve dış talebi yüksek olan ürünlerin üretimi özendirilecektir.

1996-2000 dönemine gelindiğinde tarıma ilişkin yaşanan sorunlar göz önüne alınmaya başlanmış ve yedinci beş yıllık kalkınma planı bu sorunlara ilişkin çözüm üretmeye yönelmiştir. Özellikle bilgi sisteminin yetersizliği sorunu giderilmeye çalışılmış ve destek politikalarının belirlenmesinde yeni bir bilgi sisteminin kullanılması üzerinde durulmuştur. Tarımda verimliliği artırabilecek ögelere dikkat çekilmiş ve sulanabilir arazilerin artırılması hedeflenmiştir. Her ne kadar tarımın ekonomideki payı yüzde 15 düzeylerine kadar gerileme yaşamışsa da tarım sektöründeki yapısal sorunlar gündeme alınmış ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Tarımsal ürünlerin ihracatının artırılabilmesi için karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu tarımsal ürün gruplarının üretimine ağırlık verilmiştir. Bu döneme kadar hiç gerçekleştirilmemiş olan bir diğer politika ise sınırlandırma politikası olarak karşımıza çıkmış ve devlet eliyle ilk defa arz miktarı fazla olan ürünlerin sınırlandırılması konusu gündeme gelmiştir.

Bu durumların yanı sıra teşvik politikalarının belirlenmesinde bir takım değişikliklere gidilmiş yeni bir bilgi sistemi oluşturularak tarımsal destek politikalarının bu bilgiler ışığında gerçekleştirilmesi gündeme gelmiştir. Yedinci beş yıllık kalkınma planı döneminde tarımsal faaliyetlere ilişkin yeni bir dönem oluşturacak girişlere değinilmiştir. Başta fiyat desteği politikasında devletin müdahalesinin azaltılması ve desteklerin kurulacak çiftçi kayıt sistemi ile dağıtılması gündeme gelmiştir. Sivil nüfusun büyük bir bölümünün tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlamasından dolayı tarımsal faaliyetlerle uğraşanların gelir düzeylerinde istikrar sağlanması için tarım sigortası konusu ele alınmıştır. Görüldüğü üzere yedinci beş yıllık kalkınma planı döneminde tarımsal faaliyetlere ilişkin farklı düzenleme politikaları gündeme gelmiş ve bunun sebebi olarak da değişen dünya koşullarının gerekliliği tarım sektöründe de önemini vurgulamıştır.

Yedinci beş yıllık kalkınma planı döneminde hedeflenen politikaları gerçekleştirmek için, 4342 sayılı Mera Kanunu çıkarılmıştır. Yeniden Yapılandırma ve

Destekleme Kurulu kurulmuştur. 4487 sayılı Kanun sayesinde ürün Borsalarında vadeli işlemler yapılabilir hale getirilmiştir. Ek olarak, 552 sayılı Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmış, 4367 sayılı Kanunla söz konusu KHK'nın bazı maddeleri değiştirilmiştir ve mevzuatta düzenlemelere gidilmiştir. 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun 1 Haziran 2000 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiştir (DPT, 2000: 132).

3.4. 2000 Sonrası Dönem

2000 sonrası dönemde tarım sektöründe dünya çapında bir değişim başlamıştır. Özellikle Pazar fiyatı desteği politikasının olumsuz yönleri ekonomileri derinden etkilemeye başlamış olup bu politika uygulama alanından çıkarılmaya başlanmıştır. Pazar fiyatı desteği politikası yerini doğrudan gelir desteği politikası gibi yeni uygulamalara bırakmıştır.

3.4.1. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2000 yılında yayımlanmasına rağmen 2001-2005 yılları arasında uygulanmıştır. Bu durumun temel sebebi 2001 yılında kriz yaşanması ve kriz sonrası dönemde yeni bir hükümetin kurulmasıdır. Yeni kurulan Ak Parti hükümetiyle birlikte yürürlüğe girmiştir ve uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye ekonomisinde bu döneme kadar bir takım sorunlar yaşanmış ve en son yaşanan kriz ile ekonomide birçok dengede bozulmalar meydana gelmiştir. Sekizinci beş yıllık kalkınma planının temelinde kronik hale gelen enflasyonun makul düzeye düşürülmesi temel alınmış ve yeni hükümet ile birlikte acil eylem planı uygulanmaya başlamıştır. 2001 yılında yaşanan krizin etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve ekonominin birçok sektöründe değişiklikler meydana gelmiştir.

Yedinci beş yıllık kalkınma planında uygulanan teşvik politikaları çiftçilerin gelirinde istikrar sağlanamamıştır. Dünya fiyatlarının üzerindeki teşvik alım fiyatları, bir takım ürünlerin ekim alanlarının genişlemesine, arz fazlası oluşmasına ve kamunun fazla alımı ile bütçeye yük oluşturulmasına sebep olmuş ve bu aksaklıklar teşvik politikaları ile ortadan kaldırılamamıştır. Bu denli olumsuzlukların sekizinci beş yıllık kalkınma planı döneminde yaşanmaması için ve bu sorunların kısmen de olsa giderilmesi için 2000 yılında çiftçilere yönelik doğrudan gelir desteği uygulaması

yönünde pilot bir proje başlatılmıştır. Projenin olumlu sonuçlar vermesi durumunda 2001 yılında ülke geneline yayılması planlanmıştır (DPT, 2000: 132).

Sekizinci beş yıllık kalkınma planı döneminde tarımsal ürünlerin içerisinde yüzde 65 oranı ile en fazla üretilen grup bitkisel üretim olarak gerçekleşmiş ve yılda ortalama yüzde 2,9 düzeyinde büyüme hedeflenmiştir. Tohumculuğa önem verilmiş ve verimliliğin artmasında önemli bir unsur olan tohumun özel sektör tarafından üretimi desteklenmiştir. Verimlilik ve dış rekabet gücünün artırılabilmesi için tohumculuk sektöründe özel sektör girişimi desteklenmesi ve ar-ge yatırımları özendirilmesi hedeflenmiştir (DPT, 2000: 135).

Sekizinci beş yıllık kalkınma planında tarım sektörüne ilişkin belirlenmiş olan amaç, hedef ve politikalar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (DPT, 2000: 132-133);

- Kaynakların optimum kullanımı ile ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler düzeyini dikkate alan örgütlü, rekabetçi, sürdürülebilir bir tarım sektörü oluşturmak,
- Gıda güvenliğinin temini ile artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamak,
- Piyasa fiyatı oluşumunu bozucu yapıdaki devletin fiyat desteği politikası yerine üretimin Pazar koşullarındaki talebe göre gerçekleştirilmesini sağlamak,
- Tarımsal üretim maliyetlerini azaltıcı teknolojik gelişmeleri hızlandırıcı tedbirler almak,
- Çiftçi kayıt sistemi, Tapu-Kadastro sistemi, Coğrafi Bilgi sistemi ve Çiftlik Muhasebe Veri ağının geliştirilmesini sağlamak,
- Tarım bilgi sistemi kurmak,
- Üreticileri risklere karşı korumak,
- Tarım ürünlerine yönelik sigorta sistemini, vadeli işlemler borsasını güçlendirmek ve stok yönetim araçlarını güçlendirmek,
- Kırsal alanlarda tarım dışı sektörleri desteklemek ve tarımsal faaliyetlerden çekilecek nüfusa istihdam imkânı sağlamak.

Sekizinci beş yıllık kalkınma planı dönemine kadar uygulanmakta olan fiyat desteği politikası sekizinci beş yıllık kalkınma planı ile yürürlükten kaldırılmıştır ve tarımsal ürünlerin fiyatı artık tamamen piyasa koşullarına bırakılmıştır. Bu durumu iki

açından ele alabiliriz. İlk olarak tarımsal ürün fiyatlarına devletin müdahale etmemesi fiyat oluşumunun tamamen piyasa tarafından gerçekleştirilmesi üreticilere bir zarar olarak geri dönüş yapacaktır. Önceden daha yüksek fiyatlardan sattıkları ürünler piyasa fiyatı söz konusu olunca daha düşük fiyatlara satılabilecektir ve bu durum üreticilerde bir gelir kaybı oluşturacaktır. Fakat meydana gelecek bu gelir kaybı farklı destek politikaları ile düzenlenebilir konumdadır. Gerekli bilgi sisteminin kurulması sonucunda, özellikle çiftçi kayıt sistemi, üreticilere fiyat desteği yerine sahip oldukları tarım arazileri üzerinden teşvik ödemesi yapılması bu gelir kaybını elemine edebilir. Sekizinci beş yıllık kalkınma planının ilerleyen döneminde üreticilerin yaşamış olduğu gelir kaybını ortadan kaldırmak için böyle bir destek politikası uygulamaya koyulmuştur. Yaklaşık 2001 yılında uygulanmaya başlayan bu politika ile çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olan üreticilere sahip oldukları arazi üzerinden mazot ve gübre desteği adı altında teşvikler ödenmeye başlanmıştır. Fiyat desteği politikasının kaldırılması halen sivil nüfusun büyük bölümünün geçim kaynağının tarım sektörü olmasından dolayı olumsuz etki meydana getirebilir. Bu durum içinde fiyat desteği politikası yerine yeni bir teşvik sistemi uygulanmalıdır ve bu sistem yukarıda bahsettiğimiz gibi ilerleyen yıllarda uygulanan doğrudan gelir desteği ve mazot ve gübre desteği olmuştur. Fiyat desteği politikasının yürürlükten kaldırılmasına ilişkin diğer bir boyut ise bu desteğin kaldırılması ile ürün fiyatları piyasa koşullarına göre belirlenecek ve belirli ürün gruplarında aşırı üretim meydana gelmeyecektir. Bununla birlikte devletin üzerindeki yüksek fiyattan ürün satın almanın oluşturacağı maliyet ortadan kalkacaktır. Aynı zamanda stok maliyetlerinde düşüş yaşanacaktır. Sekizinci beş yıllık kalkınma planı döneminde tarım ürünlerine ilişkin sigorta sisteminin geliştirilmesi ve vadeli işlemler borsasının güçlendirilmesi üreticilerin gelirlerinde bir istikrar sağlayacaktır. Kısaca özetlersek sekizinci beş yıllık kalkınma planı döneminde tarımsal faaliyetlerin teşvikinde köklü bir değişime gidilmiş ve bu değişimin üreticilerde olumsuzluk meydana getirmemesi için yeni düzenlemeler yeni destek politikaları uygulamaya koyulmuştur.

2000 yılı sonrasında tarım destekleme politikalarında meydana gelen köklü değişimin nedenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Narin, 2008: 191-196);

- 2000 yılına kadar yürürlükte olan teşvik politikaları bütçe üzerinde bir yük oluşturmuştur,

- Teşvik kapsamına alınan ürünler siyasi kaygılar nedeniyle bu kapsamdan çıkarılamamıştır,
- Belirli ürün gruplarının destek programı kapsamında yer alması ilgili ürün grubunda aşırı üretime neden olmuştur,
- 1995 yılında imzalanan Dünya Ticaret Örgütü Tarım anlaşması doğrultusunda ülkeler iç desteklerde indirim taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu durumun gerekliliği doğrultusunda Türkiye’de desteklemelerde indirim yapmak zorunda kalmıştır,
- Türkiye’nin AB’ne uyum çalışmaları doğrultusunda ortak tarım politikalarına ilişkin uyumluluk gerekliliği ortaya çıkmıştır,
- 2003 yılında AB’nin ortak tarım politikalarına ilişkin doğrudan gelir ödemelerinin tek ödeme planı içerine almasına ilişkin düzenlemesi AB’ye uyum sürecinde tarım destek politikalarında düzenleme gerekliliği oluşturmuştur,
- 9 Aralık 1999 tarihinde IMF’ye verilen niyet mektubunda tarım teşvik politikalarına ilişkin mevcut teşvik politikalarını aşamalar halinde kaldırmak ve geliri düşük çiftçileri hedefleyen doğrudan gelir desteği ile değiştirmek şeklinde ifadenin yer alması.

Yukarıdaki nedenlerden dolayı 2000 yılı sonrasında tarım destekleme politikalarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Yedinci beş yıllık kalkınma planında sinyalleri verilen fiyat desteği politikasının bırakılması sekizinci beş yıllık kalkınma planında tamamen bırakılmıştır. Bunun yerine farklı destek politikaları uygulanmaya başlanmıştır ve bu politikaların temelini doğrudan gelir desteği politikası oluşturmuştur.

IMF’ye sunulan niyet mektubundaki tarım destekleri düzenlemelerine ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesi amacı ile Türkiye hükümeti ve Dünya Bankası arasında 2001 yılında Tarım Reformu Uygulama Projesi uygulamaya koyulmuştur. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ile Kamu İktisadi Teşebbüsleri vasıtasıyla gerçekleştirilen alımların ve fiyat müdahalesine dayanan tarımsal teşviklerin bütçe üzerindeki yüklerinin azaltılması hedeflenmiştir. Daha sonra TRUP ile fiyat ve girdi teşviki şeklindeki tarımsal teşviklerin yerine, doğrudan gelir desteği sistemi ile teşvik edilen üreticilere yönlendirilmesi, çiftçi kayıt sisteminin kurulması, yeni ürünlere

geçişin sağlanması, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırılması gibi köklü değişiklikler yapılmıştır (Hatunoğlu & Eldeniz, 2012: 42).

3.4.2. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı döneminde makul seviyelere düşürülen enflasyon seviyesinin korunması ve istikrarlı büyüme temel hedefler olmuştur.

Sekizinci beş yıllık kalkınma planı dönemi başında GSYİH içinde yüzde 14,1 olan tarım, 2005 yılında yüzde 10,3'e düşerken, tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payı 2000 yılındaki yüzde 36 seviyesinden 2005 yılında yüzde 29,5 seviyesine inmiştir. Tarımsal istihdamda meydana gelen azalma işsizlik üzerinde olumsuz bir etki oluşturmuştur (DPT, 2007: 38).

2002'den sonra yürürlüğe giren olan Doğrudan Gelir Desteği politikası ile çiftçilerin gelirinde belirli bir istikrar sağlanması amaçlanmıştır. 2004 yılında YPK Kararı ile "Tarım Stratejisi 2006-2010" belgesi kabul edilmiştir. Bu doğrultuda 2006 yılında çıkarılan 5488 sayılı Tarım Kanunu ile üreticiler için, üretimde planlama yapabilmelerini sağlayacak istikrarlılık amaçlanmıştır. Üretici ve üretim düzeyini risklere karşı korumak için 2005 yılında 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu çıkarılmıştır. Piyasaların oluşması ve risk yönetimine katkı sağlamayı amaçlayan Tarım Ürünlerinde Lisanslı Depoculuk Kanunu da 2005 yılında yürürlüğe girmiştir (DPT, 2007: 38-40). Kırsal kesimin kalkınmasının sağlanması için sulama altyapısının iyileştirilmesi, tarımsal faaliyetlere ilişkin insan kaynağının yetiştirilmesi, temel altyapı ihtiyaçlarının karşılanması gibi bir takım politikalar belirlenmiştir (DPT, 2007: 100).

Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı döneminde tarımsal faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin yeni düzenlemeler mevcut değildir. Bir önceki plan döneminde yapılan köklü değişiklikler neticesinde yeni bir düzenleme yoluna gidilmemiştir. Bir önceki plan döneminde benimsenen doğrudan gelir desteği vb. teşvik politikaları dokuzuncu beş yıllık kalkınma planında tarım teşvik politikaları olarak belirlenmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminin başında, dünya gıda arz-talep dengesinde sürekli değişim olmasıyla tarım ürünleri fiyatlarında meydana gelen artış istikrarsızlığa

yol açmıştır ve bu durum gıda krizini ortaya çıkartmıştır. 2007-2012 dönemi boyunca Türkiye’deki tarımsal ürünler fiyat endeksi, toplam üretici fiyatları endeksine göre daha hızlı yükselme göstermiş ve göreceli olarak kârlı bir sektör haline gelen tarıma yapılan yatırımlar dolayısıyla istihdam artmıştır (DPT, 2013: 98).

Plan döneminin başlarında Türkiye’de yaşanan kuraklık 2007 yılında tarım sektöründe önemli oranda küçülme yaşatsa da 2007-2012 döneminde yıllık yüzde 2,1 büyüme sağlanmıştır. 2007 yılı dâhil edilmediğinde ise, tarım sektöründeki yıllık büyüme hızı yüzde 3,9 olarak gerçekleşmektedir (DPT, 2013: 98). Bu dönemde yaşanan önemli gelişmelerden birisi ise 2009 yılında doğrudan gelir desteği uygulamasının son bulmasıdır. Doğrudan gelir desteği uygulamasının yürürlükten kaldırılması sonucu tarımsal faaliyetlerin desteği için alan ve ürün bazında ödemeler şeklinde sürdürülmüştür. Aslında çiftçilere ödenen desteğin adı değişmiştir (DPT, 2013: 98).

3.4.3. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Onuncu beş yıllık kalkınma planı 2013 yılında yürürlüğe koyulmuş olup değişen dünya koşullarına vurgu yapmıştır. Bu durumu onuncu beş yıllık kalkınma planındaki şu sözler daha iyi ifade etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 13);

“...Hızla artan nüfus, şehirleşme, ekonomik faaliyetler, çeşitlenen tüketim alışkanlıkları; çevre ve kaynaklar üzerindeki baskıyı artırmıştır. Çevre kirliliği, iklim değişikliği, çölleşme, ormansızlaşma, su kıtlığı ve küresel ısınmayla ilgili sorunlar dünya gündemindeki yerini korumaktadır. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için küresel ölçekte başlayan yeni büyüme modeli arayışlarıyla birlikte “yeşil büyüme” kavramı önem kazanmıştır...”

Yukarıdaki cümlelerden de anlaşılacağı gibi ekonomik büyümede ya da atılımlarda yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde gıda, su ve doğal kaynakların etkin kullanılmasına yönelik kararlar alınmıştır. Özellikle 2000’li yılların ikinci yarısında gıda fiyatlarındaki artış kaynakların etkin kullanımı konusunda ciddi önlemler alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu dönemde nüfus ve refah artışı tarım ürünlerine talebi artırmış ve tarımsal üretim hedeflerinin yeniden daha planlı yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 13).

Onuncu beş yıllık kalkınma planı dönemine kadar farklı destekleme araçları kullanılmış olup bu dönemde yeni bir destekleme aracı kullanılmayacaktır. 2009 yılında

başlanılan alan bazlı ödemeler ve üretim desteği devam edecektir. Fakat bu olguların yanı sıra verimliliğin daha yüksek düzeylere ulaştırılabilmesi için haller, lisans, depoculuk, ürün ihtisas borsası, vadeli işlem ve opsiyon işlemlerine yönelik ciddi düzenlemelere gidilmiştir. Araştırma geliştirme faaliyetleri desteklenerek verimlilik artışı hedeflenmiş ve bu bağlamda gen bankalarının kurulması, yeni ürün çeşitlerinin oluşturulması, biyoteknolojik ve nanoteknolojik üretim konuları gündeme gelmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 99).

Onuncu beş yıllık kalkınma planı döneminde tarıma yönelik amaçlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 100);

- İleri teknoloji içeren ve nüfusun yeterli beslenmesini sağlayan bir tarım sektörünün oluşturulması,
- Sektörün plan döneminde yıllık yaklaşık yüzde 3 büyümesini sağlaması,
- Arazilerin parçalara ayrılmasına engel olacak şekilde düzenlemeler yaparak toplulaştırma çalışmalarını hızlandırmak,
- Gıda güvenliğinin sağlanması,
- Tarım ve sanayi işletmelerinin bütünleşmesinin sağlanması,
- Biyogüvenlik kriterlerinin geliştirilmesi ve kullanılması,
- Çiftçilerin gelir düzeyinde istikrarın sağlanması.

Onuncu beş yıllık kalkınma planındaki amaçlar incelendiğinde tarım sektörünün belirli bir alt yapıya kavuşturulmuş olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde ve daha sonraki dönemlerde yapılacak olan en önemli unsur yenilikler olacaktır. Onuncu beş yıllık kalkınma planı da tarım sektöründe yenilikleri amaçlayan bir plan olarak kabul görmüştür.

3.5. Betimsel Analiz ve Değişkenler

Bu bölümde tarım sektörüne ilişkin istihdam, üretim gibi önemli değişkenler üzerinde durulacak olup bu değişkenler incelenecektir. Daha sonrasında ise yapısal kırılma testi uygulanacaktır.

3.5.1. Tarım Sektörüne İlişkin Önemli Değişkenler

Tarım sektörü Türkiye’de 2000 sonrası dönemde planlı bir şekilde faaliyet göstermeye başlamış olup yaklaşık 24000 hektarlık arazide tarımsal faaliyetler

gerçekleştirilmektedir. Türkiye’deki tarımsal arazilerin büyük bir kısmı ise tarla bitkilerine ayrılmış bulunmaktadır.

Tablo 23: Türkiye’deki Tarım Alanları

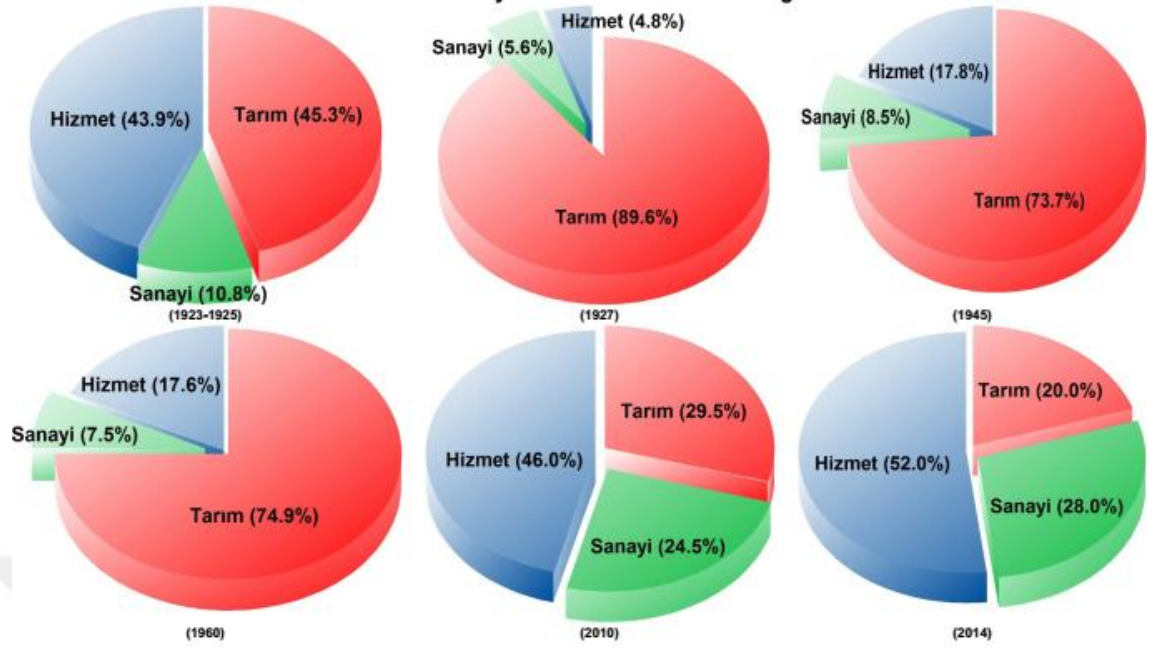
Tarım Alanı	1990		2002		2013		2014		2015	
	Bin Ha	%	Bin Ha	%	Bin Ha	%	Bin Ha	%	Bin Ha	%
Tarla Bitkileri	18.868	67,7	17935	67,5	15613	65,6	15789	66,0	15738	66,0
Nadas	5324	19,1	5040	19,0	4147	17,4	4108	17,2	4114	17,2
Sebze	635	2,3	930	3,5	808	3,4	804	3,4	809	3,4
Meyve	3029	10,9	2674	10,1	3232	13,6	3238	13,5	3284	13,7
Toplam	27856	100	26579	100	23800	100	23,939	100	23949	100

Kaynak: (Bugem, 2016).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tarım arazilerin azalma meydana geldiği gözlenmektedir. 1990 yılında yaklaşık 28000 hektar olan tarım arazisinin 2015 yılına gelindiğinde yaklaşık 24000 hektara düşmüştür. Meydana gelen bu düşüşün temel sebebi tarım arazilerinin inşaat vb. farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu durumun dışında tarım arazileri içerisinde kullanım alanı en yüksek olan tarla bitkileri olup yeterli yağışın bulunmaması nedeni ile nadas kullanımı da göze çarpar derecedir.

Bir diğer önemli değişken ise tarımın ekonomi içerisindeki payıdır. Fakat bu düzey tarım sektörü hakkında net bilgi sunmamaktadır. Örnek olarak ABD’de tarımın ekonomi içerisindeki payı %1 iken Dünya piyasasında çok önemli bir yere sahiptir. Tarımın ekonomi içerisindeki payı ile gelişmişlik düzeyi arasında genelde ters yönlü bir ilişki mevcuttur.

Şekil 1: Yıllara Göre Türkiye Ekonomisinin Sektörel Dağılımı

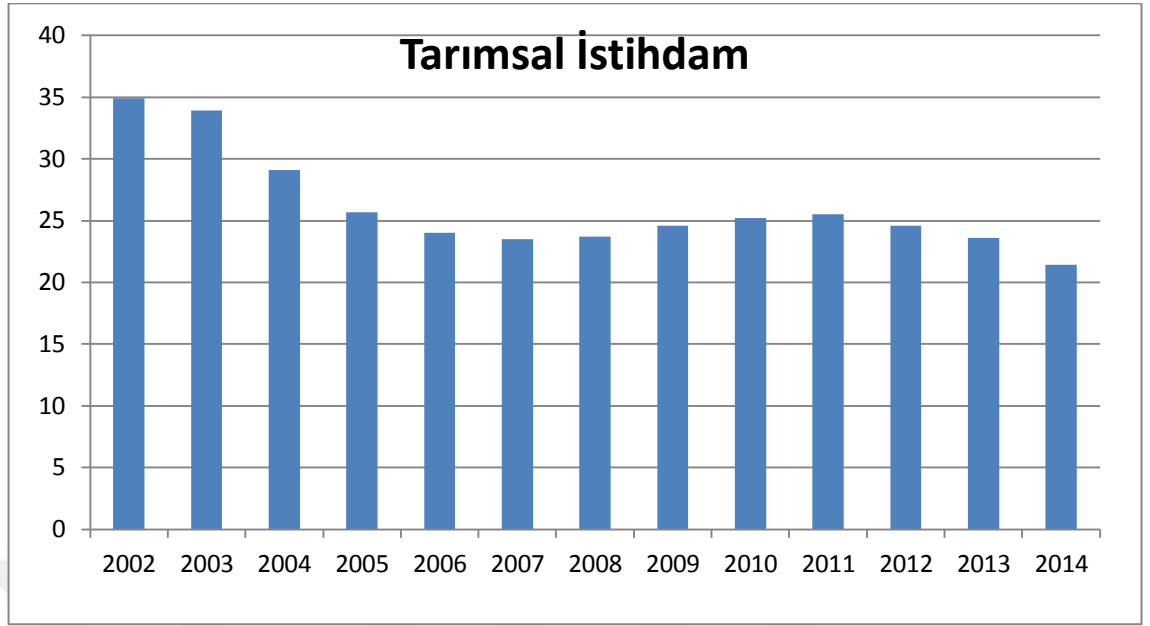

Kaynak: (https://yadi.sk/i/6_0uPq_ufX7ct)

Yukarıdaki grafikler incelendiğinde tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı sürekli farklılık arz etmiştir. 1960 yılından sonra sürekli azalma eğilimi gösteren tarım sektörü 1927 yılında en yüksek seviyesine yükselmiştir. %89,6 oranı ile 1927 yılında tamamen tarım ülkesi haline gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde sanayileşme atılımları ile bu oran azaltılmış olsa da çok yüksek düzeylerde seyretmiştir. 1960 yılından sonra uygulanan politikalar ışığında tarımın ekonomi içerisindeki payı azaltılmıştır. Günümüzde ise %8,1 düzeyine gerilemiştir.

Tarım sektörüne ilişkin bir diğer önemli husus ise toplam istihdama katkısıdır. Tarımın ekonomi içerisindeki payından ziyade toplam istihdama etkisi daha önemli bir göstergedir. İşsizliğin azaltılmasında önemli bir role sahip bulunan tarımsal istihdam ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre de farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde toplam istihdam içerisindeki en düşük pay genellikle tarım sektörüne ait olmaktadır.

Tablo 24: Türkiye’deki Tarımsal İstihdam

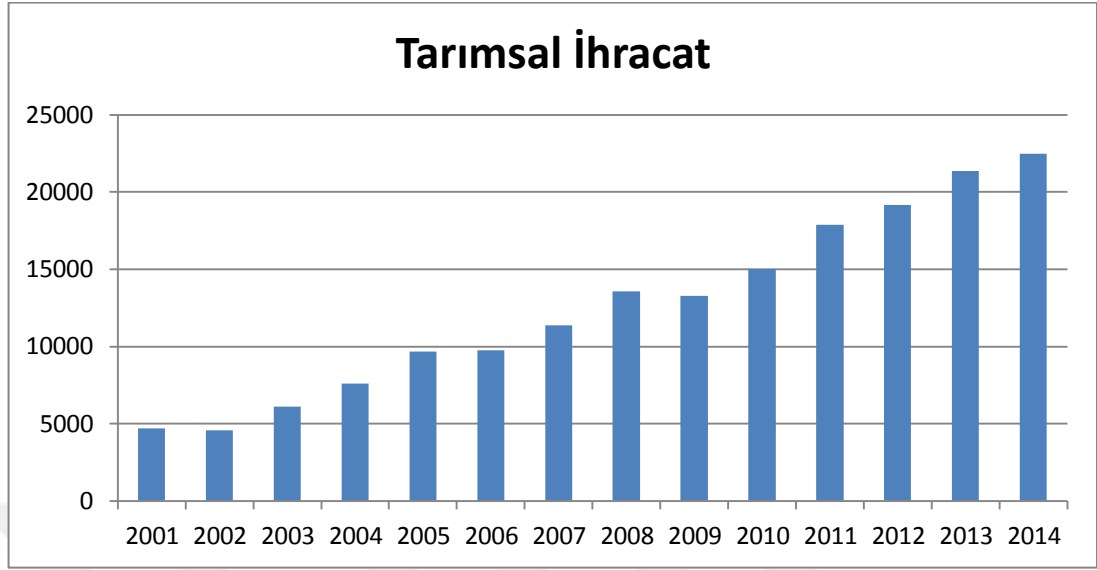

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Veriler, 2015

Yukarıdaki Tablo incelendiğinde tarımsal istihdam 2002 yılına göre azalma göstermiştir. 2002 yılında yaklaşık %35 olan tarımsal istihdam son yıllarda %20 düzeyine kadar gerileme göstermiştir. Bu azalma İşsizlik artışı ya da diğer sektörlere yönelme sonucunu ortaya çıkarabilir. Fakat tarım dışı işsizlik rakamı bu noktada belirleyici rol oynar ve Türkiye’de tarım dışı işsizlik ile toplam işsizlik oranları arasında %2’den daha az bir oran mevcuttur. Bu durum tarım sektöründe meydana gelen istihdam azalışının işsizlikten çok istihdamın diğer sektörlere kaydığını göstermektedir.

Tarım sektörü dış ticaretin yaygınlaşması sonucunda dış ticarete önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin bütün tarım ürünlerini kendi sınırları içerisinde üretmesi coğrafi şartlar dolayısı ile çok mümkün olmamaktadır. Bu durumun yanı sıra üretim maliyetleri göz önüne alındığında bazı ürünleri ithal etmek ülke refahı için daha olumlu bir durum oluşturmaktadır. Bu sebeple tarımsal ürünler dış ticarete önemli bir konumdadır. Özellikle ihracat yolu ile ülkeye gelir kaynağı sağlanmaktadır.

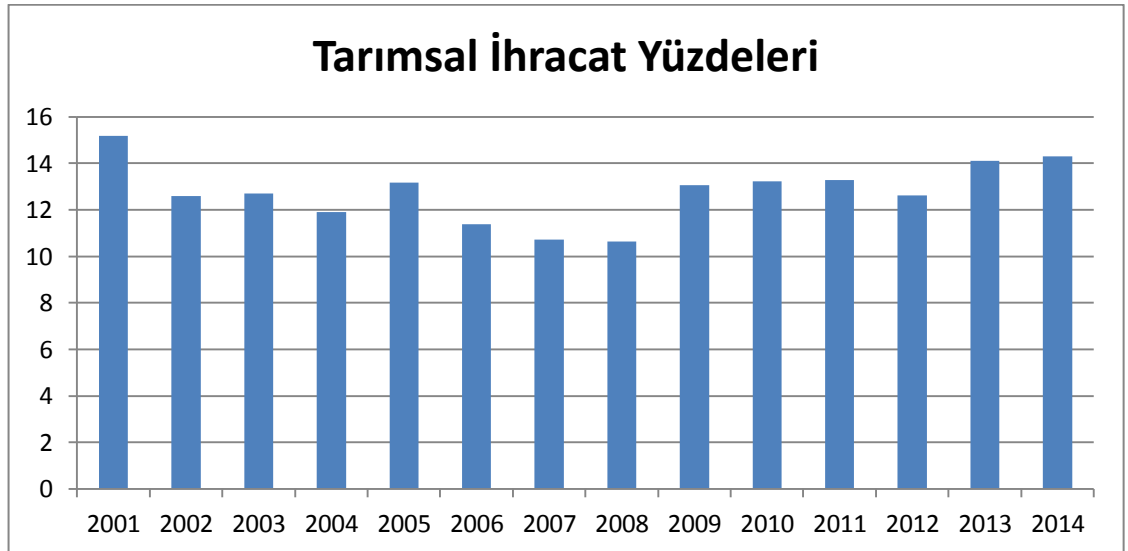
Tablo 25: Türkiye’deki Tarımsal Ürün İhracatı Geliri (1000\$)

Kaynak: (<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html>).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tarımsal ürünlerin ihracatından elde edilen gelirin genelde artış gösterdiği gözlenmektedir. 2009 yılında bir kırılma yaşanmıştır ve bu kırılmanın temel sebebi 2008 yılında ABD’de meydana gelen krizdir. 2008 yılında yaşanan kriz 2009 yılında Türkiye’deki tarımsal ihracat gelirlerinde azalma yaşatmıştır. Tarımsal ihracattan elde edilen gelirlerin toplam ihracat içerisindeki yüzdesi de önemli bir değişkendir.

Tablo 26: Tarımsal İhracatın Toplam İhracat İçerisindeki Payı

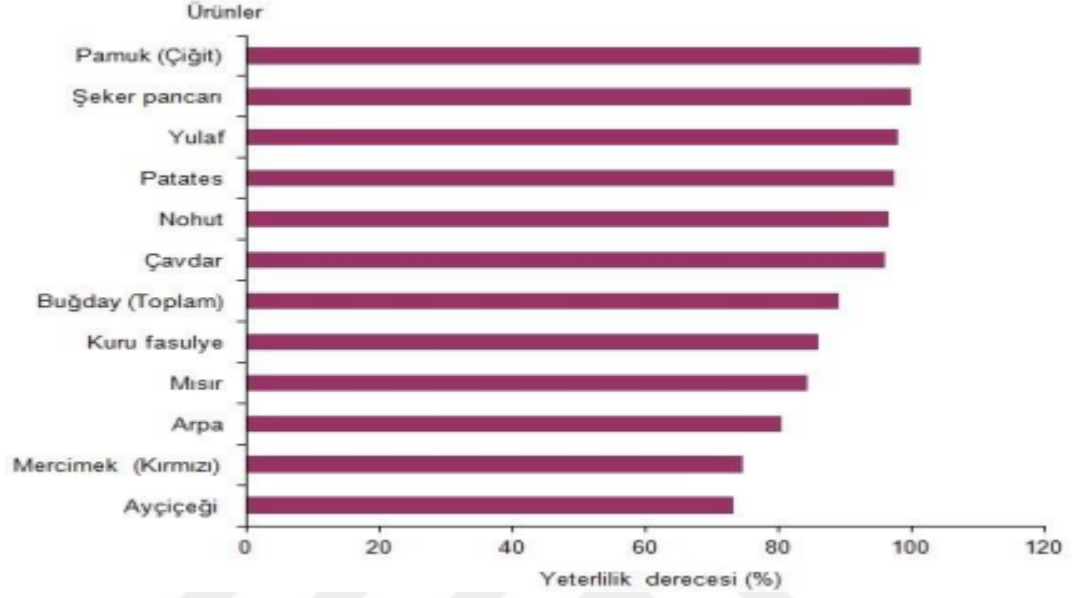

Kaynak: (<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html>).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tarımsal ihracatın toplam ihracat içerisinde payı yıllara göre değişiklik göstermektedir. Doğrusal bir artış ya da azalış gözlenmemekte

olup sektörel bazda değişim yıllara göre farklılık arz etmiştir. Tarımsal üretimde belirli ürün grupları arz fazlalığı oluşturmaktadır. Arz fazlası ürünler ihraç edilirken yeterli üretim miktarı bulunmayan ürünler ithal edilmektedir.

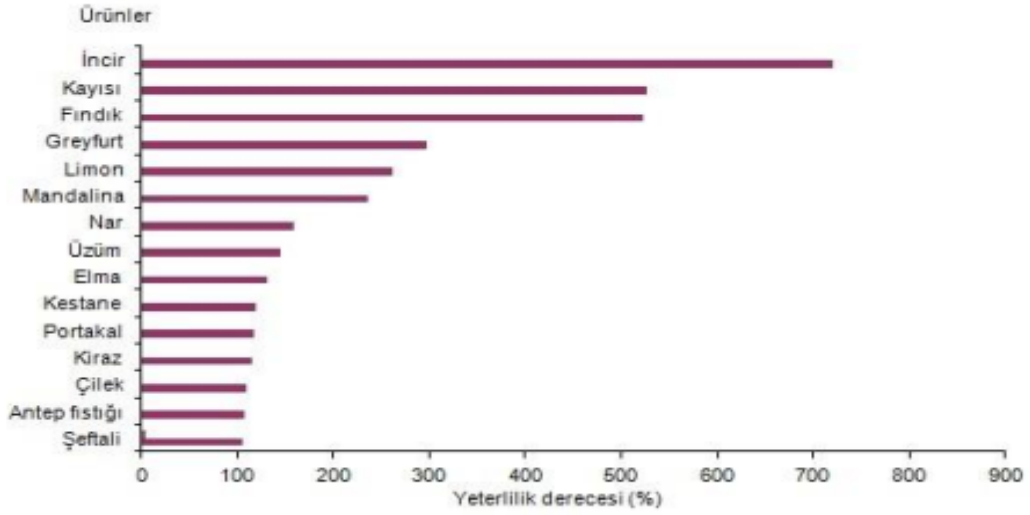
Tablo 27: Bazı Tarla Bitkilerinde Yeterlilik Yüzdeleri

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Veriler, 2016.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde pamuk ve şeker pancarı dışındaki ürünlerde yeterliliğin olmadığı görülmektedir. Pamuk üretiminde yeterliliğin temel sebebi Gap projesidir. Gap projesi ile yeterli düzeyde pamuk üretimi sağlanmıştır. Şeker pancarına ilişkin yeterliliğin sağlanmasındaki temel sebep ise şeker fabrikalarına ilişkin yeterli yatırımın gerçekleştirilmesidir. Yeterlilik düzeyi olarak bitkisel ürünlerde çok fazla açık bulunmamaktadır. Gerekli yeniliklerin sağlanması ile verimlilik artışı sağlanıp bu açık giderilebilir.

Tablo 28: Bazı Meyvelerde Yeterlilik Yüzdeleri

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Veriler, 2016.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde seçilmiş meyvelere ilişkin üretimde fazlalık mevcuttur. Özellikle incir, kayısı ve fındık üretiminde aşırı düzeyde üretim gerçekleşmiştir. Bu ürün grupları tarımsal ihracat gelirlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

3.5.2. Betimsel Analiz

Çalışmanın bu kısmında grafik üzerinden veriler incelenecek olup Cusum ve Cusum-Square testi yapılacaktır. 2001-2014 yılları arasında tarım teşvik politikalarında köklü değişiklikler yapılmıştır. Yapılan incelemeyle 2001-2014 yılları arasında meydana gelen tarım teşvik politikalarındaki değişimin tarım sektöründe yapısal bir kırılmaya yol açıp açmadığı belirlenecektir. Kırılma yaşanmışsa bu durumun sebepleri ortaya koyulacaktır.

3.5.2. 1. Amaç

Çalışmada tarım teşvik politikalarına farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış olup 2001 sonrası dönemde uygulanan teşvik politikaları incelenmiştir. 2001 yılı ile birlikte yeni bir destek politikası olan doğrudan gelir desteği uygulamaya koyulmuştur. 2005’li yıllara gelindiğinde ise kademeli olarak alan bazlı destekler planlanmış ve bu destek politikasına geçilmiştir. 2009 yılında ise doğrudan gelir desteği politikası yürürlükten kaldırılmıştır. Çalışmada bu geçiş dönemlerinde bir kırılma olup olmadığını ortaya koymak temel amaç olmuştur. Bunun dışında destek miktarları, çiftçi kayıt sistemine kayıtlı çiftçi sayısı ve alan miktarı değişkenlerine ilişkin verilerle betimsel analiz

yapılmıştır. Analiz kısmından önce Türkiye’deki tarımsal veriler ve tarımın mevcut durumu değerlendirilecektir.

3.5.2. 2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Tarım teşvik politikalarına yönelik yapılmış bu çalışmada da kısıtlılıklar yaşanmış olup bu kısıtlılığın en başında yeterli düzeyde veriye ulaşmanın güçlüğü olmuştur. Bu durumun dışında tarım teşvik politikalarının çok kapsamlı olması, ürün gruplarına göre farklılık arz etmesi sonucunda bütün teşvik politikaları ele alınamamıştır. Bu bağlamda doğrudan gelir desteği ve alan bazlı desteklerden hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumru bitkiler ve üzüm alanlarına yönelik destekler incelemeye alınmıştır.

3.5.2.3. Veri

Çalışmada 2001-2014 dönemi verileri kullanılmıştır. Veri seti Kalkınma Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından yararlanılarak oluşturulmuştur.

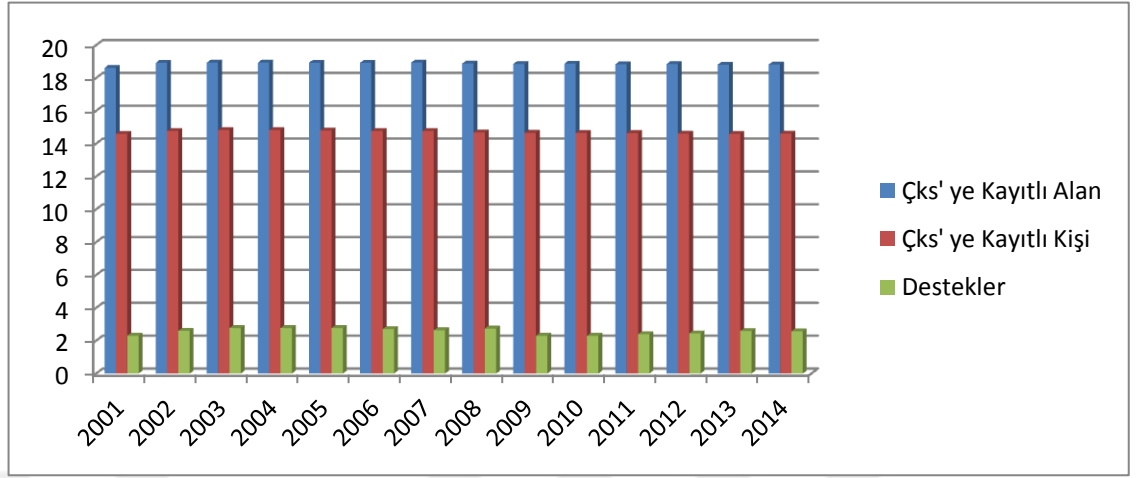
3.5.2.4. Yöntem

Çalışmada, analiz yöntemi olarak zaman serilerinden yararlanılmıştır. Değişken olarak tarımsal faaliyetlere yönelik mazot, gübre ve toprak analizi destekleri, çiftçi kayıt sistemine kayıtlı çiftçi sayısı ve çiftçi kayıt sistemine kayıtlı dekar bazında alan miktarı kullanılmıştır. Yapısal değişiklik modeli kullanılarak ilgili yıllarda değişkenlerde yaşanan kırılmalar saptanmaya çalışılmıştır.

3.5.2. 5. Yapısal Kırılma Testi

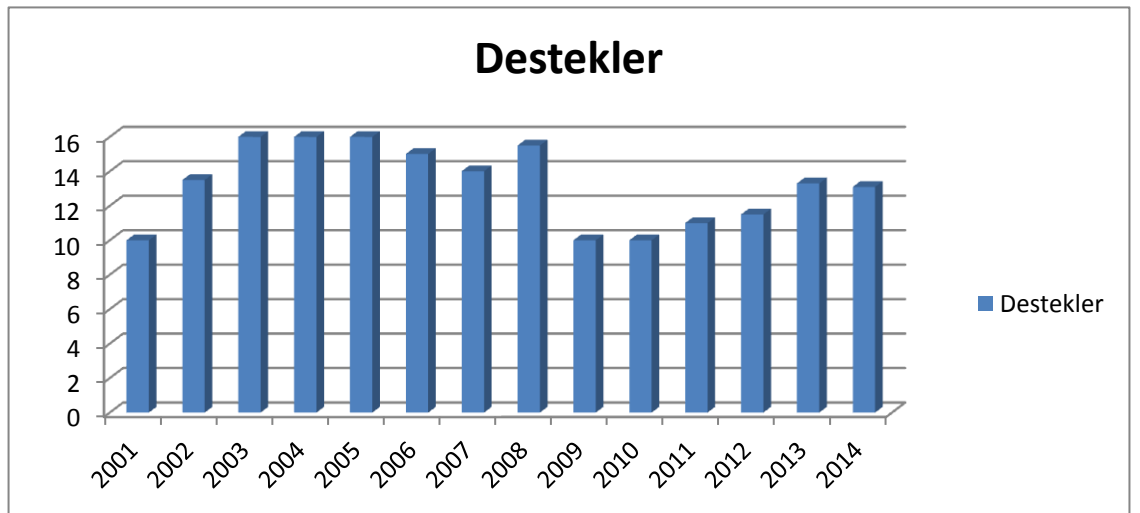
Yapısal kırılmanın tespit edilmesi için öncelikle verilere ilişkin grafik üzerinden açıklama yapılmış sonrasında Cusum ve Cusum-Square testleri kullanılmıştır.

Tablo 29: 2001-2014 Arası Destekler, Çitçi Kayıt İstemine Kayıtlı Çiftçi Ve Alan Verileri

Tablo 19’da değişkenlerin ln değerleri alınmış şekilde grafik oluşturulmuştur. Tablo 19’daki veriler incelendiğinde 2001 yılı sonrasında uygulanan teşvik politikalarında bir kırılma yaşanmadığı gözlemlenmektedir. 2001 yılında başlanan doğrudan gelir desteği politikası uygulaması 2009 yılına kadar devam ettirilmiştir. 2006, 2007 yıllarında ise kademeli olarak alan bazlı ödemelere geçilmiştir. Bu geçiş döneminin yaşanmasına rağmen kırılmanın yaşanmaması bu geçiş sürecinin olumlu bir şekilde gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 30: 2001 ve Sonrası Dönemde Üreticilere Sağlanan Destekler

Tablo 20’de 2001 sonrası doğrudan gelir desteği ve alan bazlı destekler toplamı verileri verilmiştir. 2001 yılına kadar uygulanan Pazar fiyatı desteği politikası 2001

yılında yürürlükten kaldırılmış ve doğrudan gelir desteği yürürlüğe girmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında da kademeli olarak alan bazlı destekler uygulanmaya başlanılmış ve 2009 yılında da doğrudan gelir desteği uygulaması yürürlükten kaldırılmıştır. 2006 yılına kadar desteklemelerde bir artış gözlemlenirken 2006 yılında ilk düşüş yaşanmıştır. 2009 yılında doğrudan gelir desteği uygulaması yürürlükten kaldırılınca desteklemelerde büyük bir düşüş yaşanmıştır. 2009 sonrası dönemde ise alan bazlı desteklemelerde 2014 yılına kadar sürekli bir artış gözlenmiştir. Bu dönemlerde bu denli değişimlerin yaşanması üreticilerin elde ettikleri destekleme gelirlerinde bir istikrarsızlık meydana getirebilecek düzeydedir. Bu durumun tespiti için Cusum ve Cusum Square testi yapılmıştır.

3.5.2.5.1. Cusum ve Cusum Square Test

Katsayıların kararlılığını ardışık hataları dikkate alarak inceleyen bir testtir. Yapısal değişiklik olması durumunda, yapısal değişikliğin başladığı devreye kadar kararlı olan regresyon modelinin katsayıları yapısal değişiklikten sonra etkileneceklerdir. Bu etki katsayıların kararlılığının bozulmasına neden olur. Bu nedenle yapılacak test sonucu katsayıların kararlı olduğuna karar verilirse yapısal değişiklik olmadığı; kararlı olmadıklarına karar verilirse yapısal değişiklik olduğu ortaya konacaktır.

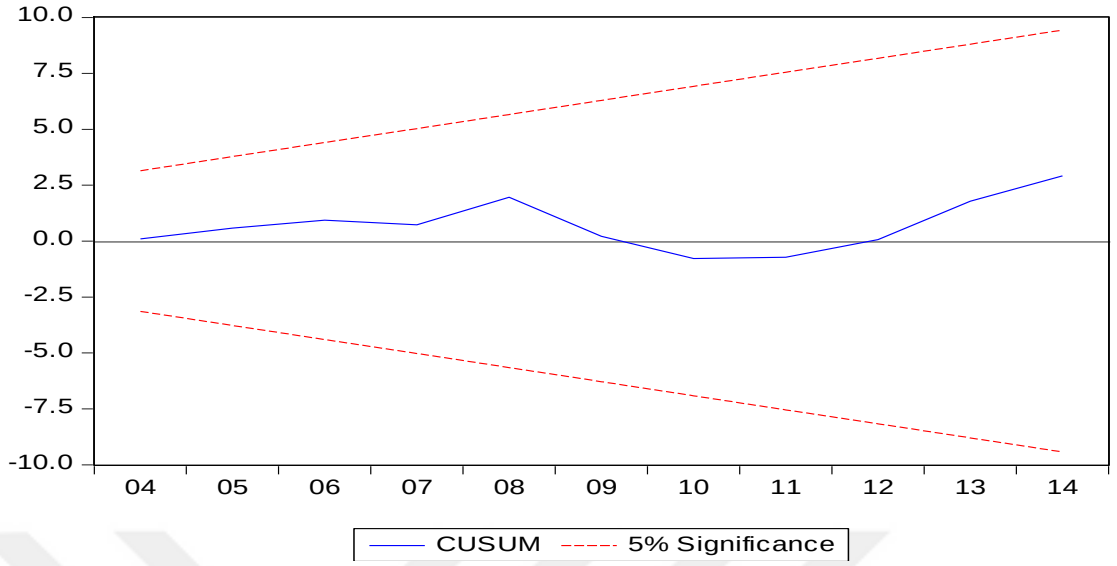
Temel hipotez aşağıdaki şekilde kurulmuştur;

$$H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k = \beta$$

$$\sigma_1^2 = \sigma_2^2 = \dots = \sigma_n^2 = \sigma^2$$

Alternatif hipotez ise temel hipotezin doğru olmadığını ifade etmektedir.

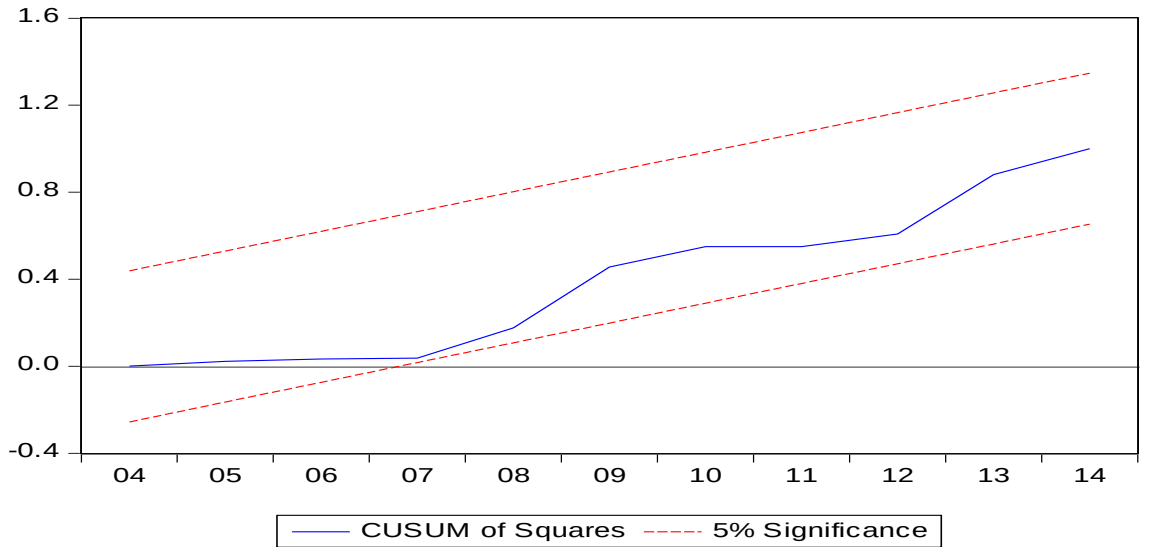
Şekil 2: Cusum Test Sonuçları

Cusum test sonuçları incelendiğinde Cusum değerleri referans çizgilerinin dışına çıkmadığı için yapısal değişiklik yoktur. Cusum-Square testi ardışık hataların kareleri olarak analiz yaptığı için Cusum teste göre daha duyarlıdır. Aynı verilerle Cusum-Square Testine ilişkin model aşağıdaki şekilde kurulmuştur.

$$S_t = \frac{\sum_{s=k+1}^n Ws2}{\sum_{s=k+1}^n Wt2} \quad t = k+1, k+2 \dots n$$

Şekil 3: Cusum-Square Testi Sonuçları

Cusum-Square testine ilişkin yukarıdaki tablo incelendiğinde Cusum-Square değerlerinin referans değerlerini aşmadığı görülmektedir. Bu durum yapısal bir değişikliğin yaşanmadığının göstergesidir. Yapılan iki yapısal değişiklik testi de yapısal bir kırılma olmadığını göstermektedir.

2000’li yıllara kadar Türkiye’de tarım sektörünün desteklenmesine ilişkin pazar fiyatı desteği uygulanmaktaydı. Pazar fiyatı desteği uygulaması tarımsal ürünlerin piyasadaki fiyatının devlet tarafından belirlendiği politikadır. Bu politikada devletin destek kapsamına aldığı tarım ürünlerine ilişkin fiyatları piyasa fiyatının üzerine çıkarması esastır. Bu sayede üreticilerin fazladan gelir elde etmesini sağlanarak üreticiler teşvik edilmektedir. Fakat bu sistemde fiyatı yüksek olan ürün gruplarında arz fazlası meydana gelmektedir ve bu durum devletin fazladan alım yapmasına neden olmaktadır. Bu şekilde de kamu bütçesine ek yük oluşturulmakta ve kaynakların etkin dağılımı engellenmektedir.

2001 yılına gelindiğinde pazar fiyatı desteği yerine doğrudan gelir desteği politikasına geçiş yapılmıştır. Doğrudan gelir desteğinin temelinde üreticilere sahip oldukları tarım arazileri üzerinden dekar bazında destek verilmesi yer almaktadır. Bu sayede üreticiler teşvik edilirken piyasada ürünlerin fiyatına müdahale edilmeyecektir. Bu sebeple ürünlerde arz fazlası oluşmayacaktır ve kaynaklar daha etkin kullanılacaktır. Fakat doğrudan gelir desteği uygulamasının aksak bir yönü ise verimliliği teşvik edecek bir uygulamanın gerçekleştirilmemesidir. Nitekim 2006 yılına gelindiğinde doğrudan gelir desteği uygulaması yerine alan bazlı destekleme uygulamalarına geçiş konusu gündeme gelmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında kademeli olarak alan bazlı desteklemelere geçiş yapılsa da 2009 yılına kadar doğrudan gelir desteği politikası da yürürlükte kalmıştır. Alan bazlı destekleme kapsamında ilk öce mazot desteği sonra gübre desteği uygulaması gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki dönemde ise toprak analizi desteği de alan bazlı destekler kapsamına dâhil edilmiştir. 2001-2014 yılları arasında çok fazla politika değişikliği yapılması tarım sektöründe yeni bir dönemin başladığını göstermektedir. Çalışmanın analiz kısmında özellikle bu yeni dönem uygulamalarının üretici desteklemelerinde istikrar sağlanıp sağlanmadığını incelemiş olup yapılan testlerde yapısal bir kırılma çıkmamıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda 2001 sonrası dönemde destek politikaları ne denli değişme gösterirse gösterebilir üreticilerin elde ettikleri destek gelirlerinde bir istikrarsızlık yaşanmadığı ve bu değişimin başarılı bir şekilde gerçekleştirildiği söylenebilir.

SONUÇ

Teşvikler şüphesiz her ekonominin kullandığı bir maliye politikası aracıdır. Belirli amaçları gerçekleştirmek için belirli şartlarla uygulanan teşvik politikaları ülkeden ülkeye ekonomiden ekonomiye farklılık göstererek uygulama alanı bulmaktadır. Türkiye’de de teşvik politikaları maliye politikasının bir aracı olarak uygulama alanı bulmaktadır. Türkiye’deki teşvikler incelendiğinde özellikle sanayi sektörü ve tarım sektörüne yönelik yoğun teşvik politikaları uygulanmaktadır. Çalışmada tarım teşvik politikaları incelenmiş olup kalkınma planları ile teşvik politikalarının nasıl bir seyir izlediği ifade edilmiştir. Özellikle birinci beş yıllık kalkınma planında tarım sektörüne yönelik önemli bir atılım yapılmış ve tarım sektörü geliştirilmeye çalışılmıştır. Devamındaki kalkınma planlarında bir önceki döneme göre eksik yapılan uygulamalarda iyileştirmeye gidilmiş ve tarım sektörü istikrara kavuşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle 1980’li yıllara kadar tarımsal faaliyetlerde verimin artırılması için girdiler sübvansé edilmiştir. Çiftçilere girdi kolaylıkları sağlayabilmek için düşük faizli kredi gibi politikalar izlenmiştir.

1980 sonrası dönemde liberal akımın yayılması ile tarım sektöründe devlet daha çok yön verici rol oynamış ve ana amaçlarını tarım sektörüne istikrar kazandırmak ve çiftçilerin gelir düzeylerini iyileştirmek etrafında toplamıştır. Bu durumların tesisi için küçük toprak sahiplerinin topraklarının artırılması ve parça halinde bulunan topraklarda ise toplulaştırma amacını gütmüş ve uygulamada bu politikalara ağırlık verilmiştir. Yine aynı dönemde pazar fiyatı desteği uygulaması yapılarak çiftçilerin ürettikleri ürünleri pazarda yüksek fiyata satması sağlanmıştır. Bu politika beraberinde bazı olumsuzlukları getirmiştir. Özellikle siyasi kaygı nedeniyle destek grubuna alınan tarımsal ürünlerin arz fazlası oluşması durumunda destek grubundan çıkarılamaması bütçeye yük olmaya başlamıştır. Bununla beraber kaynakların optimum dağılımını bozmuş olup kaynak tahsisinde etkinlik ilkesine ters düşülmeye başlanmıştır. Belirli ürün gruplarında arz fazlası oluşurken destek grubuna dahil edilmeyen ürünlerde arz yetersiz kalmıştır. Bu durumların yaşanması yeni bir tarım destek politikası ihtiyacını ortaya koymuş olsa da 2000 sonrası döneme kadar pazar fiyatı desteği politikasından vazgeçilememiştir.

Türkiye’de bu gelişmeler kaydedilirken Türkiye’ye en yakın pazarlardan birisinde yani Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal olarak bütünleşme eğilimleri başlamıştır. Avrupa Birliğindeki bu girişim ortak tarım politikası olarak neticelenmiş ve

Türkiye'nin izleyeceği tarım teşvik politikalarında dış pazarı takip etme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Dış pazara uyum sağlayabilmek için sekizinci beş yıllık kalkınma planı döneminde ortak tarım politikası izleyen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde uygulama da olan doğrudan gelir desteği politikası gündeme getirilmiştir. Her ne kadar sekizinci beş yıllık kalkınma planı döneminde doğrudan gelir desteği uygulamaya konulmak istense de bu dönemde yürürlüğe koyulamamıştır. 2000 sonrası döneme gelindiğinde uygulama alanı bulan doğrudan gelir desteği ile tarım sektöründe yeni bir dönem başlamıştır. 2001 yılında uygulamaya koyulan doğrudan gelir desteği ile tarımsal ürünlerin fiyatı piyasa koşullarına bırakılmış olup çiftçiler dekar başına belirlenen destek rakamının ödenmesi ile teşvik edilmiştir.

Doğrudan gelir desteği politikasına geçilmesinin ilk avantajı ürün fiyatlarının piyasada belirlenmesi ile kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması olmuştur. Bunun yanı sıra bütçeye ek yük oluşturan arz fazlası ürünlere ödeme yapma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. 2009 yılına kadar uygulanan doğrudan gelir desteği döneminde ortak tarım politikası izleyen ülkelerde politika değişikliği yaşanmıştır. Bu değişiklik doğrudan gelir desteği yerine alan bazlı desteklemelerdir. Alan bazlı destekleme mazot desteği, gübre desteği ve toprak analizi desteği olarak üç gruba ayrılmaktadır. Her bir destek konusu için dekar başına belirlenen bedel çiftçilere ödenir. Türkiye'de bu sistemin temini için çiftçi kayıt sistemi oluşturulmuştur ve 2006 yılında kademeli olarak alan bazlı destekleme politikasına geçiş yapılmıştır. Önce mazot ve gübre desteği ödenmeye başlanmış ve daha sonrasında toprak analizi desteği teşvik politikasının konusuna dâhil edilmiştir.

Çalışmanın analiz kısmında 2001 yılında başlayan teşvik politikalarındaki değişimin sektörde bir kırılma olup olmadığı analiz edilmiştir. Yapılan testler sonucunda ise sektördeki destek politikasında meydana gelen değişme yapısal bir kırılma oluşturmamıştır. 2001 yılına kadar uygulanan Pazar fiyatı desteği politikaları bütçe üzerinde çok fazla yük oluşturmuştu. Belirli ürün gruplarında arz fazlası meydana getirmişti. Nitekim 2001 yılında bu teşvik politikasından vazgeçilerek doğrudan gelir desteği politikası uygulamasına geçilmiştir. Bu politikaya geçişin en önemli avantajlarından ilki tarımsal ürünlerin fiyatlarının piyasada kendiliğinden oluşumudur. Diğer katkıları ise ürünlerde arz fazlasının oluşumuna izin vermemesi, bütçe de ek yüklerin oluşmaması şeklindedir. 2001 yılında uygulama alanı bulan doğrudan gelir desteği politikası üretim gerçekleştirmeyen çiftçilere de destek sağlamaktaydı. Tek

olumsuz yönü olarak gösterilebilecek bu durum için 2006, 2007 yıllarında alan bazlı ödemelere geçilerek çözüme kavuşturulmuştur. Alan bazlı ödemeler doğrudan gelir desteğine göre verimliliği artırmada daha başarılı olmakla birlikte yalnızca ekili alanlar üzerinden üreticilerin teşvik edilmesini sağlamakla üretimde artışı da amaçlamaktadır. 2001 yılı ile başlayan değişim 2006, 2007 yıllarında kademeli olarak alan bazlı desteklere dönüştürülmüş ve 2009 yılına kadar da doğrudan gelir desteği ödemeleri yapılmıştır. Yapılan testler sonucunda bu geçiş sürecinde bir kırılma yaşanmadığı yani desteklerin istikrarlı bir şekilde gerçekleştirildiği ortaya koyulmuştur.

Sonuç olarak Türkiye 2000 sonrası dönemdeki değişime uyum sağlayabilmiş ve destek politikalarını kırılma yaşatmadan uygulamaya koyabilmiştir. Gelişen dünya koşullarına uyum açısından olumlu bir durum seyretmekte olup yeniliklere açık hale gelmiş durumdadır. Son yıllarda nanoteknoloji ve biyoteknoloji tarımsal üretim hedefleri gündeme gelmiş ve bu doğrultuda çalışmalar başlatılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular ışığında tarım sektöründe yürürlükte olan teşvik politikaları yeterli düzeyde olup gelişmeye açık tutulmalı ve son yıllarda benimsenen yenilikçilik ilkesi devam ettirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbulut M. U. (2015). Türkiye’ de Devlet ve Tarım İlişkisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Australian Goverment (2005). Trends in Australian Agriculture, Canberra.
- Australian Goverment (2014). Australian Agricultural Productivity Growth Past Reforms and Future Opportunies, Canberra.
- Artık S. (2014). Türkiye’de Tarımsal Büyümenin Kaynakları: 1980-2010 Dönemi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Atabey T. (2014, Mart). “Gelir Vergisi Rehberi”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 306.
- Akdeve E. & Karagöl E. T. (2013, Temmuz). “Geçmişten Günümüze Türkiye’ de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 37, 329-350.
- Alp E. (2013). Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Tarımı Destekleme Politikaları (Fındık Örneği), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Baştürk K. (2012). Vergi Teşvik Politikası Ve Türkiye’de Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Berkeley E. S. U. (2007). “Externalies: Problems and Solitions”, Wrth Publishers, Public Finance and Public Policy, 2/e.
- Boulanger, P., Jomini, P., Zhang, X. G., Costa, C., & Osborne, M. “The Common Agricultural Policy and the French, European and World Economies”.
- Butler D. (1993). “Market Failures”, Student Economic Review, Vol. 7.
- Cengiz Ç. (2010). Avrupa Birliği Tarım Politikalarında Reformlar Ve Sonuçları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Charles L. & There C. (2008). “History of Political Economy”, Duke University Press.
- Co – operative Research on Enrivomental Problems in Europe (2011). Agricultural Inovation: Sustaining What Agriculture? For What European Bio-Economy?.

- Çakıcı S. (2013). 1950 - 1954 Arası Demokrat Parti'nin Tarım Politikası, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Çalışkan Ö. (2011, Haziran). "2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası: Avrupa Komisyonunun Reform Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 38, 137-164.
- Çatal F. M. (2010). "Devlet Teşvikleri ve Erzurum'da Tarihsel Bir Uygulama Örneği", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4.
- Daldal N. (2016). Tarımsal Desteklemelere Üreticilerin Yaklaşımı: Tekirdağ Örneği, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Değirmenci E. (2014). Türkiye' de Tarımsal Dönüşüm ve Yeniden Metalaşma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2014). Avustralya Ülke Bülteni, İstanbul.
- Doğan C. (2013). Dünya Bankası Kredileriyle Destekli Tarım Projelerinin Türk Tarımına Etkileri, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan S. "Keynesyen Teori'ye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat."

- Doğruel F. (1993). “Tarım Destekleme Politikaları ve Sonuçları: ABD, AT ve Türkiye”, İstanbul Ticaret Odası, 1993-29.
- Durmuş M. (2006). “Sosyal (Kamusal) Malların Yeniden Tanımlanması Gereği”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cift: 17, Sayı: 59, ss. 65-97.
- Ekonomi Bakanlığı (2013). Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri, Ankara.
- European Parliament (2015). Agriculture in Brazil and Relations With The EU, Brussels.
- Erdoğan O. (2015). Türkiye Ve Avrupa Birliğinde Tarım Politikaları Ve Tarımda Emeklilik Sistemi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Erdoğan M. R. (1970). “Türkiye’ de Tarımın Vergilendirilmesi ve Kalkınma”, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 30, Sayı 1-4.
- EU-CHINA (2010). Agriculture in China: Between Self-Sufficiency and Global Integration.
- European Commission (2010). Public Goods and Public Intervention in Agriculture, Rue Froissart, 36 – 1049.
- European Commission (2013). Rural Development in The EU Statistical and Economic Information , European Union.
- European Commission (2013). The Common Agricultural Policy A Partnership Between Europe and Farmers.
- Göker Z. (2008). “Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler”, Maliye Dergisi, Sayı155.
- Güney A. (2009). “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri”, Kamu-İş Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 4.
- Güngören İ. (2013). Türkiye’de Tarım İşletmelerine Verilen Devlet Yardım Ve Teşviklerinin Türkiye Finansal Raporlama Standartları Açısından İncelenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi: Uygulama, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (2016). Bugem Faaliyetleri, Ankara.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (2015). Tarımsal Veriler, Ankara.
- Halcombe R. G. (1997). “A Theory of the Theory of Public Goods”, Review of Austrian Economics, Value:10, no. 1-22.
- Hatunoğlu M. & Eldeniz F. (2012, Eylül). “2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 86
- Hayran S., (der.), (2013). Türkiye’de Tarım Kesiminin Vergilendirilmesi, Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 69-72.
- Higgs H. (2001). *The Physiocrats*, Batoche Books Limited, Canada.
- İpek S. & Çil G. Y. (2010). “Uluslararası Ticari Boyutuyla Organik Tarım ve Devlet Destekleri”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1.
- İsel M. (2010). Ab Ortaklık Sürecinde Türkiye’nin Tarım Politikaları Ve Buna Bağlı Olarak Değişen Tarım Sigortalarının (Tarsim) İncelenip Değerlendirilmesi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Jahan S. (2014). “What is Keynesian Economics?”, Finance and Development.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- Karaaslan A. (1999). “Arz Yönlü İktisat LAffer Eğrisi ve İktisadi İstikrar Açısından Vergileme”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2.
- Karabıçak M. (2013). “Türkiye’ de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 3, 263-280.
- Karakaya S. (2013). Türkiye’de Tarımı Desteklemede Doğrudan Gelir Desteği Uygulamasının Etkinliği, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Karayaz D. (2007). Ortak Tarım Politikası: Polonya ve Türkiye, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kayam H. C. (1997). Türkiye’ de Tarım Politikaları (1928 – 1938), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaygısız A. D. (2015). “Net Turizm Gelirleri ve Büyüme İlişkisi: Var- Model-Granger Nedensellik Analizi”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, Sayfa: 155-164.
- Kemaneci A. (2015). 1950-1960 Yılları Arası Türkiye’de Tarım Politikaları, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kekeç H. M. (2015). İhracata Yönelik Teşvik Politikaları: Seçilmiş Ülkelerde Teşvik Politikalarının Analizi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskinkılıç K. (2013). Tarım Sigortacılığı: Dünya Ve Türkiye’deki Uygulamaların Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kılıç A. (2015). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları v Çorum İlinde Bir Uygulama, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Korkmaz V. (2015). Tarım Ürünlerini Destekleme Politikaları: Türkiye ve AB Karşılaştırması, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kuru E. (2012). Bölgesel Kalkınmada Yatırım Teşviklerinin Shift-Share Analizi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Küzeci U. (2011). Türkiye’de Uygulanan Tarım Politikalarının Dış Ticaret Üzerine Etkileri, Fen Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Narin M. (2008). “Türkiye’ de Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikalarında Değişim”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Özel Sayı, 183-225.
- Noleppa S. (2013). The Social, Economic and Environmental Value of Agricultural Productivity in The European Union, Humbolt Forum For Agriculture, Berlin.
- OECD-FAO (2015). Brazilian Agriculture: Prospects and Challenges.

- Özalp B. (2014). Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler Ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Özdemir Z. (1989). “Türk Tarımında Destekleme Uygulamaları Ve Sonuçları”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 47, Sayı: 1, 4261-4279.
- Özdeğirmenci C. (2009). Türkiye’de Özel Ormanların Ve Özel Ağaçlandırmanın Oluşumunda Teşvikler Ve Vergisel Teşviklerin Rolü, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Öztürk, N. (2010). "Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü." *Çalışma ve Toplum* 1, 59-90.
- Peker H. S. (2015). “Avrupa’da Merkantilist Uygulamalar ve Osmanlı Ekonomisi İle Bir Karşılaştırma”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 1-12.
- Paçacı S. (2011). Devlet Teşvikleri Ve Yardımları Standardına Göre Şirketlere Sağlanan Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Rancoglina A. (2006). *The Wealth Of Ideas A History Of Economic Thoughts*, Cambridge University Press, New York.
- Rothbard M. N. (1995). *Economic Thought Before Adam Smith*, Edward Elgar Publishing, Alabama.
- Rubin I. I. (1979). *A History Of Economic Thought*, Ink Links Ltd, London.
- Ünlüer M. (2014). Eskişehir İli Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımının Ekonomik Analizi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez F. (2006). “Devlet Teşvik ve Yardımlarının Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 27, 125-140.
- Smith A. (1776). *Ulusların Zenginliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Şahinöz A. (2001).” Tarım Politikaları Ve Rekabet”, Peşembe Konferansları

- Tanzi V. (1997). “The Changing Role Of The State in The Economy: A Historical Perspective”, International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department, WP/97/114.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı (2012). ABD Ülke Raporu, Ankara.
- Topal M. H. (2006). Uluslararası Kuruluşların Teşviklere Bakışı Ve Türk Teşviki, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tunca H. (2012). Türk Tarımının OECD Ülkeleri Karşısındaki Rekabet Gücü: Endüstriyel Verimlilik Analizi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Türkay O. (1986). Mikro İktisat Teorisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Türkoğlu E. (2015). Küreselleşme ve Tarım Sektörü: Türkiye Örneği, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçinkaya N. Vd. (2006). “Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2.
- Yavan N. (2011). Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yavan N. (2012). “Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz”, Coğrafi Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, 9-37.
- Yekan M. B. C. (2012). Türkiye’de Tarım Sigortası Uygulamasının Analizi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız M. (2014). Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinde Müzakere Süreci’nde Tarım ve Kırsal Kalkınma Başlığında Yaşanan Uyuşmazlıklar Üzerine Bir Araştırma, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Yılmaz O. (2015). Yenilenebilir Enerjiye Yönelik Teşvikler ve Türkiye, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yücebaş R. (2014). Arz Yanlı İktisat Bakış Açısıyla Kayıt Dışı Ekonomi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Zeybek E. (2015). Tarım Sektörü ve Tarım Politikaları İle İlgili Üretici Görüşleri: Tarsus Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Aydın.

Zeybek E. (2012). AB' ye Giriş Sürecinde Türk Tarımı, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Zhang L. X. (2003). "Agricultural and Rural Development in China", Agricultural Development and The Opportunities For Aquatic Resources in China, 65, 1.

WEB_1. (2016). GİB' s web site.

<http://www.gib.gov.tr/kanun-madde-goruntule?tid=84143>(23.04.2016)

WEB_2. (2016). Scribd' s web site.

<https://tr.scribd.com/document/132617146/Ancient-and-Medieval-Econ-Thought-and-Institutions-WW> (01.11.2016)

WEB_3 (2016). Researchgate's web site.

https://www.researchgate.net/profile/Cihan_Yueksel2/publications (07.11.2016)

WEB_4 (2016). Yadisk's web site.

https://yadi.sk/i/6_0uPq_ufX7ct (11.11.2016)

WEB_5 (2016). Tim's web site.

<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html> (11.11.2016)

WEB_6 (2016). Sbolat's web site.

http://sbolat.weebly.com/uploads/2/4/0/5/24055490/IktIsadI_ekoller_-_maliye_pollitkasi.pdf (01.12.2016).

ÖZGEÇMİŞ

EMRAH NOYAN

MEHMET AKİF ERSOY CADDESİ

DIŞ KAPI NO:8 KAT:3 DAİRE:6

ORTAHİSAR/TRABZON

Tel: 0541 290 9570

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Tarihi :19.08.1993

Doğum Yeri : Akşehir / KONYA

Medeni Hali : Bekar

E-posta: emrahwy@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

2011 – 2014 Pamukkale Üniversitesi, DENİZLİ

Lisans, MALİYE

Akademik Başarı: (3,38 / 4,00) (85,5 / 100)

2014 - Pamukkale Üniversitesi, DENİZLİ

Yüksek Lisans, MALİYE

DANIŞMAN: AYLİN İDİKUT ÖZPENÇE

İŞ DENEYİMİ

2015-2016 Araştırma Görevlisi, Avrasya Üniversitesi, TRABZON

2016- İngilizce Öğretmenliği, Argıthanı Mev. Ç.P.L. ,KONYA

2016- Dil Destek Sorumlusu, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler
Berlin Konferansı, BERLİN

VERİLEN SEMİNERLER

Uygulamalı Portföy Yönetimi, Pamukkale Üniversitesi

Mezuniyete Bir Adım Daha, Avrasya Üniversitesi

